

Absolventi Baťovy školy práce a jejich vztah ke kultuře, zejména četbě

Bc. Eva Filípková

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Eva Filípková**
Osobní číslo: **H11170**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Absolventi Baťovy školy práce a jejich vztah ke kultuře, zejména četbě**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti čtenářství a volného času.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvalitativního výzkumu vztahu ke kultuře a četbě absolventů Baťovy školy práce.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- ŽURIŠOVÁ, Libuše. Odras rozvoje firmy Baťa ve struktuře vzdělávací soustavy ve zlínském regionu v letech 1894-1948. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky, 2011. ISBN 978-807-4541-285.**
MANGUEL, Alberto. Dějiny čtení. Brno: Host, 2007. ISBN 978-807-2942-312.
PÁVKOVÁ, Jiřina. Pedagogika volného času. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8711-6.
ROJEK, Chris. The labour of leisure: the culture of free time. Los Angeles: Sage Publications, 2010. ISBN 14-129-4553-4.
TRÁVNÍČEK, Jiří. Čtenáři a interneti: obyvatelé České republiky a jejich vztah ke čtení (2010). Brno: Národní knihovna České republiky, 2011. ISBN 978-807-0505-991.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Karla Hrbáčková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd
Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2012**
Termín odevzdání diplomové práce: **26. dubna 2013**

Ve Zlíně dne 14. února 2013

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 12.3.2013

Fr. Filipovský

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů. § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užitje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá absolventy Baťovy školy práce a jejich vztahem ke kultuře. Zejména se pak zaměřuje na vlivy, jež vedly k získání i posilování tohoto vztahu, druhům kultury, kterým se absolventi věnovali i tomu, co jim kultura přinášela. Teoretická část je zaměřena na Baťovy závody a vzdělávání v baťovském Zlíně, na četbu a čtenářství a na volný čas. Cílem praktické části pak je zmapování tohoto vztahu. K dosažení odpovědí na výzkumné otázky byly použity polostrukturované rozhovory s absolventy BŠP, které byly následně zpracovány prostřednictvím zakotvené teorie.

Klíčová slova: Baťova škola práce, Baťovy závody, absolventi Baťovy školy práce, čtení, volný čas, kultura

ABSTRACT

The thesis deal with graduates of Bata School of Work and their relation to culture. It concentrate especially on influences which were leading to stronger relation, parts of culture graduates were doing and what culture was bringing them. The teoretical part is focus on Bata's company and education in Bata's Zlín, reading and readers and leisure. The goal of practical part is to map relation of culture. To achieve answers to research questions were used half-structured interviews with graduates of BSW. These were processed during anchoring theory.

Keywords: Bata School of Work, Bata's company, graduates of Bata's School of Work, reading, leisure, culture

Děkuji Mgr. Karle Hrbáčkové, Ph.D. za odborné vedení, poskytnuté rady a podněty k mojí diplomové práci.

Děkuji absolventům Baťovy školy práce za jejich čas a cenné informace, které mi poskytli pro účely výzkumu.

Motto:

„Věnovat se kultuře je vnitřní potřeba člověka.“

Pavel Leicman

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 BAŤOVSKÝ ZLÍN	13
1.1 TOMÁŠ BAŤA A JEHO SOUROZENCI.....	13
1.2 BAŤOVY ZÁVODY.....	15
1.3 VZDĚLÁVÁNÍ V „BAŤOVSKÉM ZLÍNĚ“.....	18
1.3.1 Vzdělání v Baťových závodech.....	21
1.3.2 Baťova škola práce.....	22
2 ČETBA A ČTENÁŘSTVÍ JAKO SOUČÁST KULTURY	28
2.1 KULTURA.....	28
2.2 ČTENÁŘ(STVÍ).....	30
2.2.1 Dějiny čtení.....	31
2.2.2 Čtenář.....	35
3 VOLNÝ ČAS	41
3.1 VOLNÝ ČAS – SOUČÁST ŽIVOTA.....	41
3.1.1 Pedagogika volného času.....	43
3.2 HLEDISKA PŘÍSTUPU K VOLNÉMU ČASU.....	45
3.3 VOLNÝ ČAS V MINULOSTI.....	47
II PRAKTICKÁ ČÁST	50
4 VÝZKUM	51
4.1 CÍL VÝZKUMU.....	51
4.2 VÝZKUMNÝ PROBLÉM.....	51
4.3 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	51
4.4 METODY SBĚRU DAT.....	52
4.5 VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	52
4.6 OTÁZKY POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU.....	53
4.7 VÝZKUMNÝ VZOREK.....	53
4.7.1 Respondent BA.....	54
4.7.2 Respondent BB.....	54
5 ANALÝZA DAT A JEJICH INTERPRETACE	56
5.1 OTEVŘENÉ KÓDOVÁNÍ.....	56
5.1.1 Pocity.....	56
5.1.2 Druhy kultury.....	61
5.1.3 Kdo/co ovlivňuje/motivuje.....	66
5.1.4 Co dává.....	73
5.1.5 Nabývání knih.....	77
5.1.6 Shrnutí otevřeného kódování.....	78
5.1.7 Schéma otevřeného kódování.....	81
5.2 AXIÁLNÍ KÓDOVÁNÍ.....	82
5.2.1 Shrnutí axiálního kódování.....	83
5.2.2 Schéma axiálního kódování.....	84

5.3	SELEKTIVNÍ KÓDOVÁNÍ	85
5.3.1	Shrnutí selektivního kódování.....	85
5.3.2	Schéma selektivního kódování.....	86
ZÁVĚR		87
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....		90
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....		94
SEZNAM OBRÁZKŮ		95
SEZNAM TABULEK.....		96
SEZNAM PŘÍLOH.....		97

ÚVOD

Na zlínské Dlouhé ulici za kostelem se 3. dubna 1876 ševci Antonínovi Baťovi a jeho ženě Anně narodilo třetí dítě. Chlapci dali jméno Tomáš. Nikdo však netušil, jak výrazná osobnost, která ovlivní tisíce životů, právě spatřila světlo světa. Ještě než dosáhl zletilosti, založil spolu se svou sestrou a bratrem podnik, který dosáhl posléze světového významu. Baťovy závody se právě díky svému zakladateli staly fascinující kapitolou československého hospodářství. Inspirován západními vzory vytvořil podnik, který se stal nejen českým, ale i světovým pojmem.

Zajímavou součástí historie Baťových závodů jsou jejich zaměstnanci. Tomáš Baťa, jako rozvážný podnikatel, pochopil, že úspěšnost jeho podniku nezávisí jen na použitých technologiích, ale stejnou, ne-li větší, měrou se na zdaru podílí lidský faktor. Rozhodl se tedy na tuto skutečnost zaměřit. Práce v jeho továrně byla tvrdá, ale po zásluze byla i oceněna. Tomáš Baťa dbal i na rodinu, kdy ženy se v baťovském Zlíně věnovaly rodině a muži rodinu byli schopni prací v továrně zajistit. Bylo důležité i to, aby rodiny jeho zaměstnanců měly kde bydlet. Tím však jeho zájem o zaměstnance nekončil. Dobře si uvědomoval důležitost vzdělání. Ve Zlíně tedy byla vybudována soustava vzdělávání, která byla schopna postihnout široký věkový záběr od nejmenších dětí, pro které byly budovány jesle, až po dospělé, kteří si mohli doplnit vzdělání při zaměstnání.

Baťa si bytostně uvědomoval nedostatek kvalifikovaných pracovníků a potřebu tuto situaci řešit. Baťovy závody tedy začaly budovat svůj vlastní firemní systém vzdělávání. Jedním z nejpodstatnějších se stala Baťova škola práce. Byla ojedinělou nejen ve své době, ale i dodnes tento odkaz nenalezl následovníka. Unikátní byla zejména svou formou. Do Baťovy školy práce byli přijímáni chlapci a děvčata ve 14–15 letech, po absolvování obecné, či nižší měšťanské školy. Všichni žáci byli ubytováni na internátech, pracovali v továrně, kde se učili všem dovednostem, které byly v průběhu výrobního procesu potřeba. Po práci však nenásledoval čas „poflakování se“, ale ve všední dny po ukončení pracovního procesu i v sobotní dopoledne, zamířili ještě do školy. Ani zbývající volný čas nebyl volnou zábavou. Na internátech za ně byli zodpovědní pečlivě vybraní vedoucí, kteří kontrolovali nejen hodnocení jejich práce v továrně a školní prospěch, ale také jim ovlivňovali jejich volný čas, ať již přímo jeho plánování, či povolováním jednotlivých akcí, kterých se chtěli zúčastnit. Vedoucí, stejně jako Baťovy závody jako takové, se tak stali důležitými osobnostmi v životech Mladých mužů a žen. Ovlivnili je nějakým způsobem i v souvislosti

s kulturou? Jaké jiné vlivy působily na absolventy v souvislosti s kulturou? Kdo je motivoval? A stal se tento vztah součástí jejich osobnosti? To jsou některé z otázek, na něž se pokusí odpovědět tato diplomová práce.

V teoretické části je načrtnuta historie Baťových závodů a vzdělávání v baťovském Zlíně. Druhá kapitola teoretické části se zabývá čtenářstvím, přičemž shrnuje a porovnává i výsledky jednoho z mála výzkumů čtenářství dospělých. Třetí kapitola pak nastiňuje volný čas, hlediska pohledů na něj a také jeho historii.

V praktické části jsem se pokusila zmapovat vztah absolventů Baťovy školy práce ke kultuře a jejich motivaci. Data, získaná z rozhovorů, byla zpracována prostřednictvím zakotvené teorie, která je rozdělena do třech druhů kódování – otevřeného, axiálního a selektivního. Polostrukturované rozhovory byly učiněny se dvěma absolventy Baťovy školy práce, kteří touto zkušeností prošli v průběhu druhé světové války.

Že je kultura pro mnohé důležitou součástí jejich života není pochyb, co však má vliv na osvojení si vztahu k ní? Tak jak je Baťova škola práce dobrou inspirací pro výchovu budoucích generací, bylo by záhodno nechat se inspirovat i způsobem budování vztahu mladých ke kultuře. Jakým způsobem toho lze dosáhnout bylo úkolem této diplomové práce, který se snad zdařilo splnit.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 BAŤOVSKÝ ZLÍN

První zmínky o městečku Zlíně se objevují v roce 1322, kdy se Zlín stal majetkem královny Elišky, vdovy po českém králi Václavu II. V roce 1358 zlínské panství získal biskup Albrecht ze Šternberka, od nějž ho získal markrabě Jošt Lucemburský, který však panství vrátil zpět do rukou Šternberků. Ti v roce 1397 rozmnožili práva a výsady měšťanů, čímž zvýšili možnosti hospodářského rozvoje Zlína. V roce 1470 mělo v blízkosti Zlína své ležení vojsko krále Jiřího, které čelilo uherským útokům.

V dobách následného míru, trvajícího více než sto let, Zlín prosperoval. V roce 1509 udělil král Vladislav Zlínu právo ke konání trhů a v letech 1516, 1571 a 1592 k němu přibyly i další hospodářské výsady. Díky tomu zavládla doba prosperity obchodu a řemesel. Nejčetnějšími řemesly ve Zlíně v té době bylo hrnčířství, ševcovina a soukenictví. Díky přílivu peněz začali měšťané zvelebovat své domy, také byla postavena nová radnice, kostelní věž a škola. Kolem roku 1600 tak byl Zlín poměrně velkým městem a zároveň čilým hospodářským centrem.

Roku 1605 však přišla krutá rána spojená s vpádem uherských povstalců, kdy bylo město plněno a sužováno požáry. Třicetiletá válka pak zkázu dokonala, Zlín byl poničen a z poloviny vylidněn. Trvalo dalších sto let, než se Zlín znovu vzpamatoval. Až v 18. století znovu povstala řemesla i obchod. Již v letech 1779-1780 byl učiněn ve Zlíně první pokus o velkovýrobu zavedením plátenické manufaktury. Větší průmyslové podniky se pak začaly objevovat až v 19. století, kdy vznikla továrna na zápalky barona Brettona a továrna na boty R. Florimonta, které ale obě brzy zanikly.

1.1 Tomáš Baťa a jeho sourozenci

Obuvnictví ve Zlíně tedy nezačalo až s živností, kterou společně založili sourozenci Antonín, Anna a Tomáš Baťovi v roce 1894. Ve městě sídlili ševci již celá staletí dřív. Ani sám rod Baťů se výrobou bot nezačal zabývat až v této době. Jak poznamenává Valach (1990), tomuto řemeslu se věnovalo už celých sedm předešlých generací od 16. století. Rodové jméno původně znělo Batia a písmeno „i“ bylo vypuštěno na počátku 18. století. 13. srpna 1844 se narodil Antonín Baťa, otec zakladatelů firmy Baťa. Ševcovskému umění se naučil u svého otce a po návratu ze zkušené po moravských a rakouských obuvnických centrech si založil vlastní firmu. V roce 1870 se oženil s vdovou po jiném zlínském ševci Bartošovi Annou. Získal tím velkou a hlavně zavedenou dílnu, kterou spojil se svou. Anně a Antoní-

novi se narodily tři děti – Anna, Antonín a Tomáš. V roce 1886 však matka umírá a otec se i s dětmi odstěhoval do Uherského Hradiště, kde se ještě na podzim téhož roku oženil s vdovou po tkalci Koláříkovi z Osvětiman Ludmilou. Z tohoto manželství Antonínovi, Anně a Tomášovi přibylo dalších pět sourozenců.

Tomáš zájem o výrobu bot projevoval od nejtělejšího dětství. Už jako malý se batolil v dílně svého otce a nahlížel všem v dílně při práci pod ruce. Své první boty vyřezal v šesti letech ze dřeva. Po nějaké době ho výroba těchto dřevěných bot přestala bavit a tak z odpadků kůží, které zbyly v dílně, vyrobil první opravdové boty, avšak pro panenky. V deseti letech však už dokázal udělat boty pro dospělého člověka. O několik málo let později pozval jeho otec do dílny jiného mistra, aby ukázal nové postupy v práci s kůží. Tomáše to natolik uchvátilo, že po třech dnech již jeho práci dokázal napodobit a později i některé operace zdokonalil.

Po úmrtí matky se s otcem přestěhovali do Uherského Hradiště, což se pro Tomáše ukázalo jako pozitivní změna. Naučil se zde nové věci, postupy a činnosti, které do Zlína ještě nedorazily, ale v Uherském Hradišti se s nimi již dávno pracovalo. Dozvěděl se taky zajímavou novinku. Tou byla výroba bot v Prostějově, při níž se používaly stroje. Pro otce taková zpráva nebyla zajímavou, a tak byl proti Tomášově žádosti, aby do Prostějova jel za zkušenostmi. Přesvědčit ho se mu podařilo až po několika letech. V roce 1890 se tedy vydal do firmy Fäber do Prostějova. Jeho zájem byl veliký, snažil se porozumět detailům všech strojů i jejich funkcím. Po nějaké době tak začal budit pozornost a vyvolal dojem, že je „průmyslový špion“ a byl propuštěn. Jeho zájem neocenili ani doma, otec měl spoustu práce se zabezpečením rodiny, která už čítala 14 lidí. Mezi 12 dětmi vznikaly neshody a Tomáš ztratil i svou největší oporu, kterou mu byla sestra Anna, jež odjela pracovat do Vídně.

Tomáš se nakonec rozhodl odejít do Vídně za Annou. Z naspořených peněz si koupil materiál a vyrobil nějaké boty. Protože ho však nikdo neznal, měl s jejich prodejem velké problémy. I když byly jeho výrobky kvalitní, neuměl se přizpůsobit požadavkům velkoměstských obyvatel. Přidaly se i problémy s úřady, protože neměl na provozování živnosti povolení. Anna nakonec napsala otci o bratrových problémech a ten bez váhání přijel a odvezl Tomáše zpět na Moravu. Nedlouho po návratu však opět začaly neshody. Otcova nová žena stranila svým dětem, Tomáš se „vlastních“ sourozenců zastával, ale otec vždy stál na straně své ženy. Pocítil tedy potřebu znovu se dostat z tohoto prostředí. Nakonec se mu v hlavě zrodil zajímavý nápad, s nímž se po nějaké době svěřil otci, který ho překvapil tím, že souhlasil. Z Tomáše se tak stal obchodní zástupce a prodejce výrobků obuvnické dílny

jeho otce. Vyřídilku měl dobrou, zboží uměl vychválit, zjistil však svou slabinu, kterou se ukázalo především psaní. Psal nečitelně a tím mnoho zákazníků, které již získal, znovu ztratil. Zaměřil se tedy na nápravu a po večerech studoval a vylepšoval písmo. Nelíbilo se mu však jednání a obchodování otce. A nebyl jediný. Anna ve Vídni získala zkušenosti a dokázala si našetřit nějaké peníze. Spolu s Tomášem a Antonínem tak začali uvažovat o osamostatnění se.

V roce 1894, dle Brože (1990), tak podal Antonín Baťa žádost o živnostenský list na výrobu obuvnického zboží. Bylo mu vyhověno, a tudíž mohli se svými sourozenci Annou a Tomášem založit obuvnickou dílnu. Ani jeden z nich neměl dostatek prostředků, aby mohl zahájit samostatnou činnost, proto se spojili. A i když byla vedena pod jménem Antonínovým, byla společným vlastnictvím všech tří sourozenců, ale nejvíce iniciativy projevoval nejmladší z nich Tomáš. V roce 1900 ji změnili na veřejnou společnost T. a A. Baťa a měli 50 zaměstnanců. O šest let později už stála první tovární budova firmy. A za další dva roky, po Antonínově smrti, se jediným vlastníkem firmy stal Tomáš Baťa. Anna, ač byla spoluzakladatelkou, se řízení firmy nikdy nevěnovala, přesto až do své smrti ve třicátých letech z výnosů firmy žila. Již v roce 1914 měla firma 400 zaměstnanců. V době 1. světové války firma pracovala na vojenských zakázkách a počet zaměstnanců vzrostl až na 5000. Již od roku 1917 měla firma své vlastní prodejny. Firma si název T. a A. Baťa ponechala až do roku 1931, kdy byla přetvořena na akciovou společnost.

1.2 Baťovy závody

Zprvu dle Brože (1990) obuvnická dílna sourozenců Baťových sídlila na zlínském náměstí. Tvořily ji dvě malé místnosti. Tomáš s Antonínem s pomocí několika pracovníků vysekávali jednotlivé díly a šili svršky. Další výrobní činnosti zde vykonávány nebyly. Dělali je další pracovníci doma. Tato domácí práce pro ně byla mnohem výhodnější, hlavně z finančních důvodů. Protože ji vykonávaly povětšinou ženy a děti, nemuseli za vykonanou práci zaplatit tolik, jako kdyby platili mzdu pracovníkům v dílně. Po roce tak měli již 50 zaměstnanců, z toho však jen 10 pracovalo v dílně.

Hospodářská krize dopadla i na živnost sourozenců Baťových. A aby toho nebylo málo, tak v této době musel Antonín nastoupit na vojenskou službu. Tomáš byl, kvůli křečovým žilám, od ní osvobozen. Pokoušel se tedy jejich podnik opět pozvednout a překonat krizi. Podařilo se mu vymyslet, jak ušetřit materiál a také zjednodušit jednotlivé postupy při výrobě. Krize byla překonána. Už v roce 1896 však přišla na podnik další krize. Antonín po-

depsal ve Vídni směnky na 20 000 zlatých. Dluhy sice byly vyšší, než majetek podniku, ale Baťa již měl vybudovanou pověst a důvěru dodavatelů a zákazníků. V tomto období se stala ještě jedna převratná událost, která měla na podnik velký vliv. Byl jím nový výrobek – lehká plátěná obuv s koženou podešví. Byla nejen lehká, ale samozřejmě i mnohem levnější, což se samozřejmě hned rozkřiklo a objednávky se začaly jen hrnout.

I nadále sourozenci Baťovi provozovali svou dílnu v domku na náměstí ve Zlíně. Jedna místnost byla uzpůsobena jako stříhací a druhá jako šicí dílna. K nim přibyla ještě dílnička, která vznikla ve dvoře. Strojovým vybavením bylo deset šicích, dva přešívací a jeden stříhací stroj. Pořád ale šlo hlavně o ruční práci. Tomáš přemýšlel, jak práci zlepšit, nejlépe pomocí výrobních strojů. Uvažoval o upraveném knihařském lisu, ale ten by bylo nutno od základů předělat, což bylo nemyslitelné. Pokusil se tedy vyhledat pomoc v Praze, kde však nikdo nebyl schopen požadovaný stroj vyrobit. Rozjel se tedy do Frankfurtu nad Mohanem. Tam stroje na výrobu obuvi vyráběly, byly však natolik drahé, že překračovaly finanční možnosti jejich podniku. Druhým zádrhelem se ukázalo to, že všechny stroje byly na parní pohon, který ve Zlíně neměli. Zavedl tedy alespoň některé inovace, jako ruční napínací zařízení a reorganizoval výrobní proces a také zintenzivnil pracovní tempo zaměstnanců.

V roce 1900 se podnik sourozenců Baťových opět rozšířil. V blízkosti nádraží postavili první továrenskou budovu, kde pracovalo již 50 zaměstnanců, dalších 70 odvádělo svou práci doma. Zde také již měli parní stroj, který dokázal pohánět téměř sedmdesát strojů. Společně se změnou sídla došlo i ke změně názvu na T. & A. Baťa, výroba plátěné a soukenné obuvi, Zlín. O rok později byl spuštěn druhý parní stroj a o další dva roky byla postavena další, tentokrát už pátá dílna. S rokem 1904 došlo k další velké změně. Začali vyrábět svoje vlastní stroje. V této době již zaměstnávali asi 250 lidí.

Koncem roku 1904 podnikl Tomáš Baťa ve společnosti třech vybraných zaměstnanců studijní cestu do USA. V Americe se rozdělili a každý se nechal zaměstnat v jednom z mnoha obuvnických podniků v Massachusetts. Měli za úkol nechat se najmout na jakoukoliv práci a poté pozorovat zařízení a způsob práce v daném podniku. Své poznatky si sdělovali na pravidelných nedělních schůzkách. Tomáše Baťu nejvíce zaujal systém práce a řízení v automobilových závodech Ford. Zpět domů se vrátili na podzim roku 1905 a cestou ještě pracovali v anglických a německých obuvnických továrnách. Po návratu na Tomáše čekal těžký úkol. Nejenže musel využít zkušenosti ze studijní cesty, ale také řešit rodinné problémy, jako smrt otce, či těžkou nemoc Antonína.

V roce 1905 byl v podniku zaveden dvousměnný provoz a také bylo založeno prodejní oddělení Baťových závodů. V roce 1908 Antonín zemřel a Tomáš se po vyplacení Anny stal jediným majitelem podniku. Roku 1911 se Tomáš Baťa vydal na druhou cestu do Ameriky. Zde ho nejvíce zaujal pracovní systém a struktura řízení ve firmě Ford. Pásovou výrobu, s níž se u Forda seznámil, po svém návratu zavedl i v Baťových závodech.

Na českém krajanském plese se seznámil s dcerou ředitele dvorní knihovny ve Vídni Ferdinanda Menčíka Marií a zanedlouho, v roce 1912, se vzali. Roku 1914 se jim narodil jediný potomek – syn Tomáš. S první světovou válkou došlo k rozmachu firmy. Podnik získal vojenské zakázky na obuv vojáků. Počet zaměstnanců se zvýšil až na 5 tisíc. V roce 1922 došlo k růstu kurzu Kč a tím i ke krizi podnikání a spousta podniků skončila. Tomáš Baťa však vymyslel způsob, jakým se proti tomu postavit. I když většina lidí předpokládala, že firma zkrachuje, nestalo se tak a záchranný krok se stal úspěšným. Baťovy závody v době krize nezdražovaly, ale naopak zlevnily obuv na 50% původních cen. Již o rok později, v roce 1923, byl Tomáš Baťa zvolen starostou města Zlína.

Rok 1924 se stal velkým mezníkem Baťových závodů a počátkem jejich největšího rozmachu. Do chodu byla uvedena novinka, kterou se stala účast zaměstnanců na zisku a ztrátě dílny. A již o rok později byla zavedena samospráva dílen, ale hlavně vznikla Baťova škola práce. Roku 1926 byl položen základní kámen Baťovy nemocnice a 1927 zavedena proudová výroba obuvi a také postaven první obchodní dům.

ČSR roku 1928 stanula na 1. místě v exportu obuvi. V Baťových závodech byl založen podpůrný sociální fond, který získával finance z pokut zaměstnanců. A za podpory firmy byly postaveny Masarykovy pokusné školy. V roce 1930 Baťovy závody denně vyrobily již 100 000 párů obuvi a také zavedly pětidenní čtyřicetihodinový pracovní týden.

Roku 1931 zanikla veřejná obchodní společnost T. & A. Baťa a byla založena a.s. Baťa. V letech 1931-32 bylo postaveno 9 nových továrních budov, 2 skladiště, plynárna, ale také obchodní dům, 6 internátů či 500 rodinných domů. V roce 1932 však přišla krize, kdy export poklesl o 70% a tak se firma zaměřila i na jiné výrobky, jako například pneumatiky, gumové zboží, hračky, letadla, či umělá vlákna. Byl také postaven Obchodní dům a Velké kino. 12. 7. toho roku přišla pro všechny zdrcující zpráva, když při letecké havárii zahynul Tomáš Baťa. Vedení podniku se po něm ujal jeho nevlastní bratr Jan Antonín Baťa.

Roku 1934 byla zahájena výstavba plavebního kanálu, který měl sloužit k dopravě lignitu z Baťových dolů v Ratíškovcích. Již o rok později se Československo stalo prvním na

světě ve vývozu celokožené obuvi a třetím ve vývozu obuvi gumové. V tomto roce byly také založeny filmové ateliéry Baťových závodů. Už v roce 1937 Baťovy závody působily ve 33 státech na třech světových kontinentech. O rok později má firma již 42 tisíc zaměstnanců v Československu a dalších 25 tisíc pracovníků v zahraničí.

Roku 1939 je založena Baťa Shoes Corporation Canada. Část výroby je převedena do zahraničí kvůli počínající válce. 20. 11. 1944 jsou Baťovy závody americkým letectvem vybombardovány. A v říjnu 1945 byly prezidentským dekretem Baťovy závody znárodněny.

1.3 Vzdělávání v „baťovském Zlíně“

Tomáš Baťa a vedoucí činitelé jak Baťových závodů, tak i Zlína si uvědomili, že budoucností jsou mladí lidé, a proto je důležité do nich investovat. Nejlepší investicí, kterou následující generaci může ta současná dát, je vzdělání. Stalo se tedy důležitým úkolem vybudovat ve Zlíně propracovanou soustavu školských zařízení a to nejen středoškolských, či učňovských, ale postavit základy školské soustavy již na zařízeních pro nejmenší děti. V rámci středoškolského vzdělávání byly jednotlivé zlínské školy vzájemně provázány.

Đurišová (2011) uvádí, že v září 1918 byla ve Zlíně otevřena první mateřská škola pro 50 dětí od tří do šesti let. V den uvedení do provozu bylo přihlášeno 42 dětí, již v říjnu jich však bylo 65 a jejich počet se i nadále zvyšoval. Vedení Baťových závodů tedy rozhodlo o rozšíření této mateřské školy a navíc zřízení opatrovny. V březnu 1924 pak byla za finančního přispění Baťových závodů otevřena městská mateřská škola. Postupně začaly přibývat i mateřské školy v různých městských čtvrtích. Zlínské mateřské školy se však od jiných lišily tím, že děti nejen opatrovaly, ale také se věnovaly jejich výchově, učily je základům slušného chování, ale rozvíjely i paměť a chápání. Jako zajímavý se ukázal i pokus s učením se již v tak raném věku cizím jazykům. Byly tak zřízeny mateřské školy s cizojazyčnými třídami, jako například německá mateřská škola, francouzská mateřská škola a anglická mateřská škola.

Tomáš Baťa si uvědomoval, že je důležité působit na pracovní způsobilost člověka již v obecných a měšťanských školách. Jeho snahou tedy bylo získat domácí i zahraniční pedagogické odborníky a školství ve Zlíně tak bylo na vysoké úrovni. Zároveň považoval za podstatné, aby bylo vzdělání přístupné všem bez rozdílu. Jednou z cest, jak k tomu přispět, bylo i zřizování obecných škol v jednotlivých městských čtvrtích, aby děti byly ušetřeny náročných cest do školy v centru města. V roce 1927 byla otevřena pokusná Masarykova

obecná škola, která se lišila například způsobem rozdělování žáků do paralelních tříd podle jejich schopností. Součástí vyučování byla i společenská výchova, která se zaměřovala zejména na socializaci jedince. Jednou ze složek výuky bylo i samostudium, proto bylo důležité věnovat část výuky i výchově jak žít a pracovat ve společnosti.

Do roku 1928 museli rodiče, kteří chtěli, aby jejich potomci měli středoškolské vzdělání, posílat své děti do Uherského Hradiště, Kroměříže či Holešova. V roce 1929 byla ve Zlíně zřízena Masarykova pokusná diferencovaná škola měšťanská pro děti ve věku 11 – 15 let. Vznikla spojením měšťanské školy a nižší školy střední a některé třídy se tedy učily to, co na střední škole, některé to, co bylo učivem bývalé měšťanské školy. Děti byly přijímány bez rozdílu vždy od 6. ročníku školy. Dále však již byly rozděleny podle schopností, potřeb a zájmů do čtyř oborů. Prvním bylo humanitního zaměření, v němž bylo probíráno učivo v rozsahu nižší střední školy. Po jejím ukončení mohl žák pokračovat na vyšší střední škole. Dalším oborem byl průmyslový, zde se rozšiřovalo učivo měšťanské školy a bylo průmyslově zaměřeno. Živnostensko-obchodní větev měla shodný rozsah učiva s průmyslovou větví, s jediným rozdílem oborového zaměření na obchodní činnosti. Tyto dva obory byly později sloučeny. Poslední, čtvrtý, obor byl pouze dvouletý a probíralo se zde základní učivo určené těm, kteří zůstali pozadu na obecné škole.

Praktické potřeby Baťových závodů, zejména obchodní činnosti, byly jedním z popudů, jež daly vzniknout další měšťanské škole ve Zlíně. Byla zaměřena na jazyky. Masarykova pokusná diferencovaná škola měšťanská nejprve pořádala kurzy jazyků – angličtiny, němčiny, francouzštiny a španělštiny. V roce 1934 však vznikla Jinojazyčná soukromá měšťanská škola, kde měli žáci nejen možnost naučit se cizímu jazyku, ale také probírali učivo klasické měšťanské školy. Třídy byly rozděleny na anglické, německé a francouzské. Tato škola dávala možnost mládeži, která, podle běžné praxe té doby, začala pracovat již ve 14 letech. Pokud chtěli pokračovat ve studiu, bylo jim umožněno, aby se vzdělávali i nadále při zaměstnání. Učitelství sbor se na této škole skládal nejen z českých učitelů, ale také z rodilých Angličanů, Němců a Francouzů.

Již v baťovském Zlíně si vedení závodů i představitelé města uvědomovali, jak je důležitý volný čas a způsob jeho trávení. Proto byla v roce 1933 zřízena městská hudební škola Dvořák, jež měla obohatit kulturní možnosti pro trávení volného času pracujících. S měsíční pravidelností pořádala hudební besedy, kdy učitelé představovali skladby českých i zahraničních skladatelů, jež následně rozebírali. K besedám se později přidaly i

koncertní večery. Aby se hudbě mohly věnovat nejen děti, ale i dospělí, začala pro ně městská hudební škola pořádat kurzy.

Firma Baťa potřebovala mít pracovníky vzdělané a schopné pracovat s jejími pokrokovými technologiemi a stroji. Pracovníci vyškolení v klasických živnostenských školách či na reálných gymnáziích byli pro práci v Baťových závodech připraveni nedostatečně a ne podle představ vedení závodů. Proto byly započaty večerní vzdělávací kurzy, které měly pracovníky zaškolit pro jeho následující práci, ale také rozšířit vědomosti z měšťanské školy. Následovníkem těchto večerních kurzů se stal vlastní vzdělávací systém Baťových závodů, který byl pojmenován Baťova škola práce. Jejím cílem byla příprava kvalifikovaných pracovních sil, a to komplexně ve všech oborech, které se v továrně vyskytovaly.

Ve Zlíně bylo obchodní školství velmi rozvinuto. Započalo obchodními kurzy, jež studenti navštěvovali v Uherském Hradišti. V roce 1933 vznikla veřejná dvouletá obchodní škola, již navštěvovali pracovníci v obchodě, průmyslu, či živnostníci. Zásadní novinou této vzdělávací instituce bylo zohlednění práce studenta v souvislosti s vyučováním. Výuka v pracovní dny probíhala až od 19 do 21 hodin, v sobotu pak po celý den. Ve školním roce 1935-36 pak vznikla Obchodní akademie ve Zlíně, jež byla zpočátku pobočkou Obchodní akademie v Uherském Hradišti a ve Zlíně byly pouze třetí a čtvrtý ročník. Celkově studium trvalo pět let, z nichž dva roky byly vyčleněny na absolvování veřejné dvouleté obchodní školy, následoval jednorozční veřejný kurz pro absolventy obchodní školy a dva roky byly vyděleny pro třetí a čtvrtý ročník obchodní akademie. I studenti Obchodní akademie byli zaměstnaní a tak bylo vyučování přizpůsobeno tomuto faktu. Absolventi obchodní školy mohli ještě posléze projít ročním kurzem cizích jazyků. Zde se vyučovala nejen němčina, ale také angličtina a kurz byl jakousi přípravou na obchodní akademii. Absolventi obchodní akademie pak mohli také projít ročním cizojazyčným kurzem, avšak zde se již seznamovali s poměry státu, jehož jazyk se učily.

Ve školním roce 1935-36 vznikla kromě Obchodní akademie i Veřejná městská odborná škola pro ženská povolání. Jejím úkolem byla příprava dívek pro rodinný život, který by splňoval požadavky společnosti té doby. Pomáhala také dívkám, aby byly schopny samostatné existence díky živnostenské pracovně. Třetím úkolem pak byla příprava dívek na jejich následující studium na školách, jako byly učitelské ústavy, ošetřovatelské, či vychovatelské školy. Výuka v odborné škole pro ženská povolání se soustředila na praktické dovednosti, jako např. vaření, kreslení stříhů, nebo šití, ale také na teoretické znalosti kupříkladu látek, hospodaření a potravin. V neposlední řadě se zde dívky učily českému

jazyku a literatuře, počtům, zdravotvědě, občanské nauce, hudební výchově, kreslení, tělesné výchově a tělovědě.

Potřebám vzniku všeobecného středního školství Zlín dlouho odolával, až na nátlak Spolku rodičů bylo v roce 1936 otevřeno soukromé Spolkové reálné gymnázium. Protože šlo o soukromou školu, která nebyla podporována veřejnými fondy, bylo školné vysoké a proto i nadále mnoho studentů muselo dojíždět za studiem do jiných měst. První dva roky studia na Spolkovém reálném gymnáziu si studenti odbyli v Masarykově pokusné diferencované škole měšťanské.

1.3.1 Vzdělání v Baťových závodech

Zaměstnanci Baťových závodů procházeli ve firmě taktéž vzdělávacím systémem. Dle Ďurišové (2011) jedním z nich byla škola pro nově přijaté zaměstnance. Časové rozmezí, v němž jí procházeli, se různilo podle druhu práce od šesti až do osmdesáti dní. Šlo o praktickou výuku, při níž noví zaměstnanci získávali pracovní dovednosti pro výkon své zaměstnání. Doplněno bylo i o teorii, která byla probírána vždy hodinu v průběhu pracovní doby.

Další institucí, sloužící ke vzdělávání zaměstnanců byla Exportní škola, v níž se vzdělávali prodavači a nákupčí. Výuka byla dvouletá a probíhala večer. Učily se zde dva obory – prodejní a nákupní. Vzdělání v teorii bylo doplněno o jazykové, ať už to byli začátečníci, pokročilí, nebo si zvolili výuku korespondence v cizím jazyce – povinné němčině a volitelné francouzštině, angličtině, španělštině, italštině nebo portugalské. Svou školu měli i prodavači. Výuka se konala prostřednictvím dvou až třítydenních kurzů. Studenti se zde učili kupříkladu jak vést prodej, zpracovávat objednávky, provádět inventury, či vést účetnictví. Studenty školili mimo jiné další pracovníci, jež získali zkušenosti v zahraničí.

Zajímavou součástí vzdělávání zaměstnanců Baťových závodů byla i pilotní škola. Vedení závodů se snažilo, aby spolupracovníci z oddělení obchodu byli nezávislí, zejména vzdálenostně, ale i časově, čímž se rozšířil okruh jejich působení. Baťovské školství však myslelo i na pracovníky, jež měli obsadit vedoucí pozice vybudováním nadstandardního stupně výchovy nazvaného Tomášov. Učily se zde nejen odborným a všeobecným předmětům a jazykům, ale také společenskému vystupování, či komunikaci.

V roce 1932 vznikla i nadstavbová Vyšší lidová škola Tomáše Bati, přičemž výuka probíhala prostřednictvím přednáškových cyklů a kurzů seskupených v tematické celky. Učily

se zde i jazyky a tato škola se společně s Exportní školou stala pilířem jazykového vzdělávání. Vyšší jazyková škola Tomáše Bati však byla něčím zvláštní, protože kromě obvyklé angličtiny, němčiny, francouzštiny a španělštiny se zde učily i čínština a malajština.

Právě pro potřeby Baťových závodů vznikla i další škola. V celém Československu nebyla jediná škola, jež by se věnovala návrhářství nebo reklamě, což se vznikem zlínské Školy umění změnilo. Studentům se kromě výtvarného vzdělání dostalo i vyučení se nějakému uměleckému řemeslu. Výuka probíhala odpoledne po zaměstnání. V roce 1937 pak vznikla Průmyslová škola, která měla obory zaměřené na strojnictví, elektrotechniku, technologie pro obuvnický průmysl, chemické se zaměřením na kožařství a gumárenství, stavební, koželužské a pletařské.

V neposlední řadě byl součástí zlínského vzdělávacího systému i Studijní ústav Tomáše Bati, ačkoliv nešlo o školu v běžném slova smyslu. Pořádala odborné kurzy, přednášky, semináře a výstavy z různých oborů. Součástí Studijního ústavu byla i volně přístupná knihovna s různorodým fondem a od roku 1936 pak zde byla otevřena stálá umělecká galerie, v níž se konaly pravidelné zlínské salóny. Ty se staly nejvýznamnější přehlídkou výtvarného umění v celém Československu.

1.3.2 Baťova škola práce

V rámci boje s krizí podnikání v roce 1922 udělaly Baťovy závody odvážný krok. Nejenže nezdražovaly, jako ostatní, ale naopak zlevnily své výrobky na polovinu, což zvýšilo jejich odbyt. Důsledkem toho bylo třeba rozšířit výrobní kapacitu a tím pádem i zvýšit počet zaměstnanců. Zájemců byl dostatek, ale většinou nebyli dostatečně způsobilí pro práci v Baťových závodech. Jejich předchozí vzdělání považoval Tomáš Baťa za nedostatečné a rozhodl se pro jejich vlastní přípravu v Baťových závodech. 1. září 1925 tak svou činnost zahájila Baťova škola práce. Zpočátku sem byli přijímáni pouze mladí muži, od roku 1929 pak již i ženy.

V červenci 1925 dal Tomáš Baťa inzerát do denního tisku, který podnítil velkou pozornost. Zněl: *„Baťa mladým mužům, přijmu ve Zlíně 200 mladých mužů ve stáří 14 let, kteří vychodili buď školu měšťanskou, nebo nižší reálku s dobrým prospěchem za tím účelem, abychom z nich vychovali dobré a řádné podnikatele. Mladými muži nazýváme ty, kteří si chtějí vlastní práci vydělati živobytí, získati vědomosti a budovati majetek. Jen takové můžeme potřebovati.“* (Nádvorník a kol., 1995, s. 1)

Nádvorník a kol. (1990) uvádějí, že inzerát pozornost vyvolal četnou, ale stejně tak vzbudil i nedůvěru. Do té doby totiž nebylo obvyklé, aby učni za svou práci byli placeni. To bylo důvodem, že i přesto, že bylo v plánu přijmout 200 nových učňů, přijato jich do prvního ročníku bylo pouze 80, studium jich pak úspěšně ukončilo 44. Tito byli nazýváni „Mladí muži“.

Zpočátku trvala příprava v Baťově škole práce tři roky, později se prodloužila na čtyři. Přijímání byli čtrnácti a patnáctiletí chlapci, kteří měli ukončený třetí ročník měšťanské školy, či nižšího reálného gymnázia s dobrým prospěchem. Před přijetím však museli příští studenti projít psychologickými testy a také zdravotní prohlídkou a testem inteligence. Větší zájem byl o uchazeče pocházející ze sociálně slabších rodin, jako děti řemeslníků, či zemědělců, protože u nich předpokládali, že budou uvyknuti a připraveni pracovat.

Běžný den absolventů Baťovy školy práce se dělil mezi práci v továrně, následovala odborná teoretická příprava ve škole a zbytek dne vyplnil pobyt v internátu. Pracovní činnost probíhala v dílnách, kde se studenti učili jednotlivým činnostem, které se dělaly v průběhu výroby. U každé části výrobního procesu strávil učeň tři měsíce, aby se naučil praktickým znalostem potřebným pro všechny etapy výroby, ale také aby si osvojil zručnost při výrobě. I když byli pouzí učni, tak za vykonanou práci dostávali mzdu. Po práci a v sobotu dopoledne pak probíhala výuka ve škole. Sobotní odpoledne a neděle však také měly přesný program, ať již sportovní, kulturní, či vzdělávací, který učňům sestavil vychovatel na internátu. Hodnoceny nebyly jen školní výkony, ale také ty praktické při výcviku v továrně, či chování na internátu.

Jak uvádí Nádvorník a kol. (1995) učni trávili práci v továrně pět dní v týdnu. Pracovní doba byla od 7:00 do 12:00 a po dvouhodinové přestávce pokračovala od 14:00 do 17:00. Učeň se nejprve učil výrobním činnostem v zaučovací dílně, a jakmile zvládl danou výrobní technologii, začal pracovat přímo v dílně při výrobním procesu. V průběhu výcviku se však neseznamoval jen s danou prací, ale také s celkovou organizací výroby a s administrativou s ní související. Pokud pracovali v zaškolovací dílně, byli hodnoceni paušálně. Jakmile již přešli k výrobní činnosti, byli odměňováni podle úkolových sazeb dle vykonávané činnosti. Se všemi žáky byl uzavřen učeňský poměr, jenž byl zakončen tovaryšskou zkouškou, která spočívala ve zhotovení jednoho páru obuvi a prokázáním teoretických znalostí.

Na počátku Baťovy školy práce měli učni pracovat pouze do 14 hodin. K tomu pak trávili 12 hodin týdně výukou, která probíhala od 16:00 do 18:00. V lednu 1928 se výuka konala střídavě vždy jeden týden odpoledne po práci, druhý týden od 7:00 do 9:00. Vyučování tvořily počty a kalkulace, odborná obuvnická nauka, účetnictví, korespondence, těsnopis, strojírenství, zdravotnictví, elektrotechnika, občanská nauka, tělesná výchova, cizí jazyky i zpěv a hudba. Později se čas školní výuky změnil ve všední dny po práci od 18:00 do 20:30 a v sobotní dopoledne. Zpočátku se známkovalo pomocí desetibodového systému, až od roku 1928 se začaly používat čtyři klasifikační stupně. Ve škole učili odborné předměty vybraní pracovníci z továrny, všeobecné předměty pak učitelé s aprobací pro měšťanské školy. Vysvědčení na konci třetího ročníku se skládalo z několika částí, kterými byl prospěch:

- ve škole
  - počty a kalkulace
  - písemnosti
  - účetnictví
  - občanská a závodní výchova
  - chemie
  - fyzika
  - zeměpis
  - odborné kreslení
  - technologie výroby obuvi
  - jazyk německý a anglický
- v továrně
  - pilnost
  - jakost práce
  - chápavost
  - odpovědnost
- v internátu
  - čistotnost
  - smysl pro pořádek
  - hospodárnost

Končítíková a Kašpárková (2012) poukazuje, že jednotlivé předměty vyučované na Baťově škole práce se lišily podle jednotlivých ročníků. Kupříkladu Mladé ženy se v roce 1929 v 1. ročníku učily německému jazyku, hospodářské výchově, vzdělávací četbě, společenské a hudební výchově. Ve 2. ročníku pak německý jazyk, zdravotní výchovu, šití, vzdělávací četbu a hudební výchovu. 3. ročník byl ve znamení opětovného německého jazyka, k němuž se přidaly rodinná a hudební výchova, šití šatů, kulturní rozpravy, které byly po

půl roce vystřídány bytovou kulturou. Německý jazyk se vyučoval i ve 4. ročníku, kdy jej doplnily kulturní rozpravy, vaření a rodinná a hudební výchova.

Nádvorník a kol. (1995) uvádí, že všichni učni byli společně ubytováni v podnikových internátech. Zde museli po dobu absolvování Baťovy školy práce bydlet i chlapci a dívky pocházející ze Zlína. V internátech bylo vyžadováno dodržování přísných pravidel a disciplíny, jež se rovnalo polovojenskému režimu. Jejich cílem bylo dosažení stejných podmínek pro všechny a také nahrazení rodinné péče, které se jim doma (ne)dostávalo. Stejně tak mělo za úkol vypěstovat náležité zvyky pro budoucnost. Mladí muži i Mladé ženy měli zakázáno navštěvovat hostince, nesměli požívat alkohol, ani kouřit. Porušení těchto pravidel mělo za následek ukončení jejich působení v Baťově škole práce a s tím související i propuštění z Baťových závodů.

Na pokojích byli ubytováni po dvaceti, což mělo prohlubovat jejich vzájemnou spolupráci a pospolitost, ale také dávalo prostor zdravé soutěživosti. Spolubydlíci na jednom pokoji měli být učni stejného věku a ze stejného ročníku, v nejlepším případě i stejného oboru. Pokoj vedl tzv. vůdce či kapitán, v případě mladých žen starostka, jež byl alespoň o rok starší, než ostatní obyvatelé pokoje. Ten zodpovídal za pořádek a čistotu na pokoji. Kapitáni byli asistenty a pomocníky vychovatelů a v době jejich nepřítomnosti je zastupovali.

Vedení si mladí muži i mladé ženy mohli osvojit nejen jako kapitáni, či starostky, ale také zejména pokud se stali členy žákovské samosprávy. Ta jim dávala možnost organizovat a ovlivňovat svůj život, ne jen přijímat pokyny od dospělých. Další hodnotou, kterou tato funkce dávala, byly vlastnosti a zkušenosti umožňující později vykonávat vedoucí funkce. Členové samosprávy byli rozděleni do čtyř odborů – pořádkového, rekreačního, vzdělávacího a tiskového.

Baťovy závody pečlivě dbaly nejen na výběr učňů, kteří byli do Baťovy školy práce přijati, ale stejně tak důležitý byl výběr vychovatelů, jež vedli mladé muže a ženy na internátech. Vychovatelé museli mít pedagogické vzdělání, znát z vlastní zkušenosti celý výrobní proces v továrně, mít o výchovnou činnost skutečný zájem. Důležitou podmínkou bylo, aby byl v některém z výrobních či výchovných oborů odborníkem. Vychovatelé museli také znát cizí jazyky a v neposlední řadě bylo požadováno, aby byli ženatí. Jeden vychovatel měl na starosti šest pokojů, které dohromady tvořili jednu organizační jednotku, jež byla nazývána táborem. Ve všech místnostech byl domácí rozhlas, kterým k učňům mohl promlouvat Tomáš Baťa, ale také byl využíván k pouštění hudby pro pobavení v předem sta-

novených časech. Jednotlivé internáty vedli správci, ale bezprostředně měli na starost výchovu vychovatelé.

Vychovatelé dohlíželi na prospěch jednotlivých žáků, a pokud u některého z nich došlo ke zhoršení, měl vychovatel na starost jeho nápravu. Denně se hodnotil pořádek, hygiena, oblékání, ale i nákupy. Vychovatel si o každém z žáků vedl podrobné záznamy, v nichž zapisoval jeho úspěchy i neúspěchy, školní výsledky i případné prohřešky, přestupky, ale také zdravotní stav a váhu. Vychovatel i korespondoval s rodiči jednotlivých žáků. Kromě toho, že vychovatel měl žáky učit pořádku a kázni, plánovat jim smysluplné trávení volného času, či připravovat je na veřejné vystupování a projevy, bylo dalším z jeho důležitých úkolů i vyhledávání talentů.

Za mladé muže byli považováni jen ti, kteří veškerou dobu studia trávili na internátu, přičemž domů odjížděli pouze na svátky a dovolenou. Stejně tak se zde učili hospodařit. Z výplaty si museli platit stravu, ubytování, školné a další potřeby. Rodiče nesměli učňům posílat ani peníze ani jídlo. A stejně tak učňové nesměli ani části své výplaty posílat rodičům. Ušetřené peníze si spořili ukládáním do pokladny na úrok.

Svůj denní program měli učni pečlivě rozplánovaný. Část pracovního dne trávili prací v továrně, další jim zabralo studium a naplánován měli i volný čas trávený na internátu. Kromě možností sportovního a kulturního vyžití byly internáty připraveny pro všechny požadavky zde ubytovaných lidí. Ke kulturnímu vyžití přímo na internátech sloužily čítárny a studovny, sociální potřeby mohla uspokojit společenská místnost. V přízemí internátů bylo možno nalézt holiče a krejčího, či sběrnou prádla, ale také si zde mohli koupit potraviny, ovoce, toaletní potřeby apod.

Denní režim začínal budičkem, který byl v létě 5:50 a v zimě v 6:00. Poté následovala společná rozcvička a po ní ranní toaleta a úklid pokojů. Na úklid byli vždy určeni dva až tři chlapci, kteří zametli pokoj, srovnali pokoje a přikrývky, ale také utřeli prach a uklidili věci na předem stanovené místa. V případě bezchybného úklidu dostal pokoj dvacet bodů, za každé nalezené pochybení byl jeden bod stržen. Pokud v jednom týdnu získal pokoj deset bodů hned dvakrát, dostala vlajku čistoty. Za deset vlajek byl pokoj odměněn. Od 7:00 do 12:00 byla pracovní doba v továrně. I do práce museli učni chodit patřičně ustrojeni, a proto při odchodu z internátu procházeli kolem vychovatelů, kteří jejich oděni kontrolovali. Mezi 12:00 a 14:00 byl čas na oběd, který byl společný. Zbytek polední přestávky sloužil k relaxaci a odpočinku. Od 14:00 do 17:00 pak pokračovala pracovní doba. Před

odchodem ze zaměstnání musel každý uvést stroj i pracoviště do pořádku, aby druhý den mohl ihned začít s prací. Po návratu na internát byla večere, po které následovala výuka ve škole. Po návratu zpět na internát si museli důkladně vyčistit obuv i oděv a poté provedli osobní hygienu. Ve 21:15 – 22:00 byla vyhlášena večerka, po které všichni museli respektovat naprostý klid.

Velký význam při trávení volného času mladých mužů měl sport. Nejen, že posiloval, ale také pěstoval zdravou soutěživost. Již od založení Baťovy školy práce se mohli věnovat kopané, či stolnímu tenisu, k nimž se v brzké době přidal i box, lyžování a mnohé atletické disciplíny. Výběr se i nadále rozšiřoval, například o tenis, jízdu na koni, plavání, hokej, veslování nebo házenou. V sobotní odpoledne také pořádali výlety. Jeden z vychovatelů přinesl do Zlína i nový sport – volejbal. Stejně tak mohli v případě zájmu hrát šachy, šermovat, či se věnovat horolezectví a cyklistice. Sportovišť, na nichž mohli mladí muži a ženy své aktivity provozovat, bylo ve Zlíně dostatek. Stejně tak se do mnohých sportovních akcí zapojovala i veřejnost. Nejoblíbenější se stal každoročně pořádaný běh Zlínem a stejně tak pravidelné soupeření s Odbornou školou z Vítkovic.

Další možností trávení volného času kromě sportovního bylo vyžití kulturní. Zájemci se mohli stát například členy čtenářského kroužku. Baťova škola práce měla nejen vlastní čítárnu, ale také vlastní knihovnu, která měla v roce 1944 již 1400 svazků. Velké množství mladých mužů i žen pak bylo odběrateli knih z Evropského a Světového literárního klubu. S literaturou souvisely i soutěže, které byly velmi oblíbeny, jako například recitační, či v psaní poezie. Velké oblibě se těšil i zpěv. Kupříkladu v roce 1935 existoval čtyřistačlenný sbor mladých mužů a žen. Od roku 1936 byl činný i hudební orchestr. Ve Společenském domě se pak pořádaly taneční kurzy. Baťova škola práce pořádala i reprezentační plesy. Další možností vyžití se stal i fotokroužek, který pořádal tzv. filmové hodinky. Baťovy závody svým zaměstnancům dávaly možnost navštěvovat ve Velkém kině představení pražských i jiných divadel, později se nabídka rozšířila i o návštěvy představení olomouckého divadla. Stejně tak mohli zhlédnout pestrou nabídku filmů ve Velkém kině, či v kinech na Tržnici, Záložně a Dílech.

2 ČETBA A ČTENÁŘSTVÍ JAKO SOUČÁST KULTURY

Kultura provází lidstvo již od jeho počátků, čtení pak přibližně od starověku. Zpočátku byla schopnost číst, ale i kultura jako taková, určena pouze vybraným úzkým kruhům vyšší společnosti. S rozvojem společnosti se tato úzká skupina vyvolených postupně rozšiřovala a v souvislosti s rozvojem vzdělávání se schopnosti čtení začaly učit široké masy lidí a i díky tomu se kultura stala pro tyto lidi přístupnější.

2.1 Kultura

Co vlastně je to hojně užívané slovo – kultura? Definovat ji jednoznačně je složité. Kultura je součástí lidské společnosti a mimo ni neexistuje. Není vrozená, ale člověk ji získává během života prostřednictvím sociálního kontaktu a působení společnosti na jedince a zároveň napomáhá začleňování člověka do společnosti a tvorbě jeho vztahů. Kultura může být materiální i duchovní a je předávána v rámci společnosti, či skupiny z generace na generaci a neustále se rozvíjí. Kultura vytváří hodnoty, které jedinci dané společnosti sdílejí, a které určují jejich vztah k okolnímu světu, společnosti, ale i k přírodě. Jak uvádí Horáková (2012) zahrnuje filozofii, náboženství, ideje, hodnoty, právo, tradice, zvyky, morálku, ale také nástroje, prostředky a předměty, které jedinci používají. Toto pojetí kultury je nazýváno antropologickým.

Druhý přístup ke kultuře je označován jako axiologický, nebo také hodnotící a je spojen s kulturou, ať již klasickou hudbou, malířstvím, sochařstvím, či krásnou literaturou. Někdy je rozlišováno ještě třetí pojetí kultury, které je nazýváno reduktcionistické. Tento přístup je oproti antropologickému užší a chápe jednotlivé kultury jako jedinečné systémy vědomostí, norem a organizačních zásad chování, které si člověk osvojil jako člen společnosti.

V rozvinutých zemích mnohdy za kulturního člověka považují toho, kdo chodí do divadla, navštěvuje koncerty vážné hudby, ale také čte klasickou literaturu a ještě se i kultivovaně chová. Druhá možnost pohledu na kulturnost člověka je i taková, že kulturní jsou ty národy, které mají stejné hygienické obyčeje a upřednostňují stejné gastronomické pochoutky, jako my. Tento pohled na kulturu je však spíše hodnotící a poukazuje na názor, že ti, co jsou kulturnější = mají stejnou kulturu, jako my, jsou lepší než ti, co nesplňují naše podmínky kulturnosti.

Slovo kultura pochází již ze starověku a bylo odvozeno od zemědělství a s ním související kultivací půdy. Netrvalo dlouho a společnost přestala zušlechťovat jen půdu a zaměřila se i

na kultivaci člověka samotného, a to prostřednictvím výchovy a vzdělání. Marcus Tullus Cicero následně pojem kultura rozšířil, když označil filozofii kulturou ducha. Toto označení by se dalo pokládat za východisko k pojetí kultury jako charakteristiky lidské vzdělanosti. S příchodem humanismu a osvícenství se navrátil význam kultury z antiky, jako umění a filozofie. Osvícenství zdůrazňovalo kulturu jako zdokonalování lidských schopností. Jak pokračoval vývoj společnosti, vznikaly i nové vědy. Jednou z nich byla i antropologie, která vytvořila nové - široké pojetí kultury, jako domény všeho lidského, tj. toho, co nás odlišuje od zvířat. Podle některých badatelů má člověk přímo genetické predispozice ke kultuře a „schopen“ kultury je i nejnekulturnější člověk, který si může kulturu osvojit stejně jako jazyk.

Zaměříme-li se na pojetí kultury jako umění, jak ho pojal Paulíček (2012) zjistíme, že jeho rozlišení umění jako celku je rozdělení na vysoké a nízké. Vysoké a nízké umění by se dalo považovat za moderní rozlišení umění, ale jeho počátky by se daly najít i v antice. Již v té době bylo umění určené masám považováno za nízké a dělení umění na špatné a vynikající, či barbarské a vzorové ostatně provází společnost po celou její historii. Umění však původně neplnilo estetickou funkci, ale spíše funkci vzdělávací, magickou, nebo praktickou. Úkol vzdělávat měly v historii například obrazy. Protože čtenářská gramotnost nebyla v dějinách moc rozšířena, získávali prostí lidé informace, jako například výklad evangelií, právě prostřednictvím obrazů. Praktickou funkcí umění byly například portréty. I v souvislosti s rozdílnými funkcemi umění v minulosti, lišilo se i postavení umělce. Umělec byl považován spíše za řemeslníka. To se začalo měnit v Itálii v 16. století, kdy zájem vyšších tříd o umění způsobil začátek změny v postavení umělce. Někteří umělci získali bohaté zákazníky a patrony, což jim umožnilo pracovat kdy chtěli a měli inspiraci a ne kdy museli.

K proměně vnímání umění a umělce došlo v renesanční Itálii, kdy se umění stalo dostupným pro širší skupinu lidí a určitá díla byla za vynikající považována a toto hodnocení přijímáno systematicky. K tomuto přístupu k umění napomohl i knihtisk, jehož pomocí se mohla šířit přímo umělecká díla, ale také jejich hodnocení. I přesto se zpočátku estetická funkce prolínala se stratifikací společnosti. Vysoké umění bylo přístupné pouze vyšším společenským vrstvám, protože nižší vrstvy povětšinou ještě neuměly číst, či pokud četby byli znalí, neuměli latinsky, přičemž většina vysokého umění byla právě latinsky a v neposlední řadě byla na překážku i vysoká cena knih i obrazů. I v této době však již o sobě vysoké a nízké umění vědělo a navzájem se ovlivňovalo.

Podstatné změny se vysoká a nízká kultura dočkala až v době romantismu. Umění se již zcela oddělilo od řemesla, vzrostla symbolická hodnota umění a umělec zaujal specifický status. Jak se postupem času společnost industrializovala a urbanizovala, začaly se vyšší a nízké vrstvy společnosti přibližovat, nižší vrstvy počaly alespoň symbolicky napodobovat život vrstev vyšších a naopak vyšší vrstvy pocítily potřebu se od nich odlišit, alespoň symbolicky. V 19. století ve velkoměstech těsně sousedily vyšší a nižší vrstvy a tak vedle vysoké kultury začala vznikat nová kultura dělníků. Bylo třeba začít vymezovat vlastnosti vysoké kultury a hledat odlišnosti mezi ní a kulturou nízkou. Nízká kultura je, zjednodušeně řečeno, blízká masám, pokouší se napodobit vysoké umění, ale přitom je zjednodušit natolik, aby bylo širokému publiku srozumitelné. Oblíbeným předpokladem je, že nejlépe posoudit kvalitu díla může pouze čas.

2.2 Čtenář(ství)

Nejprve je důležité definovat několik pojmů souvisejících s četbou a čtenářstvím.

„ČTENÍ – mediální aktivita zaměřená na knihy (časopisy, noviny...) a jejich duševní přisvojování; čas věnovaný knihám; základní aktivita související s knihami; socio-kulturní dovednost či kompetence. V rámci všech ostatních kompetencí sehrává čtení klíčovou roli.

ČTENÁŘ – ten, kdo deklaruje, že čte (knihy, časopisy a jiná čtenářská média); ten, jehož mediální dovednost je směřována ke (→) čtení; duševní uživatel knih (a jiných písemných zdrojů). Účastník (→) čtenářské kultury.

ČETBA – více než základní (mediální) aktivita zaměřená na knihy (časopisy a jiná čtenářská média); aktivita, která vykazuje vlastní vnitřní zákonitosti a ze které je patrná nějaká intence, plánovitost, hodnotový vztah ke knihám a jejich výběru; jde o vztah, který nevzniká jednorázově, ale musí být po určitou dobu rozvíjen a udržován.

ČTENÁŘSTVÍ – pojem, který se používá zejména v souvislosti s dětskou populací; plánovitě a cílené rozvíjení (→) četby zejména za pomoci školy, knihoven a jiných vzdělávacích institucí; rozvíjení, které je často doprovázeno institucionálně organizovanými kampaněmi a podpůrnými akcemi.

ČTENÁŘSKÁ KULTURA – soubor všech aktivit, které se týkají knih, (→) čtení, (→) četby, (→) knižního chování a vůbec vztahu ke knihám; to, co vykazuje v našem vztahu ke knize nějaké – časově a prostorově podmíněné – společné rysy a co nás identifikuje jako příslušníky stejné kultury; co, jak často, kolik, kde, kdy čteme, co a kolik nakupujeme, jak často

chodíme do knihoven, jak velké máme domácí knihovny aj. Čtenářská kultura je sférou všech těch, kdo se nějak vztahují ke čtení.

KNIŽNÍ CHOVÁNÍ – soubor tří aktivit zaměřených na knihy: (→) čtení, kupování, vypůjčování; v širším pojetí sem patří i domácí knihovny, získávání informací o knihách a vztah ke knižnímu trhu. Každá z těchto aktivit nepřímo vypovídá o ostatních dvou. Například kde je silné čtení, obvykle fungují dobře i veřejné knihovny a knižní trh. Jakkoli ne vždy to musí být takto: například pokles knižního trhu ještě nemusí znamenat pokles čtení, nýbrž třeba to, že lidé začali více chodit do knihoven, protože knihy na knižním trhu podražily nebo se zhoršila finanční situace rodiny.“ (Trávníček, 2011, s. 42-43)

2.2.1 Dějiny čtení

Maguel (2007) uvádí, že již od počátku bylo zamýšleno, že psaná slova jsou určena k četbě nahlas. Jednotlivé znaky totiž již od počátku znamenaly konkrétní zvuk, který bylo potřeba vyslovit. Čtenářovou povinností tak bylo propůjčení psaným písmenům a znakům svůj vlastní hlas, aby tak uvolnil ducha daného slova. Čtení náboženských textů pak šlo ještě dál, kromě hlasu byl čtenář nucen zapojit i celé tělo kupříkladu kolébáním podle čtených vět. Ještě ve středověku spisovatelé psali své texty s tím, že jejich čtenáři si je nebudou číst, ale budou je slyšet. Protože číst ještě v této době umělo jen málo vybraných lidí, pořádala se veřejná čtení.

V minulosti byly knihy psány jiným způsobem, než v současnosti. Pravděpodobně to souviselo s jejich čtením. V dnešní době je čtení dostupné širokým masám, kdežto původně byly lidem předčítány a tak nebylo třeba, aby byly rozděleny do malých fonetických jednotek, ale věty byly tvořeny svázanými slovy bez mezer, nebyla rozlišována malá a velká písmena a stejně tak nebyla užívána interpunkce.

Nebyl to však jediný rozdíl oproti současným zvykům ve psaní. Ve většině případů se nyní písmo čte zleva doprava a shora dolů. V minulosti se způsob zapisování lišil nejen od současnosti, ale také se mohl různit místo od místa, či také na stejném místě v různých časech. Hebrejšтина a arabština se kupříkladu psala zprava doleva, čínština a japonština shora dolů, mayština pak v párech vertikálních sloupců, v aztéckém písmu směr čtení ukazovaly čáry a tečky a ve staré řečtině byla při četbě používána metoda boustrophedon a jednotlivé řádky se pak četly postupně v opačných směrech tam a zpět.

Dělení vět, ale i pouhých slov, se vyvíjelo jen zvolna. Starověcí písaři byli se svou prací natolik sžiti, že takové pomůcky, jako dělení slov i vět nepotřebovali. Stejně tak první křesťanští mniši znali většinou texty, které psali, nazpaměť a proto ani oni takové pomůcky nepotřebovali. Právě mniši však začali používat první dělení. Ne však kvůli vlastní potřebě, ale jako pomoc pro ty, kteří měli text dále číst, ale ve čtení nebyli natolik zběhlí. Text rozdělovali do řádků podle smyslu, aby tak čtenáři naznačili, kde je konec významového celku a má tak snížit hlas. Tato metoda pomáhala i učencům, protože díky takovému rozdělení se jim snáze hledaly potřebné pasáže z textu.

Již v sedmém století se začala používat tečka k označení konce věty. Vysoká, nebo zvýšená tečka měla stejný smysl, jako dnešní čárka a používal se již i středník. Od devátého století pak již začala být od sebe oddělována jednotlivá slova, aby bylo čtenářům usnadněno čtení. V této době irští písaři kromě oddělování slov zavedli i mnohá interpunkční znaménka, která se používají dodnes. Pro další usnadnění čtení se používalo i psaní prvního řádku důležitého úseku textu červenou barvou. Stejně tak se jednotlivé odstavce oddělovaly čarou a posléze se ke zdůraznění nového odstavce užívalo zvýraznění prvního písmene, ať již velikostně, nebo tím, že byla napsána jako iniciála. Ještě v 15. století však bylo čtení pro začátečníka poměrně těžké, i když byly zavedeny tyto různé změny, které měly čtení usnadnit. Interpunkce byla doposud kolísavá a stejně tak se velká písmena neužívala důsledně a stejně tak nebyl sjednocen pravopis. To však pro čtenáře nebylo jedinou překážkou. Mnohá ze slov byla zkrácena, ať již kvůli spěchu při zapisování poznámek studentem, nebo to bylo obvyklým způsobem zapisování daného slova.

Hlasité předčítání začalo být pomalu vytlačováno čtením tichým, kdy se čtení stalo soukromou činností a vlastně i jakýmsi vztahem mezi čtenářem a knihou. Kniha a vlastní text najednou získaly novou hodnotu, kterou se stalo její vlastnictví čtenářem a mohla ho provázet kamkoliv. Soukromé vlastnictví knih a jejich čtení však nebylo novinkou až ve středověku. Obchod s knihami se rozvíjel již v 5. století př. n. l. Aristoteles jako jeden z prvních shromáždil rozsáhlou sbírku rukopisů, kterou využíval pro vlastní potřebu a potěšení. Tiché čtení bylo pro jedince soukromou záležitostí, ale hlasité veřejné předčítání i přesto v určitých formách přetrvalo i nadále. Od 11. století Evropou křižovali potulní kejklíři. Ti přednášeli, či zpívali, verše, jež složili sami, nebo byli jejich autory trubadúři. Jejich vystoupení byla vlastně jakýmsi přestavením, při němž záleželo i na kejklířově hereckém umění. Toto umění nebylo třeba při předčítání z knihy. Zde mohlo jít o předčítání v soukromí jedné domácnosti, kdy ostatním členům předčítal jeden z nich, jenž byl gra-

motný. Jakýmsi typem veřejného předčítání bylo i čtení samotným autorem v domácnostech. To mohlo mít prostý důvod, kterým byla cenzura. Úřady autorovi mohly zakázat vydat jeho knihu, jejímu předčítání v domácnostech však zabránit nemohly. 19. století se stalo v celé Evropě zlatým věkem autorského čtení. Ve 13. století byly knihy využívány studenty při studiu i přímo v hodinách, kdy před sebe vždy několik studentů rozložilo knihu otevřenou na právě probírané stránce. Na rozdíl od současnosti však při studiu v minulosti nešlo o pochopení čteného a schopnost s nimi dále pracovat, ale o přesné zapamatování si textu a jeho rozložení na stránce. Měli tak vlastně knihy poté uloženy v hlavě, jako v knihovně.

V pozdním středověku byla v křesťanské společnosti schopnost číst vlastní dvěma skupinám lidí. Jednou z nich byla církev, druhou šlechta. Od 13. století se pak k těmto dvěma skupinám přidala ještě další, kterou bylo vyšší měšťanstvo, od 14. století pak širší měšťanstvo. Potomci aristokratů se číst povětšinou učili již jako malé děti, kterým první kontakt s písmeny zprostředkovala chůva nebo matka. Chůvy proto byly vybírány velmi pečlivě a výhodou pro ně při přijímání do práce tedy bylo to, když uměla číst. Jakmile se dítě naučilo číst, pokračovala výuka chlapců díky soukromým učitelům – mužům, pokud si je rodina mohla dovolit. Společnost se zde však rozcházela v názorech. Někteří vzdělanci usuzovali, že chlapi by se nadále měli vzdělávat mimo rodinu ve společnosti jiných chlapců. Ve vzdělávání dívek pak pokračovala nadále matka, nebo byly poslány do školy, kde se připravovaly na vstup do kláštera. I zde se však názory rozcházely. Podle některých by se dívky vzdělávat neměly, nechtějí-li vstoupit do kláštera. Pokud by tomu tak nebylo, bylo pro dívky nevhodné umět číst a psát, aby nemohla dostávat, nebo posílat milostné dopisy. Druhý názor však byl pro to, aby se i dívky učili čtení, aby tak byly schopny přijímat pravou víru.

Až do vynálezu knihtisku tak nebyla gramotnost nijak rozšířena a schopnost čtení a vlastnictví knih tak bylo výsadou pouze určité privilegované skupiny. Většina lidí tak měla větší šanci seznámit se různými knihami a jejich autory prostřednictvím veřejného předčítání. Předčítání, i když méně veřejné, mnohdy probíhalo i v rámci rodiny a přátel pro poučení i pobavení. V 19. století již byla schopnost čtení rozšířená na rozdíl od ženského vzdělání. Hlasité předčítání se tak stalo zástěrkou pro jejich studium a rozšiřování vědomostí. S vynálezem knihtisku se knihy staly dostupnějšími a společně s tím se šířila schopnost číst a psát mezi čím dál širšími masami lidí. Schopnost číst však ještě v 19. století nebyla dopřána všem. Britští otrokáři v severní Americe se báli toho, že si otroci budou schopni pře-

číst myšlenky prosazující zrušení otroctví. Byl dokonce vydán zákon, který všem černochům, ať již otrokům, či svobodným, zakazoval učit se číst. Afroameričtí otroci se tak po mnoho staletí učili číst tajně, ačkoliv tím riskovali vlastní život.

Čtenáři již od počátku zaznamenávání svých myšlenek a příběhů vyžadovali, aby kniha měla formát, který by byl nejen přijatelný, ale pokud možno i příjemný. Už hliněné tabulky měly rozměry takové, aby se čtenáři dobře drželi v ruce. Rozměry a formát knihy jsou jedním z hledisek, na něž čtenář při výběru knihy bere zřetel. Jak hliněné tabulky, tak i papyrové svitky byly pro čtenáře dobře přenosné a příjemné pro jejich držení. I přesto však byly nahrazeny pro čtenáře dokonalejší formou, kterou je kodex. První kodexy byly vyráběny z pergamenu či velínu, od 12. století pak z papíru. Kodexy měly nespornou výhodu oproti svým předchůdcům, kterou byla možnost snazšího hledání v textu, protože čtenář mohl daný text lehce nalistovat. Oproti tomu text na svitku měl jen omezenou čtecí plochu a pro pokračování ve čtení bylo třeba text zpřístupnit rolováním. Zajímavou skutečností je, že k tomuto způsobu čtení jsme se vrátili prostřednictvím počítačů a čtení textu na obrazovce. Další výhodou kodexu je i rozličná velikost. Od počátku bylo důležité, aby texty napsané na jakémkoliv podkladu byly přenosné, což bylo u hliněných tabulek i svitků problémem, protože to omezovalo množství textu, který bylo možno na ně zapsat.

Od 16. do 19. století se stal první knihou v rukách každého člověka slabikář. Slabikáře této doby se skládaly z dřevěné desky s držátkem, na níž byl připevněn papír pokrytý průhlednou vrstvou rohoviny. Na papír byla vytištěna abeceda, číslice a také Otčenáš. Další knihy po slabikáři, které člověka provázely životem, už měli zcela jiný tvar. Pro člověka bylo důležité, aby kniha měla příjemné rozměry, které umožňovaly v nejlepším případě si knihu strčit do kapsy a lehce ji tak přenášet. S vynálezem knihtisku se produkce zlevnila a byla rychlejší, což vedlo k tomu, že si knihy mohl koupit větší počet lidí pro své soukromé čtení a nebylo tedy třeba, aby písmo bylo velké, jako když se předčítalo pro veřejnost, což zvětšovalo i formát knihy. Tak, jak se zmenšovalo písmo, zmenšoval se i formát knih.

Neměnil se však pouze formát knihy, ale také žánr. S vynálezem knihtisku se začaly vydávat knihy ve velkém počtu a také různých druhů a žánrů. Rozrostl se počet nakladatelů a tak narůstala konkurence. Od konce 12. století se knihy staly zbožím a jejich cena byla stabilizována, takže kniha se stala dostatečným ručením při půjčkách. Již od 16. století se tedy nakladatelé přestali zaměřovat na kvalitní edice, ale orientovali na vydávání knih, u nichž byla pravděpodobnost velkého odbytu. Již v roce 1841 v Lipsku uskutečnil jeden z nakladatelů zajímavý plán. Začal vydávat ediční řadu, která zahrnovala jednu novou kni-

hu týdně. Již v roce 1858 začal jiný lipský nakladatel vydávat německé překlady Shakespeara, které rozdělil do pětadvaceti svazků. O dalších devět let později přešla díla německých autorů mrtvých déle než 30 let do veřejné sféry a tak nakladatel pokračoval ve vydávání po shakespearovské edici právě těmito známými německými autory. V roce 1935 pak jeden anglický nakladatel přišel s novinkou, která se v počátcích setkala u nakladatelů s opovržením, ale jak se později ukázalo, u čtenářů se setkala s nadšením. 30. 7. 1935 tak vyšlo prvních deset brožovaných jasně barevných knih nejlepších autorů za cenu pouhých šesti pencí, které se prodávali i v obchodech se smíšeným zbožím, takže byly dostupné opravdu široké veřejnosti.

2.2.2 Čtenář

Čtený text nevytváří podle Manguela (2007) pouze autor, ale také čtenář, jež daný text čte. Kniha není pro čtenáře jen oporou myšlení, ale ani by jí neměl nedůvěřovat, jako autoritě. Z daného textu si čtenář má vzít za svou pouze určitou myšlenku, nebo větu a hledat souvislosti s jiným textem, který již četl, byť spolu oba texty nemusely mít jakoukoliv spojitost. Takový myšlenkový pochod čtenáře vlastně vytváří nový text. *„Jakkoliv čtenáři považují knihy za své, nakonec se kniha a čtenář stávají jedním. Svět, kterým je kniha, je pohlcen čtenářem, který je písmenem v textu světa; tak vzniká kruhová metafora pro nekonečnost čtení. Jsme tím, co čteme. Proces, kterým se kruh uzavírá, není, jak tvrdil Whitman, pouze rozumový; rozumově čteme na povrchové úrovni, chápeme jisté významy a uvědomujeme si jistá fakta, ale zároveň se text a čtenář neviditelně a nevědomě do sebe proplétají, tvoříce nové roviny významů, takže pokaždé, když donutíme text něco vydat tím, že jej pozřeme, současně se za ním rodí něco, čeho jsme se dosud nedotkli.“* (Manguel, 2007, s. 225)

Četba je jednou z volnočasových aktivit čtenáře. Může mít pro něj několik funkcí, které souvisejí s rozlišením literatury samotné. Nejzákladnějším rozčleněním literatury je její dělení na beletrii a naučnou literaturu. Jednou z možností využití volného času je vzdělávání, či sebevzdělávání. K tomu může dopomoci člověku právě naučná literatura. Druhým typem je beletrie, někdy nazývaná krásná literatura. Ta plní funkci relaxační. Určitým způsobem může beletrie člověku nahradit potřeby, jejichž naplnění se mu v dané situaci nedostává. Čtenář si povětšinou při čtení beletrie do díla promítá svou životní situaci a naopak dílo si zasahuje do kontextu svého života. Četba je tedy povětšinou považována za ryze soukromou aktivitu, mnohdy dokonce za jednu z nejsoukromějších.

Již Haman (1991) určil několik typů čtenářů. Prvním z nich je typ racionální, který při četbě preferuje naučnou funkci literatury. Estetický typ upřednostňuje zejména uměleckou hodnotu, jak bylo téma ztvárněno. Pro utilitární typ čtenáře jsou nejdůležitější poznatky, jež z četby čerpá. Sociativní typ informace získané četbou ovlivňují v jejich chování ve společnosti. Etický typ při četbě zejména hodnotí mravní přínos literatury pro společnost. Poslední, emocionální, typ se při četbě identifikuje s některou z postav a jejím prostředím prožívá nenaplněné možnosti různých typů zážitků. Někteří autoři však navrhuji ještě další způsob seznámení se s obsahem knihy, o níž jevíme zájem. „*Kromě toho existuje ještě jiný způsob, jak si udělat poměrně přesnou představu o obsahu určité knihy, aniž bychom ji četli. Stačí jen číst, co o ní píší jiní, nebo naslouchat tomu, co o ní říkají.*“ (Bayard, 2010, s. 49)

Trávníček (2011) podotýká, že i když je četba činností ryze soukromou, jde zároveň o činnost sociální. To, že je jedinec čtenářem ho řadí do určité sociální skupiny. Čtení knih také čtenáři přináší sociální kontakt, protože novou knihu mu často někdo doporučil, ať již osobně, nebo ho ke čtení dané knihy inspirovala recenze v médiích. Čtenář si buduje i určitý sociální vztah s autorem, který napsal knihu, jež zrovna čte. V neposlední řadě je četba sociální činností i proto, že její základ – vlastní učení se čtení – je součástí socializace.

Četba potřebuje určité náležitosti, které jsou nutné k jejímu procesu. Jednou z nich je kniha (časopis, noviny apod.), která se stává předmětem četby. Další důležitou součástí tohoto procesu je čas, který mu čtenář je ochoten a schopen věnovat. Stejně jako místo, kde čtenář proces četby vykonává. A v neposlední řadě je významným prvkem tohoto procesu motivace k vlastní četbě. Právě tahle složka procesu je nejméně přesná. Nemusí totiž být pouze soukromá, tedy že čtenář číst chce, ale motivací četby může být i to, že číst musí. V mnohých případech se však chce a musí, prolínají a je tak těžké určit, o kterou se přesně jedná. Tyto náležitosti by se tedy daly shrnout tak, že čtenář něco někde někdy čte z nějakého důvodu.

Kolektiv Ústavu pro českou literaturu Akademie věd České republiky okolo Jiřího Trávníčka provedl v roce 2007 a následně pak i v roce 2010 výzkum čtenářství v České republice. Většina výzkumů čtenářství se věnuje pouze dětskému čtenářství, jeho vývoji a možnosti působení na něj a na děti, jako čtenáře. Jiří Trávníček se však jako jeden z nemnoha věnuje výzkumu čtenářství obyvatel starších 15 let. Vzhledem k tomu, že byly provedeny již dva výzkumy, je možné jejich výsledky porovnat. Ačkoliv je jejich časové rozpětí krát-

ké a změny ve společnosti se obvykle dějí pomalu, jsou již nyní na výsledcích vidět jisté, i když mnohdy pouze nepatrné rozdíly.

79 % obyvatel ČR starších 15 let přečte za rok alespoň jednu knihu. Oproti roku 2007 došlo k malému poklesu – o 4 %. Mezi muži a ženami panuje však již patrný rozdíl. Alespoň jednu knihu za rok přečetlo 85 % žen a 73 % mužů. Nečtenářů – mužů je tedy téměř o polovinu více, než nečtenářů – žen. Počet knih, který čtenář za rok přečte, se, na rozdíl od čtenářství všeobecně, nepatrně navýšil. Český čtenář za rok přečte 17,3 knih, přičemž v roce 2007 to bylo 16,1 knih.

Zajímavou informací je i četnost čtení. 14 % obyvatel sáhne po knize méně často než jednou za měsíc, 23 % několikrát týdně a 13 % denně. Mezi těmi, kdo čtou denně převažují ženy se 17 % nad muži s 9 %. V souvislosti s věkem se pak je nejvíce denních čtenářů – 20 % vyskytuje mezi obyvateli staršími 65 let a nejméně pak ve věku 25 – 34 let, kterých denně čte pouze 9 %. Pokud se podíváme na čtenáře celkově ve spojitosti s věkem, pak nejvíce čtenářů se nachází ve věku mezi 15 – 24 lety, v následujícím věkovém období 25 – 34 let dochází k prudkému poklesu zájmu o čtení. Ve věku 35 – 54 let se pak čtenářství stabilizuje, aby po 55 letech věku opět došlo k mírnému poklesu.

Významnou roli ve čtenářství hraje výška dosaženého vzdělání. Hranicí mezi čtenáři a nečtenáři je maturita. Rozdíl ve čtenářství se ukazuje i v souvislosti s bydlištěm obyvatel. Počet čtenářů roste s velikostí jejich bydliště. V malých obcích do 4999 obyvatel je 75 % čtenářů, ve větších obcích 5000 – 19 999 obyvatel je jen o jedno procento víc čtenářů, než v nejmenších obcích. S hranicí 20 000 se objevuje menší rozdíl 5 %, v městech s 20 000 – 99 999 obyvateli je 81 % čtenářů a v městech se 100 tis. a více obyvateli je čtenářů 84 %.

V poměru čtenářů a nečtenářů stejně jako vzdělání hraje významnou roli i příjem (přepočítaný na členy domácnosti). Ve skupině s nejnižšími příjmy je poměr čtenářů ku nečtenářům 3:2, kdežto ve skupině s nejvyššími příjmy je tento poměr více než 4:1. Podobně, jako výše příjmů dělá rozdíl mezi čtenáři a nečtenáři i povaha jejich práce. Na 4 fyzicky pracující nečtenáře vychází pouze jeden nečtenář pracující duševně. Zajímavostí je i to, že na čtenářství pravděpodobně má vliv i počet členů domácnosti. V domácnostech s jen jedním členem je 75 % čtenářů, zatímco v domácnostech, kde žije pět a více členů je čtenářů 81 %.

Pokud by se spojila všechna kritéria, tak nejvíce čtenářů je: žen ve věku 15 – 24 let, s vysokoškolským vzděláním, které žijí ve městě se 100 tis. a více obyvateli. Nejvíce ne-

čtenářů pak je: mužů ve věku 25 – 34 let, bez maturity, žijících v domácnosti s příjmem do 5 tis. na člena domácnosti.

Nejčastějším způsobem nabývání knih je jejich koupě. Za rok koupilo alespoň jednu knihu 46 % obyvatel starších 15 let. Oproti roku 2007, kdy alespoň jednu knihu za rok koupilo 71 %, jde o významný pokles. Knihy získává nákupem zejména skupina ve věku 35 – 54 let. V souvislosti s pohlavím nijak patrné rozdíly nejsou. Knihy nakupuje 49 % žen a 42 % mužů. Informace o knihách jsou v 18 % získávány od blízkých a známých čtenáře. 9 % čtenářů pro přečtení knihy inspiruje internet a jen o jedno procento méně tisk.

Čtenáři mají ve vlastních domácích knihovnách průměrně 254 knih, což je o jednu více, než v roce 2007. Ženy mají průměrně 260 knih a muži 230. Domácí knihovny se rozšiřují společně s věkem. 2 % lidí udává, že nevlastní žádnou knihu. Veřejné knihovny navštívilo alespoň jednou za rok 38 % obyvatel, což je o dvě procenta méně než v roce 2007. Rozdíl mezi pohlavími je v souvislosti s návštěvami veřejných knihoven patrný, navštívilo ji 47 % žen a jen 28 % mužů, veřejné knihovny tedy navštěvuje takřka každá druhá žena, ale ani ne každý třetí muž. Věkově jsou nejčastějšími návštěvníky knihoven obyvatelé ve věku 15 – 24 let (59 %), naopak věková skupina 45 – 54 let navštěvuje veřejné knihovny nejméně (28 %), ve věku 55 – 64 let pak návštěvnost veřejných knihoven opět narůstá (41 %).

V souvislosti s beletrií uvedlo 68 % obyvatel starších 15 let, že přečetlo alespoň jednu beletristickou knihu za rok. Rozdíl mezi pohlavími je u četby beletrie mnohem patrnější, než u četby celkově. Žen přečetlo alespoň jednu beletristickou knihu 78 %, kdežto mužů jen 57 %. Oproti rozdílu 21 % u čtení beletrie, jde u celkové četby o rozdíl 12 %. Nejvíce čtenářů beletrie je ve věkové skupině 15 – 24 let a nad 65 let, kdy v obou skupinách shodně 71 % obyvatel za rok přečetlo alespoň jednu beletristickou knihu. Průměrně čtenáři beletrie za rok přečtou 13,5 beletristických knih, přičemž ženy 15 a muži 11.

Čtenáři dávají při čtení přednost zábavě a zážitku před věděním a poznáním. Každý čtvrtý obyvatel čte knihy, které souvisejí s jeho profesí. Beletrii lidé čtou nejčastěji kvůli relaxaci. Beletristické knihy si čtenáři nejčastěji – ve 23 % - vybírají podle žánru, v 18 % pak podle autora a stejně tak i podle doporučení jiných. Nejstabilnějším výběrovým kritériem je žánr. Při výběru knihy podle žánru se nijak neliší čtenáři podle pohlaví, věku, vzdělávání, ekonomické aktivity ani velikosti místa bydliště. Druhým stabilním výběrovým kritériem je i téma. Výběr podle kritéria autora se již liší podle pohlaví, ale také podle dosaženého vzdělání. Ženy si podle autora vybírají knihy v 19 %, muži pak v 16 %. V souvislosti

s dosaženým vzděláním se ukázalo, že čím je čtenář vzdělanější, tím pro něj je výběr knihy podle autora podstatnější.

I při čtení poezie existují mezi čtenáři rozdíly. Pravidelně poezii čte pouhé 1 % obyvatel, 26 % pak občas či zřídka, 23 % ji četlo kdysi a 51 % obyvatel nečetlo poezii nikdy. Velké rozdíly jsou při četbě poezie mezi pohlavími – 66 % mužů ji nečetlo nikdy, přičemž žen pouze 36 %. V souvislosti s věkem čtou poezii nejvíce obyvatelé v mladém věku a nejméně pak ve věku středním.

Rozdíly panují i při četbě časopisů. Nejoblíbenějšími jsou s 18 % časopisy pro ženy, s 12 % pak následují sportovní časopisy a s 11 % časopisy společensko-politické. 12 % obyvatel uvedlo, že časopisy nečte vůbec. Rozdíly jsou patrné i mezi pohlavími a mezi věkovými skupinami. Sportovní a odborné časopisy preferují muži a mladí lidé, časopisy pro ženy pak více zajímají ženy a starší lidi.

Zajímavostí je i oblíbenost autorů u obyvatel České republiky starších 15 let. Nejoblíbenějším autorem je Michal Viewegh, který je těsně následován Erichem Maria Remarque. Na třetím místě se s odstupem od prvních dvou autorů umístil Dick Francis, těsně následován Karlem Čapkem na čtvrtém místě a posléze Agathou Christie, která se umístila na 5. – 6. místě společně s Betty MacDonal. V roce 2007 se stejně jako v roce 2010 na prvním místě v oblíbenosti umístil Michl Viewegh. Pořadí na dalších místech se však již lišilo, někdy i výrazně:

Tab. 1 Oblíbenost autorů

<u>2010</u>	<u>Autor</u>	<u>2007</u>
1.	Michal Viewegh	1.
2.	Erich Maria Remarque	3. – 5.
3.	Dick Francis	13. – 14.
4.	Karel Čapek	3. – 5.
5. – 6.	Agatha Christie	2.
5. - 6.	Betty MacDonald	6.

Zajímavý je i rozdíl v nejoblíbenějších knihách. Nejoblíbenější knihou je *Vejce a já* od Betty MacDonal. Prvenství mezi oblíbenými knihami *Vejce a já* obhájilo z roku 2007,

stejně jako Michal Viewegh prvenství mezi autory. Na druhém místě v roce 2010 umístila Babička Boženy Němcové, jako třetí se umístily Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války Jaroslava Haška, těsně následovány Egypt'anem Sinuhetem Miky Waltariho a Bibli na 5. místě.

Tab.2 Oblíbenost knih

<u>2010</u>	<u>Knihy</u>	<u>2007</u>
1.	Vejce a já	1.
2.	Babička	5.
3.	Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války	2.
4.	Egypt'an Sinuhet	6.
5.	Bible	4.

Zajímavým zjištěním jsou i důvody, proč nečtenáři nečtou knihy. Nejčastějším pohnutkou, proč se nečtenáři nevěnují knihám je nedostatek času, jež raději věnují, nebo musí věnovat, jiným činnostem. S nepatrným odstupem jako druhou nejčastější příčinu nečtenářství obyvatelé ČR starší 15 let uvádějí, že je čtení nebaví. Třetím nejobvyklejším popudem, proč obyvatelé ČR starší 15 let nečtou knihy, je to, že potřebné informace získají z jiných médií, jako je tisk, televize, či rozhlas. Důvody nečtenářství se s věkem mění. Mladí jako důvod, proč nečtou, nejčastěji uvádějí, že je čtení nebaví. Když se člověk stane součástí střední generace, se hlavní pohnutkou, proč nečíst, stává nedostatek času. S přibývajícím věkem se zhoršuje zdraví člověka, což má vliv i na jeho čtení, protože se četba knih pro něj stává namáhavou, což je příčinou nečtenářství v nejstarší generaci.

Četba by se dala rozdělit na dva různé druhy podle motivace, která člověka k této činnosti vede. Při entuziastickém čtení je důvodem potěšení. Při pragmatickém čtení je naopak důvodem získávání informací a vzdělání. Četba je činností volnočasovou. Pracovní čas však často ovlivňuje co a proč čteme. Z výzkumu čtenářství obyvatel ČR starších 15 let vyplynulo, že čtenář a nečtenář se neliší jen postojem, ale také větší mírou postoje. Mírou postoje je myšleno, že častý čtenář je aktivnějším člověkem, než nečtenář, má jasnější požadavky na volný čas a více od něj očekává. Je také schopen lépe vyplnit svůj volný čas různými činnostmi, a to nejen těmi, které mají jakoukoliv spojitost se čtením, ale i odlišných, jako je například sport.

3 VOLNÝ ČAS

Důležitou součástí života většiny lidí je volný čas. Je dobou, kdy nevykonáváme své povinnosti, ale naopak si můžeme dle své vlastní vůle vybrat, jak jej budeme trávit. Aktivitu, které v této době provozujeme, jsou dobrovolné a povětšinou je děláme rádi a přináší nám uspokojení či relaxaci. Volný čas však nemusí sloužit pouze pro odpočinek a zábavu, ale člověk v tomto čase může realizovat své záliby, či se vzdělávat například v jazycích, nebo provozovat dobrovolnickou společensky prospěšnou činnost. Volný čas však není součástí života společnosti odedávna, ale vyvíjel se stejně, jako se vyvíjela společnost.

3.1 Volný čas – součást života

Jak by se dal jednoduše vymezit volný čas? Pávková (2002) uvádí asi nejjednodušší definici. Volný čas je opakem doby, kterou člověk věnuje práci a povinnostem a také načerpání nových sil. Do volného času se naopak nedají zařadit činnosti, jako je jídlo, spánek, hygiena, zdravotní péče, či povinnosti spojené s provozem rodiny a domácnosti. Způsob trávení volného času si jedinec může svobodně vybrat, činnosti prováděné v této době koná dobrovolně a povětšinou i rád a přináší mu pocit uspokojení a relaxaci. Volný čas s prací nesouvisí pouze tím, že je vlastně jejím opakem, ale také tím, že volný čas je dobou spotřeby zboží a služeb pořízených za zisky z práce. Mnohdy si jedinec může z činností, které se původně do volného času nedaly zařadit, vytvořit hobby. Příkladem je třeba vaření, kdy v prvotním smyslu sloužilo pouze k zajištění biologické potřeby, ale s postupem času se jedinci zalíbilo a začalo mu přinášet zábavu a relaxaci a stalo se jeho koníčkem.

Na volný čas se dá pohlížet dvěma způsoby. První způsob nahlíží na volný čas ve vztahu k jednotlivci, jakou pro něj volný čas má funkci a co člověku přináší. Druhý způsob chápe volný čas naopak ve vztahu ke společnosti, jakou úlohu volný čas plní pro společnost a jak ovlivňuje socializaci jedince do společnosti. Jak trávit volný čas by se měly učit již děti od úzkého věku. Je však spornou otázkou u jak malého dítěte jde o volný čas. Někteří zastávají názor, že volným časem disponují již děti batolecího věku. Jejich oponenti zdůrazňují, že v tomto věku ještě nejde rozlišovat denní čas dětí na pracovní a volný.

Knotová (2011) poukazuje, že volný čas plní člověku různé funkce, které jsou důležité pro jeho život. Nedá se však říct, že by volný čas pro jedince plnil pouze jedno poslání. Nejen, že průběžně naplňuje různé z funkcí a přechází z jedné do druhé, ale povětšinou se jednotlivé funkce volného času prolínají. Někteří autoři rozdělují sedm nejdůležitějších úkolů:

- rekreační – tato funkce představuje nejčastější obraz volného času pro širokou veřejnost
  - volný čas má za úlohu poskytnout jedinci odpočinek, relaxaci a načerpání nových sil po výkonu pracovní činnosti
- kompenzační – volný čas přináší rozptýlení a zábavu, zejména však slouží ke kompenzaci toho, co se jedinci v životě nedostává, či co se mu nedaří podle jeho představ
- enkulturační a edukační – volný čas dává jedinci možnost jeho dalšího vzdělávání a rozšiřování vědomostí a znalostí, ať již institucionálně, či prostřednictvím sebevzdělávání. Součástí této funkce volného času jsou i jedincovi kulturní aktivity
- kontemplační – volný čas slouží k duchovnímu rozvoji člověka a hledání smyslu jeho života
  - tento význam je jedním z nejstarších poslání volného času ve společnosti, kterou začal plnit již v antice, kdy volný čas byl věnován rozvoji ducha, či s příchodem křesťanství náboženským obřadům
- komunikační – volný čas neslouží jen k odpočinku a uspokojování potřeb, ale je důležitý i pro posílení sociálních kontaktů a vztahů
- participační – volný čas není důležitou součástí života nejen pro jedince, ale pro celou společnost, kdy jedinci ve svém volném čase se věnují občanským, ale také spolkovým aktivitám
- konzumní – ve volném čase se jedinec nevěnuje pouze svému rozvoji, ale také spotřebě konzumních statků

Tzu-Ching Lin a Tun-Pei Pao (2011) uvádějí, že možnost rozmanitého trávení volného času je důležitá nejen pro jedince jako takového, ale i pro celou společnost. Díky pestré nabídce volnočasových aktivit, využívaných podle vlastního rozhodnutí a zájmů, se jedinec může cítit spokojeně a tato životní spokojenost se v souvislosti s volným časem může zvyšovat. Pozitivní přínos může mít volný čas pro společnost v tom, že jedinci, kteří si našli kvalitní vyplnění svého volného času, pak obvykle nemají tendence k destruktivnímu a asociálnímu chování, čím ovlivňují právě společnost jako celek, ale i svou komunitu, jakožto součást tohoto celku.

Kavanová a Chudý (2005) uvádějí, že volný čas tak může splňovat všechny tři typy prevence. V průběhu primární prevence, která je namířena na celou společnost, jsou jedinci vedeni k racionálnímu využívání volného času například prostřednictvím jejich zájmů.

Sekundární prevence se již zaměřuje pouze na rizikové skupiny a jednotlivce, u nichž vystává předpoklad, že se budou věnovat protispolečenské činnosti. Třetí rovina prevence – terciální se již věnuje resocializaci jedince, který se setkal se sociálně-patologickými jevy a snaží se zabránit jejich recidivě.

Je důležité ovlivňovat volný čas a jeho prostřednictvím i kvalitu života jedince již od dětství. Jak uvádí Hofbauer (2004) již od počátku, kdy začali pedagogové volný čas dětí ovlivňovat, byla jednou z forem usměrňování mimotřídní výchova. Při této výchově jde o činnosti, které jsou sice realizovány školou, avšak mimo povinnou školní výchovu. Uskutečňuje se ve škole, ale mimo vlastní vyučování, tedy například ve školní knihovně, či prostřednictvím školního časopisu apod. Další formou je mimoškolní výchova, která jak již její název napovídá, probíhá mimo školu v zařízeních volného času a sdruženích. Obě tyto formy výchovy ve volném čase byly uplatňovány již před 2. světovou válkou. V 60. letech je pak postupně nahradila výchova mimo vyučování. Tato výchova také ještě nezdůrazňovala svůj vztah k volnému času, ale i přesto probíhala ve specifických institucích mimo bezprostřední vliv rodiny a taktéž mimo povinné vyučování. V 70. a 80. letech byla opět prosazována obzvláště mimotřídní výchova, ale výchovu mimo vyučování přesto úplně nevytlačila. V 90. letech se rozšířilo spektrum zájmů, ale také věková a sociální různorodost jedinců v souvislosti s volným časem. Ve spojitosti s ním se do popředí dostala pedagogika volného času. Volný čas se stával stále důležitější součástí celého, prodlužujícího se, života jedince. Zkušenosti, řešení a činnosti ve volném čase si začaly jednotlivé země vyměňovat a vznikaly nové obory pedagogiky, které s volným časem souvisely.

3.1.1 Pedagogika volného času

Potřebu pedagogického působení i na volný čas zajímavě shrnul Jan Sokol *„Potřeba vzdělávat nejen pro zaměstnání, ale také pro volný čas, nově vymezuje také význam umění a kultury v užším slova smyslu, prostě všech těch „neúčinných“ činností, které mohou naplňovat čas. Na rozdíl od „zábavy“, která čas jen zabíjí, kultura jej zhodnocuje - zejména tehdy, když není jen pasivním diváctvím. Ostatně i hudba, zpěv, malování nebo divadlo by se měly vzpamatovat z toho nesmyslně výkonového, soutěživého pojetí, kdy se jimi živí pár virtuosů a všichni ostatní se od nich nechávají obsluhovat. Obecný úpadek uměleckého vkusu i umění jako takového plyne mimo jiné i z toho, že k nim většina přistupuje jako ke „službám“, místo aby v nich poznala lidské možnosti, a tedy to s nimi zkoušela sama. I*

špatný amatérský básník, hudebník, malíř nebo herec má k umění blíž než sebevíce školený konzument.“ (Sokol, cit. 2013-04-06)

Výchova jako taková by se dala dle Hofbauera (2004) rozčlenit na tři části. Výchovu formální, informální a neformální. Formální výchova se uskutečňuje ve školách, školních a jiných vzdělávacích zařízeních. Je přímo zabezpečována státem, nebo stát její průběh podporuje. Je-li formální vzdělávání ukončeno, většinou jedinec obdrží potvrzení o jeho absolvování. Informální výchova pak probíhá v průběhu celého života jedince a působí na něj nepřetržitě, a to jeho kontaktem s rodinou, ale i přáteli, spolupracovníky, či ostatními lidmi. Je dána postavením jedince ve společnosti. Neformální výchova pak je nejbližší výchově volnočasové. Jde o cílenou výchovu, ale ne přímo o formální, obvykle neprobíhá ve škole, ale v jiném vzdělávacím zařízení a na jeho konci jedinec nezískává potvrzení o absolvování. Neformální výchovou jedinec prochází ze své vlastní vůle. Tak, jak rostou požadavky na formální výchovu, která je nedokáže plnohodnotně uspokojovat, roste i význam neformální výchovy.

Hofbauer (2004) poukazuje na to, že v 60. letech 20. století se objevuje názor o důležitosti volného času v životě jedince a nutnosti ho nějakým způsobem ovlivňovat. Volný čas se v životě jedince začal zabírat širší místo díky tomu, že se začala zkracovat denní pracovní doba, ale také byl zaveden pouze pětidenní pracovní a školní týden. Odborníci se shodli, že je třeba volný čas usměrňovat a pedagogicky zhodnocovat. V 90. letech pak pro naplnění těchto potřeb vznikla pedagogika volného času, ale také zážitková pedagogika, muzejní pedagogika apod.

Volnočasová výchova by se dala rozdělit do několika oblastí, a to výchova ve volném čase, výchova prostřednictvím aktivit volného času a výchova k volnému času. Do výchovy ve volném čase by se dalo zařadit všechno působení v době, která neslouží k uspokojení základních biologických potřeb a pracovních, či školních povinností. Sám jedinec se zde stává aktivním činitelem v tomto výchovném procesu. Výchova prostřednictvím aktivit volného času napomáhá formovat osobnostní rysy jedince a má účinek i na jeho působení ve společnosti. Výchova k volnému času pak jedinci pomáhá nahlížet na jeho vlastní volný čas, uvědomovat si, co v jeho průběhu dělá, ale také co dělat může.

Četnost věnování se určité volnočasové aktivitě jedincem by se dala rozlišit na činnosti spontánní, příležitostné a pravidelné. Spontánní činnosti může jedinec provádět sám, nebo ve skupině a to podle aktuálního zájmu. Jsou přístupny všem zájemcům a nemají vymezen

ani začátek ani konec dané aktivity. Příležitostná činnost bývá nejčastěji organizovaná, ať již jednorázově, nebo cyklicky. Je časově vymezena a řízena pedagogem. Může jít o cykly přednášek, sportovní závody, či turnaje, divadelní i jiný představení, exkurze, výlety, zájezdy, nebo třeba příměstské tábory. Pravidelná činnost se koná po celý rok v pravidelných intervalech pod vedením kvalifikovaného pedagoga. Pověštinou jde o zájmové útvary, jako jsou kroužky, sportovní družstva, umělecké soubory, či kurzy. Jedinec si zde osvojuje nové dovednosti, vědomosti a prohlubuje svůj zájem o danou činnost. Účastníci obvykle na závěr prezentují výsledky své činnosti.

3.2 Hlediska přístupu k volnému času

Rozdíl mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi se projevuje v téměř ve všech oblastech, ale málokoho by napadlo, že se takový rozdíl ukáže i v přístupu k volnému času. Vyspělé země kladou na volný čas lidí větší důraz. Chris Rojek (2010) uvádí jako příklad vývoj dvou průmyslových odvětví ve Velké Británii v průběhu čtyřiceti let. Výrobní odvětví průmyslu ustupuje a jeho původně vedoucí postavení v rámci hospodářství této vyspělé průmyslové země začíná přebírat sektor služeb. V roce 1961 byli v průmyslově vyspělých zemích zaměstnání čtyři z deseti lidí v sektoru služeb. V roce 1971 už se tento počet zvýšil na pět z deseti a v současnosti v sektoru služeb pracuje sedm z deseti zaměstnanců.

Ač se to nemusí zdát nijak významné, tak volný čas a jeho trávení je důležitý i pro hospodářství. Pokud má pracovník možnost odpočinku, je schopen podat lepší pracovní výkon, než je-li přepracovaný. Toto však neovlivňuje pouze výkon, ale také mezilidské vztahy na pracovišti. Pracovní výkon a mezilidské vztahy však nejsou jediné, co volný čas ovlivňuje. Protože může sloužit i výchově a vzdělávání, tak ve svém volném čase a ze své vlastní vůle může člověk zvyšovat svou odbornost a zlepšovat své vědomosti, jako jsou třeba jazykové.

I v souvislosti s tímto hospodářským hlediskem do volného času jedince v jistém smyslu zasahuje stát. Pro stát, stejně jako pro podnik, je pracovník, který dokáže využít volný čas, důležitý. Podává-li totiž dobrý pracovní výkon, zlepšuje se ekonomická situace podniku a současně s pozitivním vývojem jednotlivých podniků roste i ekonomika státu, což je samozřejmě žádoucí situací, a proto je pro stát žádoucí věnovat se volnému času jednotlivců. Může ho ovlivňovat různými způsoby, jako je například zřizování zařízení pro volný čas i zlepšování podmínek pro uspokojování spontánních aktivit jedinců, ale také konstituová-

ním pedagogiky volného času a přípravou profesionálních i dobrovolných pedagogů volného času.

Toto hospodářské, nebo taky ekonomické hledisko není jediným přínosem volného času pro společnost. Dalším, možná i důležitějším, kladem je hledisko sociologické. Činnosti, které jedinec ve svém volném čase provozuje, mohou přispívat k vytváření, udržování a rozvíjení mezilidských vztahů. Ve volném čase se utvářejí formální i neformální skupiny na základě zájmů a zálib jedinců a tyto skupiny jsou součástí socializace jednotlivce. Volný čas a jeho trávení však může mít i pozitivní vliv v souvislosti s případnou problémovostí rodiny a vyvážit tak její vliv negativní.

Volný čas však kromě funkcí pozitivních může však působit i negativně. Právě vývoj společnosti a s ním související rozvoj techniky může mít tyto nežádoucí následky. V dřívějších dobách, kdy ještě technika nebyla tolik vyvinutá, znamenal pro děti a mládež volný čas nejčastěji vrstevnickou skupinu a přátele a trávení času právě s nimi. Nemělo to však jen sociální vliv, ale také zdravotní, protože tento volný čas s přáteli trávili jedinci nejčastěji pohybem. Naopak v současnosti velmi často mládež a stejně tak i děti, jejichž věk se neustále snižuje, dávají ve svém volném čase přednost počítačovým hrám, sociálním sítím či sledování televize. I počítač a televize však může mít kladný význam, jako je například získávání informací.

Dle Knotové (2011) můžeme na volný čas pohlédnout i jiným způsobem, jako například z hlediska pedagogiky. Ta může volný čas pojmout, jako tři velké skupiny. První z nich by se dala nazvat optimistická a tato spatřuje ve volném čase cíl i smysl života. Tento pohled na volný čas se začal utvářet po druhé světové válce a v 60. a 70. letech 20. století, kdy počal zájem odborníků o volný čas, byly započaty jeho první výzkumy a ze sociologie se v této době vyvinula nová disciplína sociologie volného času. V této době byly vydávány první monografie, v nichž se autoři zabývali volným časem a jeho vztahem ke kultuře, ale také životním stylem, jehož důležitou součástí byl volný čas. Zásadní událostí tohoto prvotního období zájmu o volný čas bylo založení Světové asociace volného času a rekreace v roce 1956 v Amsterdamu na 3. kongresu Světové sociologické asociace. Druhou skupinu podle pedagogiky je možno pojmenovat skeptickou, či kritickou. Jak naznačuje její název, tak v souvislosti s volným časem poukazuje na jeho negativní stránky a rizika s ním související. Podle tohoto hlediska je volný čas působením konzumu, masové kultury a hromadných sdělovacích prostředků. Skeptické hledisko poukazuje na to, jak významné je vycho-

vávat jedince ke správnému trávení volného času. Poslední skupina se zaměřuje na tvorbu hodnot ve volném čase v souvislosti se společností a je pojmenována jako realistická.

Neexistují však pouze tyto přístupy k volnému času. Americký sociolog Kaplan ho rozdělil na čtyři typy. Podle prvního z nich, humanistického, podporuje volný čas obnovu základní kultury ve společnosti. Dle terapeutického přístupu je volný čas nástrojem udržení skupinové identity a soudržnosti dané skupiny. Volný čas však umožňuje i sebevýchovu, vlastní rozvoj a také odpočinek, což zdůrazňuje institucionální přístup. Posledním typem přístupu k volnému času dle Kaplana je kvantitativní, který volný čas bere jako opak pracovní činnosti.

3.3 Volný čas v minulosti

Volný čas se rozvíjel velmi pozvolna. Vytvářel se stejně, jako se vyvíjela společnost sama. Vývoj volného času však neprobíhal bez přerušení, ale v průběhu historie byl několikrát pozastaven. Důvody stagnace jeho rozvoje byly několikery. Stávalo se tak zejména v obdobích velkých celospolečenských krizí, jako byly války, či hospodářské krize apod.

Zaměříme-li se na vývoj volného času, je třeba začít od počátků. Podborský (2006) poukazuje, že pro paleolit a mezolit byl charakteristický prisvojovací způsob života, jehož základem byl lov zvěře, rybolov a sběr plodin. S tím souvisel i neusedlý způsob života a neexistence trvalých sídlišť. Při opatrování potravy pracovali všichni členové společnosti, přičemž již existovala přirozená dělba práce, kdy muži se věnovali lovu a ženy sběru plodin. Všichni členové tedy byli zapojeni do této činnosti, která byla nejdůležitější a vyplnila veškerý čas kromě spánku a zajištění biologických potřeb. V této době již došlo k rozvoji výtvarného, ale také múzického umění, které však sloužilo k zaznamenání života a případných úspěchů, mělo estetickou funkci či fungovalo v rámci obřadnictví. V neolitu již došlo ke změně způsobu života lidí z prisvojovacího na výrobní. I nadále člověk lovil a sbíral plodiny, ale tato činnost již byla jen doplňkem k zemědělství a chovu dobytka. Vznikala již trvalá sídliště s pevnými domy. Rozvinula se výtvarná i hudební kultura avšak i zde jich bylo užíváno k ozdobení předmětů běžné potřeby, jako je keramika, kterou již užívali k přípravě jídla, nebo k náboženským obřadům. V pravěku tedy dosud o žádném volném čase nebylo možno mluvit.

Jak podotýká Knotová (2011) již v antice však člověk jakýsi volný čas měl. Avšak podle ideji schóle se ve volném čase měl věnovat osobnímu rozvoji ducha, ale i těla. Rozjímání

nemělo žádný konkrétní cíl, ale významné bylo pro činnost samotnou. Volný čas je dobou, kdy by jedinec měl zejména přemítat, diskutovat s přáteli, poslouchat hudbu, či číst poezii. Důraz byl kladen na to, aby se ve volném čase jedinec něčemu věnoval a jen pouze nezáležel.

Dle Verdone (2003) se již v raném středověku však volný čas v životě jedince začal vyskytovat více. I s postupem času a nástupem křesťanství byl volný čas věnován zejména péči o ducha prostřednictvím rozjímání. Výše postavení obyvatelé a šlechta byli od pracovních činností oprostěni, a proto měli dostatek volného času, který tak měli možnost věnovat kultuře. Pro prostý lid byl však volný čas vyplněn závaznými náboženskými obřady. Doba od jara do podzimu byla pro zemědělce pracovní. V závislosti na běhu přírody bylo toto období pro ně časem největšího pracovního zatížení, kdy mnohdy pracovali až 16 hodin denně. Pokud k pracovnímu času přičteme i dobu věnovanou jídlu a jiným činnostem zajišťujícím jeho biologické potřeby, či základní péči o zevnějšek, zbylo mu na spánek pouhých 4 – 6 hodin. Změna pro něj nastala v zimě, kdy pracoval „pouhých“ 12 hodin. Pro řemeslníka a dělníka pracovní a volný čas vypadal ve středověku jinak. V zimě mnohdy pracoval pouhých šest, v létě někdy i jen sedm hodin denně. Ve volném čase, který mu takto přibyl, se věnoval rodinným záležitostem, rozvíjení a udržování sociálních kontaktů.

Volný čas středověkým lidem poskytovaly i náboženské svátky, či neděle. Pokud šlo o řemeslníky, ti v těchto dnech nesměli pracovat vůbec. Menší rozdíl byl opět mezi městským a venkovským prostředím. Byly práce, které bylo nutno vykonat, ač byl svátek (či neděle), nebo nebyl. Nakrmit zvířata bylo třeba i tyto nepracovní dny, což bylo povoleno. Zákaz jiných prací se však vztahoval již i na obyvatele venkova. Nesměli pracovat na poli, orat, kácet stromy, ošetřovat vinice, či stavět domy.

Knotová (2011) uvádí, že volný čas a jeho pojetí zkomplikovalo 16. století a nástup protestantismu, který poukazoval na důležitost práce a volný čas chápal jako něco špatného a nepatřičného. Další výraznější změna v přístupu k volnému času se udála po třicetileté válce. Movitější městští obyvatelé si začali pořizovat a budovat „víkendové domy“. Spolu s průmyslovou revolucí pak začalo docházet k oddělování bydliště a pracoviště. Vznikla nová pracovní pozice dělníka a stejně, jako se přetvořil způsob výroby, změnil se i životní styl těchto lidí. V továrnách byla kratší pracovní doba a tím pracovníkům úměrně narostl volný čas. Více volného času tak najednou získali širší masy obyvatel, na rozdíl od úzké skupiny šlechty v minulosti. Tak, jako v minulosti měšťané napodobovali šlechtu, ať již kupříkladu v souvislosti s četbou, či v trávení volného času všeobecně, opakovala se nyní

situace s napodobováním měšťanstva dělnictvem. Protože dělníci neměli takový finanční potenciál, jako měšťané, uzpůsobili si tyto volnočasové aktivity svým možností. Víkendové domy a zámečky byly nahrazeny chatami, mnohdy sdruženými do kolonií, cestování kočárem či na koni nahradil tramping a turistika apod.

Zadíváme-li se na volný čas ve 20. století, zjistíme, že jeho pojetí se již v různých státech silně lišilo. V 50. letech byl přístup k volnému času v tehdejší Československu ovlivněn stejně jako celá společnost nástupem komunismu a socialismu. Práce je nejdůležitější součástí života a význam volného času by neměl růst na její úkor. Sám obsah volného času byl řízen státem a podřízen ideologii, přičemž hlavní formou aktivit byl kolektivismus. Velká pozornost byla věnována volnému času dětí a mládeže, z důvodu snadného ovlivňování jejich vyvíjející se osobnosti právě politickou ideologií. Potřeby a zájmy, které jedinci v rámci volného času měli, si začali naplňovat prostřednictvím chalupaření, zahrádkářství, či kutilství, ale také spotřebou konzumních statků. V 60. letech byl založen Sociologický ústav ČSAV, který se mimo jiné začal zabývat i volným časem a jeho zkoumáním.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

Praktická část diplomové práce se zabývá vztahem absolventů Baťovy školy práce ke kultuře. 14–15leté děti prošly zkušeností, která je pro dnešní mládež nepředstavitelná. Na tři až čtyři roky byli odloučeni od svých rodin a jejich domovem se stal internát, kde vládl téměř polovojenský režim, tvrdě pracovali v továrně a k tomu se ještě po práci účastnili výuky ve škole. Při tomto stylu života měli volného času poskrovnu, ale i přesto měli možnost ho kvalitně trávit, ať již sportem, nebo kulturou. Tomáš Baťa dbal na to, aby ve Zlíně byla nabídka sportovních i kulturních aktivit široká. Co tedy pro žáky Baťovy školy práce znamenala kultura? A jaký pro ně měla význam, když již byly absolventy a byli vrženi do dospělého života? Na to se pokusí odpovědět výzkumná část této diplomové práce.

4.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zjištění vztahu ke kultuře u jedinců, kteří prošli specifickou formou vzdělání – Baťovou školou práce, kterou již v předválečné době zavedl zlínský podnikatel Tomáš Baťa, aby tak získal nejen kvalifikované, ale také kvalitní zaměstnance. Prostřednictvím tohoto přístupu měl možnost ovlivnit jejich způsobilost, ať již pracovní, nebo osobnostní. Baťova škola práce byla tvrdou zkušeností pro tyto téměř ještě děti a zájmem této diplomové práce je zjištění jaký tito lidé měli a mají vztah ke kultuře.

4.2 Výzkumný problém

Kulturní zvyklosti, vztah ke kultuře a vnímání kultury jedinci, kteří prošli specifickým systémem vzdělání, kdy v období dospívání byli odděleni od rodin, ubytováni na internátech, kde měli přísně naplánovaný časový rozvrh, pracovali v továrně a po práci se ještě vzdělávali na různých typech škol.

4.3 Metodologie výzkumu

V souladu s výzkumnými cíli byl zvolen kvantitativní výzkum, který umožňuje osobní kontakt s respondenty a lepší porozumění jejich jedinečnému vztahu ke kultuře.

„... kvalitativní výzkum uvádí zjištění ve slovní (nečíselné) podobě. Jde o popis, který je výstižný, plastický a podrobný. Zastánci kvalitativního výzkumu hodnotí údaje sesbírané při kvantitativním výzkumu jako hrubé a argumentují tím, že za čísla se ztrácí člověk. Více než čísla si cení významu, který komunikuje osoba. Podle nich pedagogické jevy není mož-

no mechanicky shrnout a sečítat a závěry z nich široce zevšeobecňovat.“ (Gavora, 2000, s. 31)

Jak tedy výstižně shrnuli Strauss a Corbinová (1999, s. 10) kvalitativním výzkumem může být kterýkoliv výzkum, ale k jeho výsledkům se dopracujeme jinými metodami, než statistickými, či odlišnými způsoby kvantifikace. Může se týkat příběhů a života lidí a jejich chování, ale také organizací, společenských hnutí a v neposlední řadě i vzájemných vztahů.

4.4 Metody sběru dat

Pro výzkum byla užitá metoda sběru dat formou polostrukturovaného rozhovoru. Tato metoda skýtá výhodu v tom, že na počátku rozhovoru stojí pečlivě připravené otázky, ale v jeho průběhu dává možnost pružně reagovat na situaci a výpověď respondenta. Švaříček a Šedřová (2007, s. 160) charakterizují polostrukturovaný rozhovor jako jeden ze dvou hlavních typů hloubkového rozhovoru. *„Prostřednictvím hloubkového rozhovoru jsou tedy zkoumáni členové určitého prostředí, určité specifické sociální skupiny s cílem získat stejné pochopení jednání událostí, jakým disponují členové dané skupiny.*“ (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 159)

Rozhovory jsem uskutečnila s dvěma absolventy Bařovy školy práce v rozmezí března a dubna 2013. Rozhovory byly uskutečněny v domácím prostředí respondentů, tedy v prostředí, které znají, a kde se cítí bezpečně. Otázky byly rozděleny do dvou rozhovorů vykonaných v rozmezí 2-3 týdnů. Respondenti byli před započítím rozhovorů informováni o jeho účelu a také o zachování jejich anonymity. Rozhovory byly nahrány a poté přepsány do textové podoby.

4.5 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky jsou aplikovány ke vztahu absolventů Bařovy školy práce ke kultuře, jejich kulturním zvyklostem a také jejich motivaci a motivování ke kultuře.

Základní výzkumnou otázkou je: Jaký vztah mají absolventi Bařovy školy práce ke kultuře? Tato otázka je následně rozdělena do čtyř specifických otázek:

- Jaké jsou kulturní zvyklosti absolventů BŠP ke kultuře?
- Čím / jakým způsobem byli žáci BŠP motivováni a vedeni ve vztahu ke kultuře?
- Jak absolventi BŠP subjektivně vnímali důležitost kultury v době, kdy navštěvovali BŠP a dnes?

- Co absolventům BŠP kultura dávala a co jim dává dnes?

4.6 Otázky polostrukturovaného rozhovoru

Otázky byly rozděleny na dvě části. První se zaměřovala na vztah respondentů ke kultuře v období, kdy byli žáky Baťovy školy práce a druhá na následující období jejich dospělosti, kdy již měli zaměstnání a vlastní rodinu.

Otázky vztahující se k období studia v Baťově škole práce:

- Můžete mi popsat, jak jste byli v BŠP vedeni ke kultuře?
- Kdo ve vás budoval vztah ke kultuře a jakým způsobem vás motivoval?
- Na internátech byly knihovny, navštěvoval(a) jste je? Jak jinak jste knihy získávali?
- Co jste nejčastěji četl(a)?
- Četl(a) jste, navštěvoval(a) kino a divadlo, nebo koncerty – co vás k tomu motivovalo?
- Co vám kultura přinášela?
- Byla pro vás v tomto období kultura důležitá? Čím?

Otázky vztahující se k období dospělého života:

- Jakým způsobem jste se věnoval(a) kultuře i po absolvování BŠP?
- Byla pro vás četba zajímavá i po absolvování BŠP? Jaká literatura vás nejvíce oslovovala? Jak jste knihy získával(a)?
- Četl(a) jste, navštěvoval(a) divadlo, kino a koncerty – co vás k tomu vedlo?
- Čím pro vás byla kultura v dospělém životě důležitá?
- Co vám v dospělosti kultura přinášela?
- Říká se, že co se v mládí naučíš ... V čem byla pro vás BŠP v oblasti kultury přínosná?
- Vidíte i nějaká negativa? Jaká?

4.7 Výzkumný vzorek

Výběr výzkumného vzorku byl učiněn záměrně s ohledem na specifickou skupinu, jež je k výzkumu nezbytná. Respondenty jsem našla díky pomoci předsedy Klubu absolventů Baťovy školy práce Ing. Svatopluka Jabůrka. Oba respondenti nyní žijí ve Zlíně. Po absolvování Baťovy školy práce zůstali pracovat ve Zlíně, nebo se v průběhu aktivního života

odstěhovali za prací, ale i přesto se posléze do Zlína vrátili. Oba respondenti prošli Baťovou školou práce v období druhé světové války.

V rámci zachování anonymity respondentů byly pro jejich rozlišení použity kódová označení.

4.7.1 Respondent BA

- žena
- * 1926 v Plzni
- otec pracoval na dráze jako strojní zámečnick, matka v domácnosti, bratr (o 4 roky mladší)
- po ukončení měšťanské školy podstoupila v roce 1941 zkoušky na učitelský ústav a na obchodní akademii – na obě byla přijata, ale v té době jela s rodiči na zájezd do Zlína, který jí učaroval: „Viděla jsem takový americký město, ty domky v zeleni...“. V průběhu zájezdu je seznámili s Baťovou školou práce, a tak se rozhodla, že půjde studovat do Zlína. V Praze udělala psychotechnické zkoušky. nastoupila na obchodní školu a pracovala v gumárnách
- obchodní školu ukončila v roce 1943, po odchodu ročníku 1922 na nucené práce se dostala do gumárenské laboratoře, kde se seznámila s manželem (vzali se v roce 194, mají 2 děti)
- v průběhu aktivního života se za prací přestěhovali do Brna, následně do Prahy a vrátili se zpět do Zlína (kde pracovala na krajském výboru), posléze se odstěhovali do Oder a odsud se navrátili zase nazpět do Zlína

4.7.2 Respondent BB

- muž
- * 1926 ve Valašských Kloboukách
- otec živnostník, následně pracoval v Baťových závodech, jako vedoucí dílny, zemřel v roce 1937, matka v domácnosti
- absolvoval Jinojazyčnou měšťanskou školu ve Zlíně, z ní přešel na Baťovu školu práce, kde nejprve navštěvoval odbornou obuvnickou školu a následně přešel na obchodní školu
- od roku 1944 v zaměstnání, z důvodu zavření školy, ve studiu pokračoval až večerní VHŠ

- zaměstnán v Kotva, Import-Export, které se následně změnilo v Exiko, kde nadále působil. Poté, co se Exiko přesunulo do Prahy, chtěl zůstat ve Zlíně, stal se účetním Krajského národního výboru, po 6ti letech se přesunul do Tělovýchovy opět jako účetní, odkud se opět vrátil do „továrny“ (Svit), jako metodik účetní soustavy

5 ANALÝZA DAT A JEJICH INTERPRETACE

Polostrukturované rozhovory byly přepsány, aby s nimi bylo možno nadále pracovat v rámci zakotvené teorie. Posléze byly podrobeny otevřenému kódování, na které navazovalo kódování axiální a selektivní.

Švaříček a Šedřová (2007, s. 84) uvádějí, že zakotvená teorie vznikla v 60. letech 20. století. Vytvořili ji Anselm Strauss a Barney Glaser. Jejím cílem bylo zbavit kvalitativní výzkum obvinění ze subjektivismu a impresionismu a postrčit ho za hranice výhradní popisu určitých jevů, dalším účelem vytvoření zakotvené teorie bylo vyrovnání neschopnosti kvalitativního výzkumu vytvářet nové teorie.

Dle Strausse a Corbinové (1999, s. 39-40) se zakotvená teorie skládá z tří typů kódování. Kódování je operace, jejíž prostřednictvím jsou rozebrány údaje, které jsou následně konceptualizovány a opětovně složeny novým způsobem. Typy kódování, z nichž se skládá zakotvená teorie, tedy jsou otevřené kódování, axiální kódování a selektivní kódování.

5.1 Otevřené kódování

Švaříček (2007, s. 211) ho popisuje jako techniku, jež je jednoduchá a účinná a tudíž i používána nejen v rámci zakotvené teorie, ale i v široké škále kvalitativních výzkumů. Zakotvenou teorii vyvinuli sociologové Barney Glaser a Anselm Strauss. Strauss (1999, s. 43) otevřené kódování popisuje jako jednu z částí analýzy zabývající se označováním a kategorizací pojmů prostřednictvím pečlivého studia údajů.

Při použití otevřeného kódování vznikly následující kategorie:

- Pocity
- Druhy kultury
- Kdo/co ovlivňuje/motivuje
- Co dává
- Nabývání knih

5.1.1 Pocity

Vlastnosti – dimenzionální rozsah

zájem - velký

trvání zájmu– dlouhodobé

Kódy kategorie Pocity:

stálost (BA1); radost (BA3-4, BB307-308); uspokojení (BA6-7, BA171-172, BA188-189, BA233-235, BB248); spokojenost (BA22-24); cenit si (BA26-27); mít rád (BA28-30, BA163-165, BA173, BA238); nejdůležitější (BA68); vyžívání se (BA73); žádné nedostatky (BA92-93); zájem (BB8-9, BA122); nezájem (BB9-11); touha (BB36-37, BA166); štěstí (BB37-38); zaujetí (BB68-71, BB181-183); zvědavost (BA166-167, BB187); dělat dobře (BA181-186, BA235-237); souznění (BA182-183, BA289-292); nutnost (BA201, BA220-221); potřeba (BA205, BA231-232); těšit se (BB106-107); propadnout knihám (BB148-150, BB155-156); samozřejmost (BB255-256, BB296); únosnost (BB259-263); zpříjemnění (BB289-290); potěšení (BB299-306); uklidnění (BB359-360)

Respondentka se vyjádřila svůj pocit, zda byli na internátech vedeni ke kultuře ... *ke kultuře jsme byli vedeni neustále...* (BA1). Do Baťovy školy práce však již nastoupili s určitým vztahem ... *A tak já, kdo ve mně, nebo jak, to nevím, kdo teda ve mně to vlastně, tak nějak tím dětstvím jsem byla postrčená tím směrem, že jsem měla ráda knížky, i jsem ráda chodila do divadla, do kina a ráda i na nějaký výstavy ...* (BA163-165). V Batově škole práce na ně pak měli největší vliv vychovatelé, ... *Že nás nějak nenásilně k tomu, aspoň ten náš vychovatel Machek, vedl, abysme to a to se na to podívali, že nám řekl tam a tam podívejte se v knihovně, půjčte si, dovíte se něco o ženských a tak dále ...* (BB68-71). ... *na tom internátě to skutečně bylo, záleželo na tom, jaký byl ten vychovatel, jak co k čemu přitáhl, nebo na co poutavě ten vychovatel poukázal, co někoho dovedlo dovedlo zaujat, že si šel a půjčil si tam v té 3. etáži naproti schodišti v té knihovně ...* (BB181-183). Zájem však vzbuzovaly i samy akce, které Baťova škola práce pro žáky pořádala ... *Byli jsme rádi, když jsme se mohli zúčastnit těch, které organizovali právě BŠP, čili internát a podobně ...* (BB106-107).

Na pěstování kulturních zvyklostí u žáků Baťovy školy práce však neměla vliv jen ona, ale i Baťovy závody jako takové. Ty totiž dbaly na kulturní možnosti ve Zlíně. Již baťovský Zlín byl znám svým filmovým festivalem, který lákal i dospívající Mladé ženy a Mladé muže ... *byly tady ty Filmový žně, kdy se sem sjížděli herečky a herci a to bylo velice pěkný ...* (BA3-4). Život nejen v Baťově škole práce, kdy ji oba respondenti navštěvovali, ale i v baťovském Zlíně a v celé republice byl ovlivněn druhou světovou válkou, avšak vedení

Baťových závodů i jednotliví ředitelé internátů a také vedoucí usilovali o to, aby žáci tuto situaci tolik nepociťovali ... *myslím že tady jsme neměli nějaké nedostatky, nebo nedostatky to nemůžu říct, to slovo použít vůbec, ale že bychom na tom byli hůř, než jiné děti, nebo mladé děti, mladé ženy jinde, to ne ...* (BA22-24). A pravděpodobně se jim to i dařilo ... *No, já si myslím, že pro ty holky v tom věku, co jsme byly v těch 15 letech, do těch 18, tak že pokud se týká kultury, že asi tady nechybělo nic ...* (BA92-93). Měli možnost kulturní akce nejen navštěvovat, ale také se kultuře věnovat z druhé strany, a to nejen čtením. Baťovy závody jim dávali možnost navštěvovat různé kroužky, ať již vzdělávací, nebo umělecké, kterými si rádi vyplnili ten nemnohý volný čas, který měli ... *měli jsme takový kroužky pěvecké, tam jsem chodila taky ráda, do toho pěveckého ...* (BA6-7).

Kulturu si vychutnávali i posléze v dospělém životě, kdy si cenili i toho, když tento svůj zájem měli s kým sdílet ... *A my jsme měli to štěstí, že jsme teda bydleli v tom baráku s tou tetou, i když jsme měli svůj byt, tak to bylo v jednom domě taky .. že jsme chodili na všechny možný představení do divadla, protože tam ta rodina té tety, to byli sami opravdu lidi, kteří měli rádi taky tu kulturu ...* (BA289-292). ... *Takže v tom jsme opravdu tomu holdovali ...* (BA73).

Respondenti cítí, že knihy jsou pro ně důležité po celý život ... *Četba je na prvním místě. Vždycky ...* (BA68). Základy vztahu k četbě dostali již v dětství ... *Já si nedovedu představit Štědrý den bez knížky a bez toho jak pak se chodilo po známých třeba v baráku, ne v baráku, ale ve vedlejších domech, já jsem ležela na otomanu a četla jsem. Mě se, prostě knížky mám ráda ...* (BA28-30). ... *Já jsem třeba, pokud se jedná o knížky, já jsem, když jsem dostal první velkou knížku, někde v druhé třídě obecné, kdy jsem, jmenovalo se to Z kamelota milionářem, napsal to Hans Dominik, asi 400 stránková knížka. Od té doby já jsem propadl knížkám ...* (BB148-150). ... *No tak já pokud se jedná o knížky, tak já jsem tomu propadl ...* (BB155-156)

Pracovat na tomto vztahu dostali právě na internátech, kde byly internátní knihovny, které mohli navštěvovat ... *A jinak záleželo na tom, jestli tam člověk chodil, nebo ne, jestli měl zájem, nebo ne ...* (BB8-9). Ale i když byla u žáka touha po čtení, byla mnohdy ovlivněna právě tvrdou prací a režimem a také však právě válkou ... *V době, kdy my jsme chodili do práce ráno od 7 do 12 a od 2 do 5 a za Německa dokonce to bylo prodlouženo do půl šesté a od půl 6, eh, od půl 7 jsme chodili do školy, na to čtení na tom internátě ten zájem moc nebyl ...* (BB9-11). I přesto si našli čas na čtení ... *Nové věci nebyly, tak jsme si*

museli půjčovat, tak jak a byli jsme rádi, že jsme to sehnali, když to něco táhlo takového ... (BB37-38). ... když bylo něco zajímavého, tak to víte, s nějakým známým, taky k tomu došlo, že jsme si půjčovali ... (BB36-37). Pokud se jim podařilo sehnat knihu, o kterou měli zájem, byl zdar jejich konání korunovaný zejména spokojeností, nejen z toho, že byli ve shánění úspěšní, ale také proto, že se již těšili, jak danou knihu budou číst ... prostě jsem byla spokojená, nebo jsem byla ráda, když jsem se dostala k něčemu takovému ... (BA188-189).

Knihy jim dávaly nejen úlevu od těžkého všedního života ... No protože jsem vždycky byla ráda, když jsem se dostala do jiného světa, když jsem četla tu knížku a zaujal mě ten děj a tak jsem ráda prožívala to i s tím spisovatelem, nebo spisovatelkou teda ten román, kterej jsem četla, nebo tu knížku, že to bylo .. takový, prostě že mi to dělalo dobře, že jsem se dostala z toho normálního takového, nebo obyčejného života i do představovala jsem si, tak jak ta knížka vyprovokuje. A většinou to bylo proto, že člověk .. tak nějak potřeboval prostě nějak dostat do hlavy něco jiného, než to co právě prožíval ... (BA181-186). ... tak jsem ráda prožívala to i s tím spisovatelem, nebo spisovatelkou teda ten román, kterej jsem četla, nebo tu knížku ... (BA182-183). ... každá každá ta etapa toho života přináší něco. Začne to tím hraním na zahrádce, na písku a tak dále a přijdou roky, přijde seznamování, namlouvání, přijde skutečný život, kdy založíte rodinu, musíte cítit jakousi, nebo cítíte odpovědnost za rodinu, že. Takže i všechny tyto věci, které ta kniha a tak dále vám pomáhá ty případné problémy, které vznikají, lépe snášet ... (BB259-263). ... Možná, že je to něco navíc, že ten život člověku zpříjemňoval, nebo vylepšoval, že. Že tím čtením zapomene na ty strážně, které byly ... (BB289-29). ... kdykoliv v životě, když byly problémy, byla kniha něco, co mě cosi dala nejenom navíc, pomohla uklidnit, pomohla vyrovnat a tak dále ... (BB359-360).

Nevěnovali se však pouze četbě, ale i jiným formám kultury a i těchto si vážili ... Já jsem viděla tolik pěkných oper, opravdu, toho jsem si velice cenila ... (BA26-27). Jednou z motivací proč navštěvovat různé kulturní akce byl i vlastní osobitý prožitek ... Člověk nemůže se jenom v knížkách, nebo v novinách dočíst, že někde byla výstava, nebo a ten, že vystavoval, nebo onen a když to vidíte, tak vám to opravdu přináší větší požitek ... (BA233-235). ... No protože jsem to chtěla vidět to představení ... (BA166). Prožitek mohl být obohacen i tím, když představení viděli zpracované dvěma různými soubory a mohli tyto dvě stejné inscenace porovnávat ... A zejména když to byl nějaký kus, kterej

třeba jsem už i viděla v Plzni, tak jsem i srovnávala jak ... (BA166-167). Uspokojení jim přinášelo, i když se jí věnovali formou kroužků ... já jsem vždycky bral všechno, to je už samozřejmé, že jsem chodil vrzat do houslí, že jsem chodil do knihovny ... (BB255-256).

Respondenti i přímo vyslovili vlastní pocity, které v nich kultura vyvolává ... *No takový nějaký uspokojení. Tak cítil člověk prostě, že se mu to líbí některý ty věci ... (BA171-172). ... Zvědavost, no to asi to to nejdůležitější. Zvědavost ... (BB187). ... prostě měla jsem to ráda ... (BA173). ... Prostě mám to ráda, mám to ráda, no ... (BA238). ... Radost, uspokojení, to se nedá nic říct. Protože nějaké no vnitřní uspokojení, nic jinšího ... (BB307-308). ... to uspokojení, že jsem, že něco vím navíc ... (BB248). ... prostě měla jsem o to zájem ... (BA122). Puzení však někdy bylo příliš silné, takže vyvolávalo pocit, že jde o nutnost ... *Tak v dospělém životě to byla nutnost ... (BA201). ... já si nedovedu ten život představit bez toho, aniž by se chodilo do divadla, na koncerty a stýkalo se s lidma na skleničce ... (BA220-221). ... možná že to bylo jen, já nevím, já si myslím, že to byla opravdu potřeba ... (BA205). ... já jsem to bral, jako samozřejmost ... (BB296). ... tak asi to je opravdu způsob toho života, někomu to nechybí a někomu jo ... (BA231-232). ... Nevím, já se nepovažuji za nijak vzdělanou, nebo kulturní, nebo já nevím, jak bych to všechno pojmenovala. Ale prostě .. je to asi, patří to k životu a mě to teda se líbilo a dělá mi to dobře ... (BA235-237). ... Každá kultura musí přinést něco navíc, já si myslím, když to člověk dělá. Ať už to začne tou knížkou, koncertem, nebo divadlem, vždycky něco musí přinést, protože vždycky je to názor, předvádí se názor někoho, kdo má nějaký vyhraněný názor, který to dá do toho, do té knížky, nebo který to dá do toho dramatu, dramatu, do divadla, nebo do toho, stejně tak nakonec i malíři a tak dále. Každý chce nějakou tu svoji myšlenku vyjádřit sám, svým způsobem a takže to pořád všechno musí člověku přinášet pro život nějakou změnu, potěšení, když to přijde a naladí se to na stejnou notu, než kterou ten člověk má s tím, co ten druhý předvádí, jako v tom divadle, nebo tom kině, no ... (BB299-306)**

Shrnutí kategorie Pocity:

Určitou lásku ke kultuře získali respondenti již před vstupem do Baťovi školy práce. Celými rozhovory se vinula červená nit „mám rád“. Tento vztah ještě posilovala Baťova škola práce, kde největší vliv měli vychovatelé. Mnohdy užívali účinnější metodu, jak žáky ke kultuře přivést, než příkazem, ale žáky motivovali spíše vzbuzením zájmu. K úspěchu jim

dopomáhaly i samotné Bařovy závody, které usilovaly o pestrou nabídku kultury ve Zlíně. Filmový festival přitahoval hereckými hvězdami, jejichž spatření vyvolalo pocit štěstí a radosti. Četba jim dávala uvolnění a uklidnění, ale také radost, když se jim podařilo sehnat knihu, po které toužili. Největší požitek jim poskytovalo, když mohli kulturní zážitek, ať již divadelní, hudební, či výtvarný sami prožít, vstřebat a třeba i porovnat. Uspokojení z kultury tak přerostlo z období dospívání až do dospělosti, kdy kultura pro ně představuje nutnost, či samozřejmost, která prostě patří k životu.

5.1.2 Druhy kultury

Vlastnosti – dimenzionální rozsah

různorodost – velká

četnost (oddávání se kultuře) – častá

Kódy kategorie Druhy kultury:

film (BA1-3, BA4); filmový festival (BA3-4); divadlo (BA4-5, BA73, BB18, BB50, BB54-56, BB123-124); tanec (BA5-6); zpěv (BA6-7, BA7, BA255-256); četba (BA7-8, BA9-10, BA27-28, BA28-30, BA40-41, BA59-60, BA68, BB57, BB58, BA149-150, BA227-228, BA256, BB148-150, BB155-156, BB160, BB162-164, BB175, BB179-181, BB181-183, BB249-250, BB289-290); besedy (BA9); hudba (BA12-13, BA15-17, BA20-21S, BA26-27); výstavy (BA19-20); zákaz tance (BA20); představení (BA25-26, BA146-149, BA179-180); předplatné (BA60-61, BB48-49, BB50-51, BB161-162, BB296-297); divadlo v televizi (BA66-67); kulturní Praha (BA71); kultura je všude (BA96-98); koncerty (BB16, BB20); opereta (BB51-52, BB52-53); kultura odívání (BA136-138, BA244-248); kulturní akce (BB118-121); kroužky (BB255-256); veškerá kultura (BB299-306)

S různými druhy kultury se respondenti setkali již v dětském věku ... *já jsem vždycky bral všecko, to je už samozřejmé, že jsem chodil vrzat do houslí, že jsem chodil do knihovny ... (BB255-256), kdy je k ní přivedli příbuzní ... Já jsem měla takovou senzační babičku, která .. já jsem byla její jediná vnučka a první vnučka vůbec, takže mě vodila do divadla, na balety a do kina ... (BA25-26). ... ta babička měla na mě teda velký vliv, opravdu a ta mě tak, říkala jsem, že ta mě uváděla, do toho divadla mě brala, na ty opery, na balety a do*

činohry a do kina, když bylo kino nějaký, který jsem kam jsem teda směla, který bylo přístupný ... (BA146-149). V Baťově škole práce je pak k návštěvám všemožných kulturních akcí inspiroval internátní vedoucí ... žádal po nás, abychom se veškerých kulturních akcí, které se dělaly na, pro nás se třeba dělali představení v kině, který byly mimo normální ten, nebo tam byly nějaké takové přednášky, které tu mládež mělo nějak uzemnit a zavést nějak na tu na tu .. kulturní sféru ... (BB118-121). A stejně tak pestře se jí věnovali i v dospělosti ... takže zase tam byl balet, divadlo a koncerty, tak to nějak s náma šlo ... (BA179-180).

V baťovském Zlíně byla spousta možností kulturního vyžití ... *tady ve Zlíně, zaplat' Pánbůh za to, ve Velkém kině vystupovalo dost, jednak tam byly filmy, který jsem třeba ani v Plzni neviděla, nebo neměla možnost vidět ... (BA1-3). ... chodili jsme do kina pravidelně ... (BA4). Jednou z forem, jak přilákat filmový průmysl do Zlína a naopak Zlíňany k filmovému průmyslu byla i pravidelná akce ... byly tady ty Filmový žně, kdy se sem sjížděli herečky a herci a to bylo velice pěkný ... (BA3-4). Vizuelní umění se dalo spatřit i na výstavách ... tak jsme spolu taky chodily, no i na výstavy, co tady byly ... (BA19-20).*

Další možností byla návštěva divadelních představení. Protože Zlín dosud neměl vlastní soubor, hráli zde divadla z Olomouce a Ostravy ... *a do divadla, jak tu hráli nějaké divadlo, nebo v aule hrávali, tak to jsme chodili do divadla ... (BA4-5). I vztah k divadlu byl často položen už v dětství ... Takže když jsme jezdili třeba na návštěvu do Tišnova, tak to bylo na dva dny a stavili se v divadle, nebo byli jsme v divadle v Brně, na přespaní do Tišnova a potom zpátky do Zlína. Takže to jsme si to užili taky dost ... (BB54-56). ... tak jsme rodina s otcem, než v sedmatřicátém roku zemřel, jezdili do Olomouce, nebo do Brna na na divadlo ... (BB123-124). Divadlu, a nejen jemu, se věnovali i v dospělém životě, kdy je život zavál do Prahy ... A v Praze kultura byla opravdu ... (BA71). ... Takže v tom jsme opravdu tomu holdovali ... (BA73). ... v Praze dokud tam jsme a i tady ve Zlíně pak jsme měli předplatné na koncerty, do divadla, chodili jsme ... (BA60-61). V dospělosti pak našli společný zájem s partnery a staly se předplatiteli divadla ... *potom už když bylo toto divadlo, tak jsme měli předplatné ... (BB161-162). ... my jsme s manželkou měli předplatné na .. divadlo ... (BB296-297). ... divadlo, to my jsme s manželkou a to chodili, byli jsme dlouholetými předplatiteli ... (BB18). ... to jsme navštěvovali divadlo velice často ... (BB50). ... takže říkám, měli jsme strašně dlouho, několik desítek let, předplacení ještě na divadlo ... (BB48-49). ... Takže to jsme navštěvovali divadlo velice často. To bylo předplatné ... (BB50-51). I v současnosti, kdy jsou omezeni**

věkem, však divadlu holdují. Vřele vítají, když mají možnost nějakým způsobem shlédnout jakoukoliv divadelní inscenaci ... *Tak to mám ráda zase v televizi, když je nějaký hezký takový program. Někdy divadelní ...* (BA66-67).

I přesto, že část doby fungování Baťovy školy práce narušila druhá světová válka, byla snaha o zachování zdání normálnosti ... *Měli jsme taky taneční, samozřejmě ...* (BA5-6). Když měl někdo zájem, mohl navštěvovat i jiné kroužky ... *měli jsme takový kroužky pěvecké, tam jsem chodila taky ráda, do toho pěveckého ...* (BA6-7). Zpěv, ať vlastní, nebo poslouchaný, respondenty provázel celým životem. Začalo to v dětství ... *jsem v Plzni zpívala i v kostele jako na kúru ...* (BA7) ... *Já jsem viděla tolik pěkných oper, opravdu, toho jsem si velice cenila ...* (BA26-27) ... *jsem na operetu ještě i s tatínkem jezdili jako děcko do Olomouce, nebo do Brna ...* (BB52-53). A pokračovalo i v době, kdy sama měla děti ... *My jsme doma zpívali i večer takhle ...* (BA255-256). Hudba se však v Baťově škole práce uplatňovala i jinak ... *No, byli jsme vedeni k tomu. A jednak i k hudbě ...* (BA12-13). Jednou z možností, jak se setkat s hudbou bylo každodenní poslouchání internátního rozhlasu ... *nám pouštěli vždycky různé úryvky a říkali z čeho to je, z kterého díla a dodneška si to pamatuju, vím, když poslouchám nějakou hudbu, tak vím, z čeho to je, árie odkud z které opery ...* (BA 15-17). Poslouchat hudbu mohli i na koncertech ... *tady byly koncerty jedině ve Velkém kině ...* (BB16). ... *chodili jsme na všechno i na koncerty ...* (BB20). ... *A když tady byla nějaká ta opereta ještě navíc, nebo něco takového, tak to jsme se vždycky ...* (BB51-52). I přesto, že byla válka, bylo možné si poslechnout i živou hudbu ... *na hotel se chodilo v sobotu večer si sednout a poslouchat ...* (BA20-21). ... *A tenkrát se nesmělo za války tancovat ...* (BA20), takže opravdu šlo pouze o poslech, ale i ten byl velmi ceněn.

Jednou z nejdůležitějších činností je pro absolventy BŠP četba. ... *Četba je na prvním místě. Vždycky ...* (BA68). ... *No tak já pokud se jedná o knížky, tak já jsem tomu propadl ...* (BB155-156). S ní se však nesetkali až v Baťově škole práce, ale mnohem dříve ... *Byla, byla četba už před BŠP, i po ní, i teď ...* (BB57). První čtenářské vzory nalézali již ve svých rodinách ... *babička mě taky vedla, nebo vůbec u nás v rodině se hodně četlo ...* (BA27-28). ... *Ona měla ráda knížky taky. Nevím, no, asi to bylo zděděný. U nás ale maminka taky, u nás se vůbec hodně četlo ...* (BA149-150). ... *No ale co mě k tomu vedlo no. Možná že to, že jsem byl k tomu vedenej, protože fůru těchto knížek ještě pořizoval můj otec ...* (BB162-164). Knihy mají nerozlučně spjatý již s dětstvím ... *Já si nedovedu představit Štědrý den bez knížky a bez toho jak pak se chodilo po známých třeba v baráku, ne v baráku, ale ve vedlejších domech, já jsem ležela na otomanu a četla jsem. Mě se, prostě*

knížky mám ráda ... (BA28-30). ... Já jsem třeba, pokud se jedná o knížky, já jsem, když jsem dostal první velkou knížku, někde v druhé třídě obecné, kdy jsem, jmenovalo se to Z kamelota milionářem, napsal to Hans Dominik, asi 400 stránková knížka. Od té doby já jsem propadl knížkám ... (BB148-150).

Ve čtení pokračovali pak i v Baťově škole práce ... při vši té škole, když jsme se připravovali na školu, tak se i hodně četlo a byli jsme vedeni k tomu ... (BA7-8). ... na tom internetu to skutečně bylo, záleželo na tom, jaký byl ten vychovatel, jak co k čemu přitáhl, nebo na co poutavě ten vychovatel poukázal, co někoho dovedlo dovedlo zaujat, že si šel a půjčil si tam v té 3. etáži naproti schodišti v té knihovně ... (BB181-183). ... A byli jsme podporováni v tom, abychom četli ... (BA9-10). S tímto koníčkem nekončili ani v dospělosti, kdy již byli sami rodiči ... samozřejmě, dětem se zásadně četlo ... (BA59-60). ... Když byly děti malé, tak se četlo něco ... (BA256). A zůstali mu věrni, i když děti dospěli a sami dosáhli konce aktivního pracovního života ... Mám skoro tu knížku radši než televizi. Zejména, když tam nic není, tak radši si vezmu knížku a čtu si ... (BA40-41). ... su rád, když si přečtu noviny, nějaké ty týdeníky ... (BB58).

Knihy jim přinášeli a přinášejí nové poznatky a vědomosti ... A když jsem sama, tak pak teda šáhnu ke knížce a zase se z té knížky dovidám nějaký věci, nebo pocity a tak dále ... (BA227-228). ... já jsem měl školu knihu ... (BB175). ... možná už to, že jsem hodně četl a cosi jsem věděl ... (BB160). ... Takže mě možná to čtení přinášelo obrázky o životě, dá se říct, nebo o životě různých různých v těch světdílech, protože já jsem četl všechno, na co jsem přišel ... (BB179-181). ... přece jenom člověk z těch knih získá velký přehled. Říkám, pro mě knížka byla uční. To, to je to, to myslím to nejhlavnější ... (BB249-250). Knihy jim nedávali jen nové znalosti, ale také uvolnění ... Možná, že je to něco navíc, že ten život člověku příjemňoval, nebo vylepšoval, že. Že tím čtením zapomene na ty strážně, které byly ... (BB289-290).

Z knihami se však nemuseli seznamovat pouze vlastní zkušeností, ale vychovatelé se snažili v žácích vzbudit zájem i seznámením se se spisovateli ... vyprávěla nebo prostě nám měli jsme besedy o různých spisovatelích ... (BA9).

Kultura však není pouze divadlo, hudba, film, či knihy. ... A dyť to není jenom čtení, to vůbec ta kultura ta se učila ve všem, ať už to bylo odívání, ať už to bylo vedení domácnosti, nebo vůbec, prostě, kultura bydlení ... (BA96-98). S kulturou je úzce provázána i kultura odívání ... babička říkala a obleč se pěkně, ať mají ženský vztek, že jsi pěkná ženská, že jsi

pěkná holka, že jsi dobře oblečená. Čili i na to oblékání, to je taky kultura ... (BA136-138). ... Já nevím, já jsem asi společenskej člověk, mě prostě vždycky dělalo dobře, když se člověk mohl slušně oblíct, nebo pěkně oblíct, když to řeknu teda tak. Když šel někam do divadla, nebo na koncert, že se zase potkal s lidma, kteří tam byli taky pěkně upravení. Že mu to dělalo dobře. Že to tak nějak samozřejmě i ten vzhled patří ke kultuře, a že člověk se cítil fajn, když mohl být ve společnosti taky lidí pěkných, pěkně oblečených a nikdo ho neotravoval ... (BA244-248).

Důležitost kultury shrnul respondent ... *Každá kultura musí přinést něco navíc, já si myslím, když to člověk dělá. Ať už to začne tou knížkou, koncertem, nebo divadlem, vždycky něco musí přinést, protože vždycky je to názor, předvádí se názor někoho, kdo má nějaký vyhraněný názor, který to dá do toho, do té knížky, nebo který to dá do toho dramatu, dramatu, do divadla, nebo do toho, stejně tak nakonec i malíři a tak dále. Každý chce nějakou tu svoji myšlenku vyjádřit sám, svým způsobem a takže to pořád všechno musí člověku přinášet pro život nějakou změnu, potěšení, když to přijde a naladí se to na stejnou notu, než kterou ten člověk má s tím, co ten druhý předvádí, jako v tom divadle, nebo tom kině, no ... (BB299-306).*

Shrnutí kategorie Druhy kultury:

Respondenti se s kulturou poprvé setkali už v dětství, kdy jejich rodiny položili jakési základy vztahu ke kultuře. Naučili je mít rádi kulturu v jakékoliv formě. A proto ji i vyhledávali, když posléze studovali v Baťově škole práce. To, co je ke kultuře táhlo, však nebylo dáno jen položenými základy, měli na to vliv i samotní vychovatelé na internátech. Doporučovali svým svěřencům kulturní akce, které pro ně podle jejich úsudku byly přínosné, či je dokázali navnadit k zapůjčení různých knih.

V době, kdy respondenti navštěvovali Baťovu školu práce, byla situace nejen ve Zlíně, ale v celém Československu a vlastně v celé Evropě ovlivněna druhou světovou válkou. I přesto však se Baťovy závody snažily, aby byla kulturní nabídka ve Zlíně v rámci možností bohatá. Mladí muži a Mladé ženy tak měli možnost navštěvovat filmy, divadlo, koncerty a také se věnovat četbě.

Záliba v kultuře jim zůstala i v době jejich dospělého života, kdy měli možnost využít širší kulturní nabídku v Praze, kam odešli za prací a také ji využili. V době své ekonomické aktivity i nadále navštěvovali divadlo, kino, výstavy, či koncerty, mnohdy dokonce jako

předplatitelé, ale stejně tak se nadále věnovali četbě, která jim dávala mimo jiné uvolnění. Kulturu však viděli nejen v přestaveních, výstavách, či knihách, ale i v související kultuře oblékání. Kultura však pro ně je důležitá i v současné postekonomické době, kdy jsou omezeni právě svým věkem. I nadále se však věnují alespoň těm druhům kultury, jichž jsou schopni, jako je četba, či televizní záznamy divadelních představení.

5.1.3 Kdo/co ovlivňuje/motivuje

Vlastnosti – dimenzionální rozsah

stimulace – velká

omezení – částečná

Kódy kategorie Kdo/co ovlivňuje/motivuje:

vedení (BA1, BA7-8, BA12-13, BB1, BB2-3, BB65-66, BA121, BA136-138, BB118-121); vidět hvězdy (BA3-4, BA20-22); od mala (BA7); podpora (BA9-10); společný zájem (BA11, BA19-20, BB18, BB20, BB47-48, BA176, BA179-180, BA289-292, BB296-297, BB361-363); internátní rozhlas (BA15-17); víc volného času (BA17-19); ovlivnění válkou (BA20, BA100-102, BB84-85, BB128-130); ovlivňování (BA25-26, BA95-96, BB113-115, BB181-183, BB195-196, BB204-206); rodinný vzor (BA27-28, BB52-53, BB54-56, BA120, BA121, BA149-150, BA163-165, BB123-124); vnitřní potřeba (BA28-30); lepší je knížka (BA40-41); rodinná činnost (BA59-60, BA255-256); ovlivnění věkem (BA66-67); položení základů (BA87-91, BA99-100); vzor (BB3-4, BB67-68, BA125, BA146-149, BB162-164); odlišnost vychovatelů (BB4-6, BB72-73, BB115-116); nedostatek času (BB9-11, BB22-25, BB99-100, BB128); bez ovlivňování (BB25-26); nedostatek knih (BB37-38); usměrňování (BB68-71); srovnání (BA166-167); režim internátu (BA168-169); tvrdá práce (BA189-192); tvrdý život (BA201-202); společenský akt (BA204-205, BA205-206, BA219-220, BA220-221, BA244-248); styl života (BA231-232); součást života (BA235-237); omezení řádem internátu (BB104-106); akce BŠP (BB106-107); vrozené (BB194-195); pedagog (BB211-212, BB22-213, BB222); jiné názory (BB250-254, BB299-306)

Kultura v člověku není dána, ale obvykle ji musí získat v prostřednictvím sociálního kontaktu v průběhu jeho člověka. S tímto se nejčastěji poprvé setkává ve své orientační rodině,

kde jej vedou a jsou mu vzorem jeho nejbližší ... *Já jsem měla takovou senzační babičku, která .. já jsem byla její jediná vnučka a první vnučka vůbec, takže mě vodila do divadla, na balety a do kina ... (BA25-26). ... ta babička měla na mě teda velký vliv, opravdu a ta mě tak, říkala jsem, že ta mě uváděla, do toho divadla mě brala, na ty opery, na balety a do činohry a do kina, když bylo kino nějaký, který jsem kam jsem teda směla, který bylo přístupný. Ona měla ráda knížky taky ... (BA146-149). ... jsem základy dostala v dětství a že to ve mně prostě bylo celou dobu i ve válk i v tu válku a i tady ... (BA87-91). ... to je daný v tom okolí člověka, ve kterým vyrůstá ... (BA125). ... možná, že je to vrozené, nebo já nevím jak to nazvat ... (BB194-195). ... Nevím, no, asi to bylo zděděný. U nás ale maminka taky, u nás se vůbec hodně četlo. A tak i ta kultura se tak nějak přece jenom objevila ... (BA149-150). ... jsem tomu byla doma vedená ... (BA121). ... jsme na operetu ještě i s tatínkem jezdili jako děcko do Olomouce, nebo do Brna ... (BA52-53). ... když jsme jezdili třeba na návštěvu do Tišnova, tak to bylo na dva dny a stavili se v divadle, nebo byli jsme v divadle v Brně, na přespání do Tišnova a potom zpátky do Zlína. Takže to jsme si to užili taky dost ... (BA54-56). ... jsme rodina s otcem, než v sedmatřicátém roku zemřel, jezdili do Olomouce, nebo do Brna na na divadlo ... (BB123-124). ... babička říkala a obleč se pěkně, ať mají ženský vztek, že jsi pěkná ženská, že jsi pěkná holka, že jsi dobře oblečená. Čili i na to oblékání, to je taky kultura ... (BA136-138). Nejbližší je přivedou i ke koníčkům ... jsem v Plzni zpívala i v kostele jako na kúru ... (BA7). ... babička mě taky vedla, nebo vůbec u nás v rodině se hodně četlo ... (BA27-28). ... No ale co mě k tomu vedlo no. Možná že to, že jsem byl k tomu vedenej, protože fůru těchto knížek ještě pořizoval můj otec ... (BB162-164). ... A tak já, kdo ve mně, nebo jak, to nevím, kdo teda ve mně to vlastně, tak nějak tím dětstvím jsem byla postrčená tím směrem, že jsem měla ráda knížky, i jsem ráda chodila do divadla, do kina a ráda i na nějaký výstavy ... (BA163-165). ... jsem byla z domova zvyklá naučená ... (BA120).*

Vliv měli i pedagogové působící na obecné škole ... *to záleželo na kvalitě těch kantorů, kteří tady byli, možná už od té obecné školy ... (BB222). ... Možná že to byl právě ten Sousedík, který mě to v té 5. obecné tak nějak vnukal ... (BB212-213). ... záleží tam na kantorovi, Miloslav Jan Sousedík, a nebo tam na tom vychovateli. To skutečně to vedení může hodně usměrňovat... (BB211-212). ... Tak ten nám v 5. obecné třídě udělal takové věci, že my jsme vystupovali každý měsíc v nějakém v nějakém divadle, které buď on napsal, nebo upravil. A my jsme měli pořád nějaké vystoupení ... (BB204-206).*

Mladým mužům a Mladým ženám se vedení dostávalo i na internátech ... *No tak, ke kultuře jsme byli vedeni neustále ... (BA1) ... tak i na tom internátě ... (BA121). ... Tak já si myslím, že to bylo neocenitelný, nedocenitelný teda, protože to muselo v každém nechat hodně ... (BA99-100). A to zejména od vychovatelů ... Já jsem měl velkou takovou výhodu, měli jsme vychovatele Machka, který byl velmi, velmi tak solidní, inteligentní člověk ... (BB3-4). ... žádal po nás, abychom se veškerých kulturních akcí, které se dělaly na, pro nás se třeba dělali představení v kině, který byly mimo normální ten, nebo tam byly nějaké takové přednášky, které tu mládež mělo nějak uzemnit a zavést nějak na tu na tu .. kulturní sféru ... (BB118-121). ... Že nás nějak nenásilně k tomu, aspoň ten náš vychovatel Machek, vedl, abysme to a to se na to podívali, že nám řekl tam a tam podívejte se v knihovně, půjčte si, dovíte se něco o ženských a tak dále ... (BB68-71). ... vychovatelky, opravdu, ty měly program takovej, abysme to všechno dostaly, tu kulturu, že si myslím, že dělaly, co mohly ... (BA95-96). ... na tom internátě to skutečně bylo, záleželo na tom, jaký byl ten vychovatel, jak co k čemu přitáhl, nebo na co poutavě ten vychovatel poukázal, co někoho dovedlo dovedlo zaujat, že si šel a půjčil si tam v té 3. etáži naproti schodišti v té knihovně ... (BB181-183). ... To záleželo podle mě na vychovatelích ... (BB1). ... a záleželo jak který vychovatel k tomu ty kluky, nás, vedl ... (BB2-3). Vedli je kupříkladu ke čtení ... při vši té škole, když jsme se připravovali na školu, tak se i hodně četlo a byli jsme vedeni k tomu ... (BA7-8). ... A byli jsme podporovaný v tom, abychom četli ... (BA9-10). ... A říkám ta motivace mohla být taky ze strany těch, toho vychovatele, protože záleželo na něm, co nám doporučil, kam v tu sobotu, nebo v nedělu se dostat ... (BB195-196). ... záleželo na tom vychovateli kam on měl svoje zaměření, jestli tím způsobem zaměřil i toho adepta, kterého měl pod sebou, kterého vedl ... (BB65-66). ... byl to člověk, který měl jakousi velkou úroveň a ten se velice snažil, abysme se zúčastňovali všeho, co bylo pro nás přínosem, podle jeho názoru ... (BB113-115).*

Jednotliví vychovatelé se však lišili svým přístupem a zaměřením ... *Každý z těch vychovatelů třeba jiným směrem, každý byl jinak zaměřený, některý na sport, některý na literaturu, některý na cokoli jiného ... (BB72-73). ... Někteří vychovatelé byli spíš takový rázní, chtěli mít všechno po vojensky, štrekn, kdežto on byl takový kulturnější ... (BB4-6). ... vždycky záleželo na tom, jestli ten vychovatel byl zaměřený sportovně, kulturně, nebo jak, nebo mastit karty, nebo něco takového ... (BB115-116). ... Tak jestli propagoval knihu, půjčování knih, tak se to v tom táboře a tak dále určitě dělalo. Čili dalo by se to říct, že to bylo takové skoro povinné. Že to bylo povinné ... (BB67-68).*

K zájmu o kulturu však Mladé muže a Mladé ženy nevedli jen vedoucí, ale i režim v internátu jako takovém ... *nám pouštěli vždycky různé úryvky a říkali z čeho to je, z kterého díla a dodneška si to pamatuju, vím, když poslouchám nějakou hudbu, tak vím, z čeho to je, árie odkud z které opery ...* (BA15-17). ... *děvčata, co nechodily do nějaké takové odborné školy, tak že na tom byly ještě líp, že měly víc času na všechny ty kroužky ...* (BA17-19). Sama Baťova škola práce pro své žáky organizovala různé kulturní akce ... *Byli jsme rádi, když jsme se mohli zúčastnit těch, které organizovali právě BŠP, čili internát a podobně ...* (BB106-107). Tvrdý režim internátu však mohl inspirovat i jiným způsobem ... *No a pak člověk byl rád, když z toho internátu vypadl, že, to je samozřejmý ...* (BA168-169). Kultura pomáhala oprostít se a odpočinout si nejen od internátního režimu a tvrdé práce v továrně ... *Protože ona ta práce v té továrně nebyla příliš, tak nějak povznášející, že. Dělal se u kruhu a říkám ty hodiny tak pomalu š ubíhaly v té práci, že člověk se často podíval na ty hodiny a říkal si proč už není víc hodin, abych se mohla sebrat a jít, teda ne domů, ale jít na ten internát, nebo do té školy, prostě z té práce pryč ...* (BA189-192).

V době, kdy respondenti navštěvovali Baťovu školu práce byla situace ztížena druhou světovou válkou, což ovlivnilo i jejich možnosti věnovat se kultuře ... *No, tam ty možnosti bývaly. Nebylo toho tolik. My jsme měli poměrně velice těžký, řekněme ten, to zaměstnání ...* (BB84-85). ... *přes týden na to nebyl čas a byla na to ta sobota, neděla ...* (BB128). Z již tak omezeného volného času ještě ubylo ... *A když jsme byli na internátě, říkám, tam na to nebylo moc času, protože navíc já jsem tam byl ještě na internátě za války, tak ještě ta sobota obvykle ještě byly povinnosti tehda za Německa, už ani nevím, jak se tomu říkalo, byly takové polovojenské pochodáky a takové věci, vždycky v sobotu a podobně ...* (BB22-25). ... *Za tu válku se to nějak s tím Kuratoriem muselo ještě nějak tak nějak tříštit, protože to zřejmě museli ti naši vedoucí na těch internátech nějak organizovat, aby vůbec mohli tu školu uvádět ...* (BB128-130). ... *V době, kdy my jsme chodili do práce ráno od 7 do 12 a od 2 do 5 a za Německa dokonce to bylo prodlouženo do půl šesté a od půl 6, eh, od půl 7 jsme chodili do školy, na to čtení na tom internátě ten zájem moc nebyl ...* (BB9-11). ... *že jsme neměli tak moc přes všední den. Čili byla to zejména sobota, neděle ...* (BB99-100). ... *s nama dělali takové z internátu se dělali v sobotu a v nedělu pochodáky a takové věci. Čili chtěl jsem tím říct, že nezbylo moc, moc místa na to, abyste mohla chodit na nějaké večerní, večerní akce, které jsou mimo ...* (BB104-106). Některé činnosti byly zakázány ... *A tenkrát se nesmělo za války tancovat ...* (BA20). Ale i přesto se ve-

doucí, vedení internátů i samotných Baťových závodů se snažilo, aby to žáky až tolik neovlivnilo ... *Já bych řekla, že .. se pro tu kulturu a kulturnost udělalo hodně. I když to bylo za války, kdy třeba všechno bylo takový nedostupný, ale v tomto případě ...* (BA100-102).

Válka neovlivnila jen množství volného času, kterým žáci disponovali, ale i dostupnost některých objektů kultury, jako kupříkladu knihy ... *Nové věci nebyly, tak jsme si museli půjčovat, tak jak a byli jsme rádi, že jsme to sehnali ...* (BB37-38).

V určitém smyslu válka ovlivnila i pocity absolventů, zda byli ke kultuře nějakým způsobem vedeni ... *Takže z toho internátu já osobně jsem žádné nějaké povinnosti nebo vedení k tomu nebylo ...* (BB25-26).

Motivovat k přijímání kultury a navštěvování kulturních akcí však nemuseli Mladé muže a Mladé ženy jen vnější vlivy, ale také jejich vnitřní chtíč. Možnost srovnání jedné inscenace v podání dvou souborů bylo zajímavým upoutáním pozornosti ... *A zejména když to byl nějaký kus, kterej třeba jsem už i viděla v Plzni, tak jsem i srovnávala jak ...* (BA166-167). Ve Zlíně byly pravidelně pořádány filmové festivaly, které k návštěvě lákaly pocitem napětí a následného uspokojení, když viděli hvězdy filmového plátna ... *byly tady ty Filmový žně, kdy se sem sjížděli herečky a herci a to bylo velice pěkný ...* (BA3-4). Měli možnost shlédnout i jiné hvězdy, ty hudební ... *na hotel se chodilo v sobotu večer si sednout a poslouchat a tady od Vlacha počínaje a já nevím kterýma všema orchestrama se tady opravdu vystřídaly všechny možný ...* (BA20-22). Vnitřní puzení ale mohli pocítit i k činnosti, která byla spíše soukromá ... *Já si nedovedu představit Štědrý den bez knížky a bez toho jak pak se chodilo po známých třeba v baráku, ne v baráku, ale ve vedlejších domech, já jsem ležela na otomanu a četla jsem. Mě se, prostě knížky mám ráda ...* (BA28-30). A tomu zůstalo až do současnosti ... *Mám skoro tu knížku radši než televizi. Zejména, když tam nic není, tak radši si vezmu knížku a čtu si ...* (BA40-41).

Dalším z vnitřních puzení může být i touha po poznání ... *Kultura, to je něco navíc, to je, i když se říká kultura žití a tak dále, je dána řekněme prostředím a .. ale číst a zapamatovat si z toho něco, to je přece naučení se něčeho navíc, protože názory každého spisovatel jsou jiné, že. Jeden je takový, jinak, každý má náhled na věc jinou, že. Takže to všechno přinášel, takové možná myšlenky, zamysle, ne myšlenky, ale zamýšlení nad tím, co je vlastně dobro, co je zlo. To není, nic není černobílé ...* (BB250-254). ... *Každá kultura musí přinést něco navíc, já si myslím, když to člověk dělá. Ať už to začne tou knížkou, koncertem, nebo divadlem, vždycky něco musí přinést, protože vždycky je to názor, předvádí se názor*

někoho, kdo má nějaký vyhraněný názor, který to dá do toho, do té knížky, nebo který to dá do toho dramatu, dramatu, do divadla, nebo do toho, stejně tak nakonec i malíři a tak dále. Každý chce nějakou tu svoji myšlenku vyjádřit sám, svým způsobem a takže to pořád všechno musí člověkovu přinášet pro život nějakou změnu, potěšení, když to přijde a naladí se to na stejnou notu, než kterou ten člověk má s tím, co ten druhý předvádí, jako v tom divadle, nebo tom kině, no ... (BB299-306).

Velkou motivací k návštěvám kulturních akcí je, když je možné tento zájem s někým sdílet ... *Když jsem potom začla se přátelit s manželem, tak jsme spolu taky chodily, no i na výstavy, co tady byly ... (BA19-20). ... chodili jsme na všechno i na koncerty ... (BB20). ... takže tam už jsme se věnovali společně s manželkou. A ta celkem byla taky velký zájemce o divadlo ... (BB47-48). ... takže zase tam byl balet, divadlo a koncerty, tak to nějak s náma šlo ... (BA179-180). ... my jsme s manželkou měli předplatné na .. divadlo ... (BB296-297). ... S manželem jsme si dávali teda knížky vždycky ... (BA11). ... divadlo, to my jsme s manželkou a to chodili, byli jsme dlouholetými předplatiteli ... (BB18). Sdílení s partnerem bylo velmi přínosné ... *A když máte ještě partnera, který ne sice nemůže číst, nebo má problémy s očima, ale divadlo a tak dále, všechno toto můžete absolvovat, tak vám to pomáhá ten život, ty těžkosti, které byly, tak nějakým způsobem přenést ... (BB361-363). Zájem o kulturu však nemuseli sdílet pouze s partnerem, ale také s širší rodinou, nebo se známými ... *A my jsme měli to štěstí, že jsme teda bydleli v tom baráku s tou tetou, i když jsme měli svůj byt, tak to bylo v jednom domě taky .. že jsme chodili na všechny možný představení do divadla, protože tam ta rodina té tety, to byli samí opravdu lidi, kteří měli rádi taky tu kulturu ... (BA289-292). ... jsem zase narazila na takovou rodinu, která tu kulturu pěstovala ... (BA176).***

Sdílet kulturu nemuseli jen se svým partnerem, ale v době, kdy již měli děti předávali tuto zálibu i jim a z kultury se stávala rodinná činnost ... *samozřejmě, dětem se zásadně četlo ... (BA59-60). ... My jsme doma zpívali i večer takhle. Když byly děti malé, tak se četlo něco ... (BA255-256). Rodinný a pracovní život v dospělosti byl těžký, ale kultura jim vždy dokázala pomoci ... *Zaprvé život šel kolem vás a nabízelo se tolik, zejména teda v té Praze to opravdu bylo jedinečný a měla jste možnost do toho divadla jít ... (BA201-22). A i když jsou již silně limitováni věkem, touha po kultuře je neopouští a dopřávají si ji alespoň v rámci možností ... *Tak to mám ráda zase v televizi, když je nějaký hezký takový program. Nějaký divadelní ... (BA66-67).***

Kultura se pro absolventy Baťovy školy práce stala součástí života ... *Nevím, já se nepovažuji za nijak vzdělanou, nebo kulturní, nebo já nevím, jak bych to všechno pojmenovala. Ale prostě .. je to asi, patří to k životu a mě to teda se líbilo a dělá mi to dobře ...* (BA235-237). ... *tak asi to je opravdu způsob toho života, někomu to nechybí a někomu jo ...* (BA231-232). Kulturní akce se pro ně staly vyhledávaným společenským aktem ... *Já nevím, já jsem asi společenskej člověk, mě prostě vždycky dělalo dobře, když se člověk mohl slušně oblíct, nebo pěkně oblíct, když to řeknu teda tak. Když šel někam do divadla, nebo na koncert, že se zase potkal s lidma, kteří tam byli taky pěkně upravení. Že mu to dělalo dobře. Že to tak nějak samozřejmě i ten vzhled patří ke kultuře, a že člověk se cítil fajn, když mohl být ve společnosti taky lidí pěkných, pěkně oblečených a nikdo ho neotravoval ...* (BA244-248). ... *A pak to asi patřilo k dobrému tónu taky, že. Pak se o tom mluvilo v práci, když se někde pracovalo ...* (BA204-205). ... *Jako do toho divadla, nebo scházet se s lidma vůbec ...* (BA205-206). ... *asi to bylo i tím zaměstnáním, že člověk prostě se pohyboval v určité sortě lidí, kteří ... na tu kulturu taky prostě dbali, nebo já nevím, já si nedovedu ten život představit bez toho, aniž by se chodilo do divadla, na koncerty a stýkalo se s lidma na skleničce...* (BA219-221).

Shrnutí kategorie Kdo/co ovlivňuje/motivuje:

Vztah ke kultuře u absolventů Baťovy školy práce začali budovat již jejich primární rodiny, které je vedly nejen příkladem, ale také záměrným vedením. Přijímání kultury se stalo rovněž rodinnou činností, která sblížovala její členy. Položily tak jakýsi základ vztahu ke kultuře, který absolventi v průběhu svého života udržovali a rozvíjeli. Již v dětství se k rodině přidal i vliv učitelský.

S nástupem do Baťovy školy práce pak Mladé ženy a Mladé muže začali ovlivňovat vedoucí internátů. Jejich vedení bylo záměrné, kdy svým svěřencům připravovali rozvrh celotýdenních aktivit, zahrnujících i školu a práci v továrně. Volnočasové aktivity plánovali podle vlastních zkušeností a toho, co považovali za přínosné. Také jim povolovali návštěvy různých kulturních akcí. Svěřence však motivovali i skrytě zejména vzbuzením zvědavosti. Ke kulturnosti však vedla i sama Baťova škola práce jako instituce, která pro své žáky pořádala různé besedy a přednášky. I Baťovy závody a Zlín však měli svůj vliv, díky možnostem, které nabízeli.

Další výraznou motivací ke kultuře pro absolventy bylo určité vnitřní puzení. Zájem dozvědět se něco nového, neznámého a rozšířit si tak své obzory. Neméně významným stimulem k návštěvám kulturních akcí, ale i soukromé činnosti, jako je četba, byl společný zájem s partnerem, rodinou, nebo známými. Kultura se tak pro absolventy Baťovy školy práce stala součástí jejich života, jakýmsi životním stylem, který jim byl příjemný, kterému se rádi věnovali a jenž dál předávali svým potomkům.

5.1.4 Co dává

Vlastnosti – dimenzionální rozsah

uvolnění – časté

znalosti - větší

Kódy kategorie Co dává:

znalost hudebních děl (BA15-17); relax (BA39-40); přínos (BA91, BB113-115); šance na změnu (BB76-77); komplexnost (BB81-83); dostat se pryč (BA168-169); rozšíření poznatků (BA173, BA227-228, BA233, BB160, BB175, BB179-181, BB194, BB215-221, BB248, BB249-250, BB250-254); oprostění od všedního života (BA181-186, BA189-192, BA201-202, BA238-240, BB259-263, BB289-290); pohled z druhé strany (BB04-206); znalost (BB257-258); prožívání (299-306); přinést uspokojení (BB3007-308); přehled (BB308); pomoc při problémech (BB359-360, BB361-363); vliv na rodinu (BB360-361)

Na internátech Mladým ženám byla přibližována hudba prostřednictvím internátního rozhlasu ... *nám pouštěli vždycky různé úryvky a říkali z čeho to je, z kterého díla a dodneška si to pamatuju, vím, když poslouchám nějakou hudbu, tak vím, z čeho to je, árie odkud z které opery ...* (BA15-17). Právě i díky tomuto systému ... *každý člověk, který přišel, ten mladý, zejména když přišel z vesnice ne z města, tak měl možnost se skutečně do toho dostat ...* (BB76-77). ... *tady ta škola, Baťova škola práce, byla tak komplexní, že poskytovala všechno. Dávala možnosti. Každý kdo chtěl aspoň něco získat, vždycky získal ...* (BB81-83). ... *Takže to určitě ten přínos pro všechny byl. Velký ...* (BA91). Vedoucí se snažili, aby žáci navštěvovali kulturní akce, zejména ty, které pro ně byly nějakým způsobem přínosné ... *byl to člověk, který měl jakousi velkou úroveň a ten se velice snažil, abysme se*

zúčastňovali všeho, co bylo pro nás přínosem, podle jeho názoru ... (BB113-115). I když u tohoto zájmu nevydrželi, tak v nich přesto něco zůstalo ... Ale přece jenom cosi vám to přinese, člověk i když už ty noty si tak nezapamatuje, tak už znáte cosi ... (BB257-258)

Zajímavé zkušenosti s nějakým druhem kultury mnozí získali již před Bařovou školou práce. Pokud pedagog na obecné škole používal i některé zvláštní postupy, mohl dětem zprostředkovat zajímavý pohled na kulturu z druhé strany ... *Tak ten nám v 5. obecné třídě udělal takové věci, že my jsme vystupovali každý měsíc v nějakém v nějakém divadle, které buď on napsal, nebo upravil. A my jsme měli pořád nějaké vystoupení ... (BB204-206). Kultuře se věnovali i v dospělém životě ... Zaprvé život šel kolem vás a nabízelo se tolik, zejména teda v té Praze to opravdu bylo jedinečný a měla jste možnost do toho divadla jít ... (BA201-202).*

Jednou z kulturních činností, která je pro respondenty důležitá je četba. Od četby očekávají několik věcí ... *Tak zaprvé poznání ... (BA233). ... A když jsem sama, tak pak teda šáhnu ke knížce a zase se z té knížky dovidám nějaký věci, nebo pocity a tak dále ... (BA227-228). ... to uspokojení, že jsem, že něco vím navíc ... (BB148). ... přece jenom člověk z těch knih získá velký přehled. Říkám, pro mě knížka byla učení. To, to je to, to myslím to nejhlavnější ... (BB249-250). ... já jsem měl školu knihu ... (BB175). ... mě možná to čtení přinášelo obrázky o životě, dá se říct, nebo o životě různých různých v těch světadílech, protože já jsem četl všecko, na co jsem přišel ... (BB179-181). ... Snaha se dozvědět víc ... (BB194). ... možná už to, že jsem hodně četl a cosi jsem věděl ... (BB160). ... A to že člověk tím, že čte a tak, získá přehled, získá přehled o tom co, co se děje ... (BB308). Čtení jim přineslo i hlubší poznání ... *Kultura, to je něco navíc, to je, i když se říká kultura žití a tak dále, je dána řekněme prostředím a .. ale číst a zapamatovat si z toho něco, to je přece naučení se něčeho navíc, protože názory každého spisovatel jsou jiné, že. Jeden je takový, jinak, každý má náhled na věc jinou, že. Takže to všechno přinášel, takové možná myšlenky, zamysle, ne myšlenky, ale zamýšlení nad tím, co je vlastně dobro, co je zlo. To není, nic není černobílé ... (BB250-254). ... člověk něco ví navíc, člověk .. si může uvědomit, jak mohou vůči němu postupovat, jak mohou na něho, protože nejsou jenom pohádky, že to jsou vždyť nakonec i v těch pohádkách je drak a tak dále. V normálním životě je to taky tak. Jsou lidé dobří, jsou lidé horší a ještě horší, že. A člověk, když si má uvědomit, když s někým cizím jedná e cizím jedná, no tak nakonec musí ho nějak napřed vyslechnout, aby věděl, co po něm chce a podle toho teď teprve tu svoji mluvu, nebo to jednání vzájemné vést tak, aby nedošlo k nějakým zádrhelům, nebo jak to nazvat ... (BB215-221).**

Knihy však nepřinášely jen poučení, ale ponoření se do děje přinášelo i jiné pocity ... *Ráda se tak nějak ponořím do toho děje a ráda sleduju, jak je to zauzlený, nebo není a jestli .. někdy si myslím, že tady asi by to mohlo bejt a zrovna to uhodnu, nebo to neuhodnu a tak ...* (BA238-240). ... *No protože jsem vždycky byla ráda, když jsem se dostala do jinýho světa, když jsem četla tu knížku a zaujal mě ten děj a tak jsem ráda prožívala to i s tím spisovatelem, nebo spisovatelkou teda ten román, kterej jsem četla, nebo tu knížku, že to bylo .. takový, prostě že mi to dělalo dobře, že jsem se dostala z toho normálního takovýho, nebo obyčejnýho života i do představovala jsem si, tak jak ta knížka vyprovokuje. A většinou to bylo proto, že člověk .. tak nějak potřeboval prostě nějak dostat do hlavy něco jinýho, než to co právě prožíval ...* (BA181-186). ... *pro mě je to jedinej způsob ted' nějak takovej rekreace, že si sednu s knížkou ...* (BA39-40). ... *Možná, že je to něco navíc, že ten život člověku příjemňoval, nebo vylepšoval, že. Že tím čtením zapomene na ty strážně, které byly ...* (BB289-290). Četba však neovlivňuje jen daného jedince, ale i jeho blízké ... *to musí mět vliv i na rodinný život, na všecko ...* (BB360-361). Pomáhala, když nastaly v životě problémy ... *kdykoliv v životě, když byly problémy, byla kniha něco, co mě cosi dala nejenom navíc, pomohla uklidnit, pomohla vyrovnat a tak dále ...* (BB359-360). ... *každá každá ta etapa toho života přináší něco. Začne to tím hraním na zahrádce, na písku a tak dále a přijdou roky, přijde seznamování, namlouvání, přijde skutečný život, kdy založíte rodinu, musíte cítit jakousi, nebo cítíte odpovědnost za rodinu, že. Takže i všechny tyto věci, které ta kniha a tak dále vám pomáhá ty případné problémy, které vznikají, lépe snášet ...* (B259-263).

Kultura však Mladým ženám a Mladým mužům nedávala jen obohacení vnitřního života, ale mohla jim přinést i jistou úlevu související s tvrdým řádem, kterému při studiu na Baťově škole práce podléhali ... *No a pak člověk byl rád, když z toho internátu vypadl, že, to je samozřejmý ...* (BA168-169). ... *Protože ona ta práce v té továrně nebyla příliš, tak nějak povznášející, že. Dělalo se u kruhu a říkám ty hodiny tak pomalu š ubíhaly v té práci, že člověk se často podíval na ty hodiny a říkal si proč už není víc hodin, abych se mohla sebrat a jít, teda ne domů, ale jít na ten internát, nebo do té školy, prostě z tý práce pryč ...* (BA189-192).

Kultura však nemá přinášet jen očekávané ... *Každá kultura musí přinést něco navíc, já si myslím, když to člověk dělá. Ať už to začne tou knížkou, koncertem, nebo divadlem, vždycky něco musí přinést, protože vždycky je to názor, předvádí se názor někoho, kdo má nějaký vyhraněný názor, který to dá do toho, do té knížky, nebo který to dá do toho dramatu, dra-*

matu, do divadla, nebo do toho, stejně tak nakonec i malíři a tak dále. Každý chce nějakou tu svoji myšlenku vyjádřit sám, svým způsobem a takže to pořád všechno musí člověku přinášet pro život nějakou změnu, potěšení, když to přijde a naladí se to na stejnou notu, než kterou ten člověk má s tím, co ten druhý předvádí, jako v tom divadle, nebo tom kině, no ... (BB299-306). Velmi důležité vždy bylo i to, když kulturu měli s kým sdílet ... A když máte ještě partnera, který ne sice nemůže číst, nebo má problémy s očima, ale divadlo a tak dále, všechno toto můžete absolvovat, tak vám to pomáhá ten život, ty těžkosti, které byly, tak nějakým způsobem přenést ... (BB361-363). To vše pak přinášelo ... Radost, uspokojení, to se nedá nic říct. Protože nějaké no vnitřní uspokojení, nic jinšího ... (BB307-308).

Shrnutí kategorie Co dává:

Na internátech vždy v určitou dobu pouštěli úryvky z oper a významných skladeb, přičemž vždy byl zdůrazněn i autor a název skladby. Mnohé Mladé ženy tak získali k vážné hudbě vztah a pamatují si je dodnes. Vždyť pro mnohé z nich to vlastně bylo jejich první setkání s kulturou, protože pocházeli z venkova, kde v době činnosti Baťovy školy práce, nebyly možnosti kulturního vyžití téměř, či vůbec žádné. Velký vliv měli i sami vychovatelé, kteří žáky ponoukali do kultury, který podle jejich názoru byla pro ně přínosnou. Zkušenosti s kulturou však získávali již před Baťovou školou práce, kdy mnohdy měli i možnost nahlédnout na ni, a získat tak k ní vztah, z druhé strany. Stejně tak kultuře a všemu, co jim přinášela, zůstali věrni i v období jejich dospělého života.

Jednou z důležitých činností pro absolventy byla již v době, kdy BŠP navštěvovali, ale i posléze v jejich dospělém životě, byla četba. Přinášela jim nejen nové informace a poznatky, získávali jejím prostřednictvím přehled o ději ve světě, ale také o světě jako takovém. Knihy jim také dávaly možnost zapojit fantazii. A neméně důležitým přínosem pak byla relaxace, kterou jim četba dávala i únik od tvrdého režimu, kterému byli na internátu podrobeni a stejně tak nelehké a monotónní práci u kruhu v továrně. Stejně tak usnadňovala vyrovnání se s problémy dospělého života a rodinnými nesnázemi. Pozitivním přínosem byla i možnost sdílet kulturu s partnerem. Kultura absolventům Baťovy školy práce přinášela a přináší vnitřní uspokojení.

5.1.5 Nabývání knih

Vlastnosti – dimenzionální rozsah

vlastnictví – časté

vypůjčení – velmi časté

Kódy kategorie Nabývání knih:

pořizování knih – dar (BA11, BA84, BB63); knihovny (BA31); pořizování knih – půjčování (BA33-34, BB36-38, BB63); pořizování knih – koupě (BA35, BA68-71, BA83, BB32, BB62, BB192); pořizování knih – knihovny (BA38-39, BA83); internátní knihovny (BB7-8); městské knihovny (BB30); podniková knihovna (BB31); prémie (BB33-35)

Způsobů, jak získávali absolventi knihy bylo několik. Jedním z nich byl ten, kdy jim knihu někdo daroval ... *S manželem jsme si dávali teda knížky vždycky ...* (BA11), ať již k narozeninám, či jiným příležitostí ... *někdo mi třeba něco koupí, dostávám k Vánocům pořád nějaký romány, nebo detektivky ...* (BA84), ... *někdy mě ty děcka dycky překvapily ...* (BB63).

I další způsob souvisel s dalšími osobami ... *Ale byly půjčované ...* (BB63). V době, kdy byli žáky Baťovy školy práce to byl jeden z nejčastějších způsobů, jak získat knihu, o níž měli zájem ... *když bylo něco zajímavého, tak to víte, s nějakým známým, taky k tomu došlo, že jsme si půjčovali. Nové věci nebyly, tak jsme si museli půjčovat, tak jak a byli jsme rádi, že jsme to sehnali ...* (BB36-38). ... *tak mě půjčovali knížky, to jsem měla jejich knihovnu k dispozici ...* (BA33-34).

Častým nabýváním knih byla i jejich koupě ... *No my jsme si kupovali knížky, tenkrát, no, hodně ...* (BA35). ... *No tak hodně jsem kupoval ...* (BB62). V období Baťovy školy práce byla možnost kupovat knihy prostřednictvím jejich objednáni v Evropské knihovně ... *já zas potom odebíral Elku, jak byla Evropská knihovna a takové ...* (BB192), ... *pokud byla ta Evropská knihovna, tak to jsem odebíral ...* (BB32). Lákavá byla jistě i prémie k nákupu knih z Evropské knihovny ... *to bylo objednané vždycky roční výběr a tam jsem si vybral s nějakou tou premií, ta byla obyčejně ještě nějaké ty básně nebo něco takové jako prémie ...* (BB33-35).

V době jejich ekonomické aktivity měli i výhodu v podobě menší ceny knih oproti současnosti ... *dokud' jsme tak nějak normálně pracovali a ty knihy taky nebyly tak drahý jako teď, tak jsme zásadně vždycky stáli frontu a nebo získali nějaké známosti, že jsme ty knížky se vždycky kupovaly a četly se ...* (BA68-71), ... *Dokud byly peníze kupovala knížky většinou ...* (BA83).

Později se již jako lepší ukázala možnost návštěv knihovny a výběru knih z jejího fondu ... *ted'ko teda chodím do knihovny ...* (BA38-39), ... *Navštěvovala, navštěvovala a hodně jsem ...* (BA31). ... *ted'ko teda si půjčuju v knihovně ...* (BA83). Knihovny však navštěvovali již v době svého studia na Baťově škole práce ... *Na internátě byly vždycky takové knihovny, které byly na etáži, byl tam takový koutek a jednou týdně se půjčovalo ...* (BB7-8). Navštěvovali však i městskou knihovnu ... *Já jsem chodil normálně do knihovny, které byly, které byly tady ve Zlíně ...* (BB30). Či knihovnu, kterou pro své zaměstnance zřídily Baťovy závody ... *a potom byla dokonce podniková na Závodním klubu. I tam jsem chodil, že ...* (BB31)

Shrnutí kategorie Nabývání knih:

Vzhledem k tomu, že četba je jednou z nejoblíbenějších, ne-li přímo nejoblíbenější, kulturní činností, bylo zajímavé se zaměřit i na způsob, jakým absolventi získávali v průběhu života knihy. V době, kdy navštěvovali Baťovu školu práce využívali všech možností získání knih. Kupovali je kupříkladu prostřednictvím Evropské knihovny, ale také si je vzájemně vyměňovali a půjčovali. V neposlední řadě si knihy půjčovali v knihovnách. V dospělém životě pak byl opět velmi častý nákup, ale také knihy dostávali darem od svých blízkých. A opět si pro knihy chodili a doposud chodí do knihoven.

5.1.6 Shrnutí otevřeného kódování

Celé rozhovory byly protkány zejména jedním pocitem. Tím bylo „mám rád kulturu“. Vztah ke kultuře získali absolventi ještě před nástupem do Baťovy školy práce. Ta však tento vztah ještě posilovala. Největší vliv na žáky měli vychovatelé na internátech. i oni spíše než příkazem vedli vlastním vzorem a vzbuzením zájmu o danou věc. Největším pozitivem pak bylo, když si mohli kulturní zážitek vychutnat osobně, ne zprostředkovaně.

Uspokojení z kultury absolventy Baťovy školy pak provázelo celým jejich životem a berou ho jako nutnost a zároveň i samozřejmost.

Základy kultury byly absolventům položeny již v dětství v jejich primárních rodinách. Vedly je nejenom záměrně, ale také příkladem a seznámili je s kulturou ve všech jejích formách a druzích. Věnování se kultuře bylo rodinnou činností, která její členy sbližovala. Již v této době se k rodinnému vlivu přidal i vliv pedagogický ve formě učitelů na obecné škole.

A tak při nástupu a následném studiu na Baťově škole práce ji vyhledávali. Vliv však měli i samotní vychovatelé, kteří svým svěřencům doporučovali kulturní akce, i jednotlivé knihy, jež byli podle jejich názoru pro Mladé muže a Mladé ženy přínosem. Vedli je však i záměrně, a to tak, že svým svěřencům sestavovali program a ti si jimi museli nechat schvalovat všechny činnosti, které chtěli vykonávat. Tuto jejich snahu podporovaly i samotné Baťovy závody, které poskytovali svým zaměstnancům i žákům pestrou kulturní nabídku, ačkoliv byla situace ovlivněna a zkomplikována druhou světovou válkou. Všichni obyvatelé Zlína tak měli možnost shlédnout filmy, divadelní představení, koncerty a také se věnovat četbě. Zapojovala se i sama instituce Baťovy školy práce a to zejména prostřednictvím plánování besed a přednášek pro Mladé ženy a Mladé muže. Byl to ale i samotný řád internátů, který formoval znalosti a osobnosti žáků. Každý den byla ve stanovenou dobu pouštěna internátním rozhlasem hudba. Její názvy a také z jakých děl tyto skladby pocházejí si pamatují dodnes.

Záliba v kultuře se jim zachovala až do dospělého života. V době své ekonomické aktivity i nadále navštěvovali divadla, kina, ale i koncerty a zejména se pak stále věnovali své oblíbené četbě. Kultura pro ně nepředstavovala pouze vidět (slyšet) dané představení (či koncert), ale také s tím související kulturu oblékání, když se na danou kulturní akci mohli patřičně upravit. Kultura pro ně zůstala důležitou součástí života i v době, kdy již nejsou ekonomicky aktivní. Jsou omezeni právě svým věkem, ale i přesto se snaží vykonávat kulturní činnosti alespoň v rámci svých možností, jako je kupříkladu četba, či zhlédnutí divadelních představení v televizi.

V době před Baťovo školou práce, stejně jako v období, kdy ji navštěvovali, ale také po jejím absolvování byla jednou z nejdůležitější činností četba. Jejím prostřednictvím získávali nové poznatky, ale i přehled o světovém dění a světě jako takovém. Měli díky ní možnost zapojit fantazii a relaxovat. Oproštění od všedního života je také jednou z důležitých

funkcí, kterou jim četba plnila. V době jejich studia na Baťově škole práce byli podrobena tvrdému režimu, kdy po práci v továrně následovala škola a volný čas byl na internátech pevně naplánován. Ale i v následující době dospělosti bylo důležité odpoutat se od každodenních povinností a získat tak jiný náhled i vnitřní uspokojení. Absolventi v průběhu svého života knihy získávali nejen nákupem, ale také prostřednictvím darů, půjčování a návštěvami knihoven.

Výraznou motivací ke kultuře bylo pro absolventy i vnitřní puzení a zájem rozšířit své obzory a dozvědět se něco nového. Neméně důležitým podnětem k tomu, aby se věnovali kultuře, ať již formou představení, koncertů a výstav, ale také četbou, byl společný zájem s partnerem a posléze i s rodinou a případně i s přáteli. Kultura se pro ně stala součástí života, jejich životním stylem, kterému se s oblibou věnovali, byl jim příjemný a také ho rádi předali svým potomkům.

5.1.7 Schéma otevřeného kódování

Obr. 1 Schéma otevřeného kódování

NEGATIVNÍ VLIV		POZITIVNÍ VLIV
<ul style="list-style-type: none"> • nezájem 	<p style="text-align: center;">pocity</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zájem • stálost • uspokojení • touha
<ul style="list-style-type: none"> • válka • řád internátu • pracovní povinnosti • nedostatek času 	<p style="text-align: center;">kdo/co ovlivňuje/motivuje</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rodina • vychovatelé • společný zájem • vnitřní potřeba <ul style="list-style-type: none"> • zisk • protiklad každodenního života
<ul style="list-style-type: none"> • rozporné názory 	<p style="text-align: center;">co dává</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozšíření poznatků • oproštění od všedního života <ul style="list-style-type: none"> • přehled • společenský akt • rodinná činnost <ul style="list-style-type: none"> • styl života • znalosti
<ul style="list-style-type: none"> • omezení pravidly půjčování v knihovně 	<p style="text-align: center;">nabývání knih</p>	<ul style="list-style-type: none"> • koupě <ul style="list-style-type: none"> • dar • půjčování • knihovny • prémie
	<p style="text-align: center;">druhy kultury</p>	<ul style="list-style-type: none"> • divadlo <ul style="list-style-type: none"> • film • hudba <ul style="list-style-type: none"> • četba • výtvarné umění <ul style="list-style-type: none"> • přednášky

5.2 Axiální kódování

Strauss a Corbinová (1999, s. 70-78) definuje axiální kódování jako soubor postupů, jejichž prostřednictvím jsou údaje získané otevřeným kódováním znovu uspořádány, avšak novým způsobem, a to zejména vytváření spojení mezi kategoriemi. To je konáno v duchu kódovacího paradigmatu, jež zahrnuje podmiňující vlivy, kontext, strategie jednání a interakce a následky.

Uvádí i zjednodušený paradigmatický model:

(A) PŘÍČINNÉ PODMÍNKY → (B) JEV → (C) KONTEXT → (D) INTERVENUJÍCÍ PODMÍNKY → (E) STRATEGIE JEDNÁNÍ A INTERAKCE → (F) NÁSLEDKY

Jednotlivé části modelu vysvětluje:

- **Příčinné podmínky** – odkazují na události, nebo případy, jež vedou k výskytu, či vzniku jevu
- **Jev** – je ústřední událostí, myšlenkou, případem, či děním, na nějž se zaměřuje soubor zvládajících, nebo ovládajících jednání nebo interakcí, či tento soubor jednání k němu má jakýkoliv vztah
- **Kontext** – je odpovídající soubor vlastností, který náleží jevu. Zároveň je však jde o soubor podmínek, za kterých jsou uplatňovány strategie jednání nebo interakce určené ke zvládnání, ovládnání, vykonávání, nebo reakci na určitý jev
- **Intervenující podmínky** – jsou široké a všeobecné podmínky, které však ovlivňují strategie jednání nebo interakce
- **Strategie jednání a interakce**- mají zvládat, ovládat, vykonávat, či reagovat na daný jev
- **Následky** – výsledek jednání nebo interakce, které reagují na jev
  - to, co je v jednu chvíli následkem jednání nebo interakce, může se v další chvíli stát součástí podmínek dalšího jednání

Kategorie, které jsme získali pomocí otevřeného kódování, jsme nejprve přepracovali, tzn. přejmenovali, seskupili, rozdělili a vytvořili kategorie nové. Následně jsme použili hypotetické otázky a tyto kategorie jsme vsadili do paradigmatického modelu.

Tab.3 Užití paradigmatického modelu

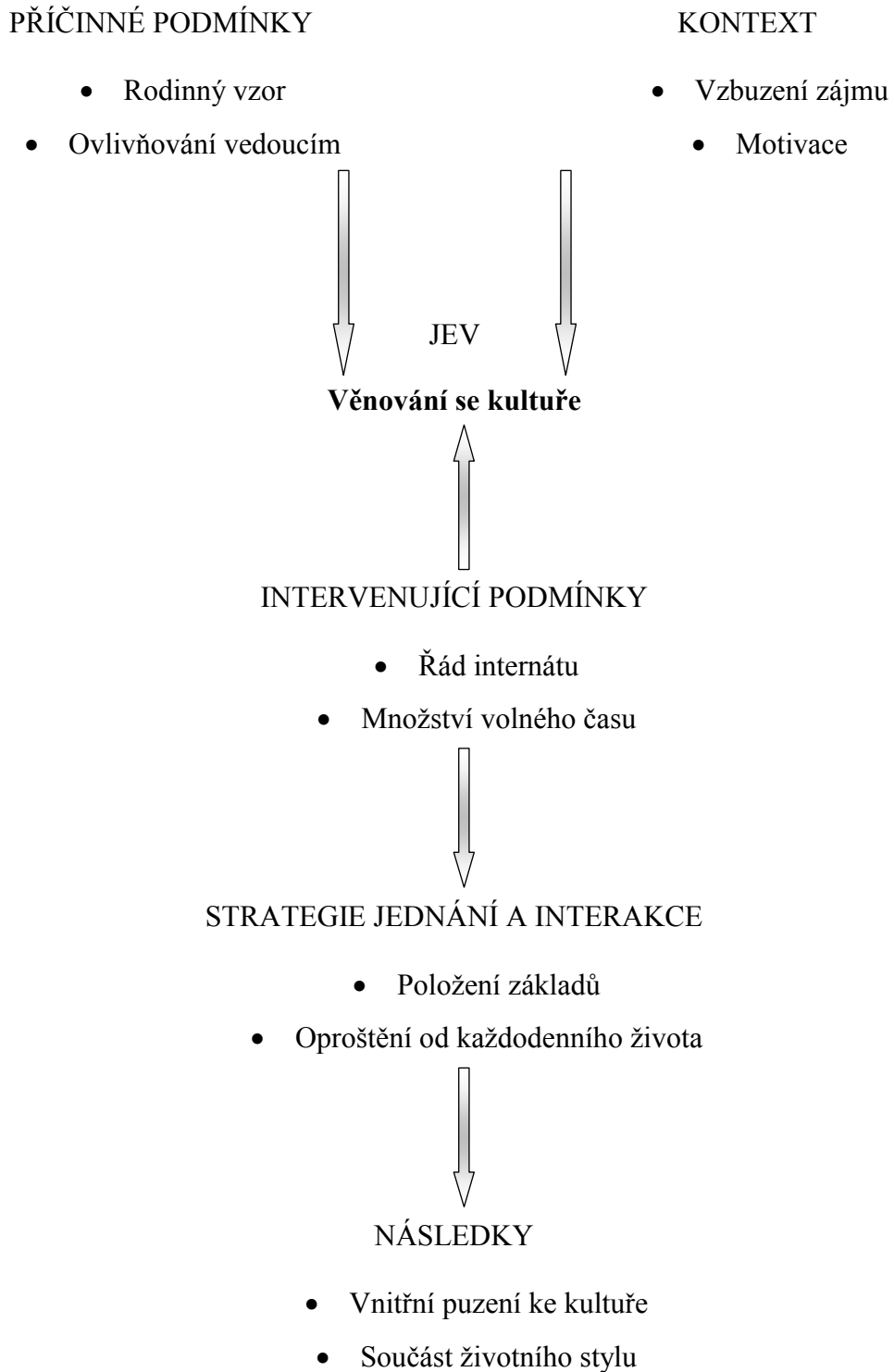
Příčinné podmínky	Jev	Kontext	Intervenující podmínky	Strategie jednání a interakce	Následky
Rodinný vzor Ovlivňování vedoucím	Věnování se kultuře	Vzbuzení zájmu Motivace	Řád internátu Množství volného času	Položení základů Oproštění od každodenního života	Vnitřní puzezení ke kultuře Součást životního stylu

5.2.1 Shrnutí axiálního kódování

V paradigmatickém modelu je jevem, tedy hlavní kategorií, Věnování se kultuře. Příčinné podmínky vedoucí k jeho vzniku jsou Rodinný vzor a Ovlivňování vedoucím. Jev však ovlivňuje i kontext, kterým je Vzbuzení zájmu a Motivace a intervenující podmínky Řád internátu a Množství volného času, které mohou jev ovlivňovat jak pozitivně, tak i negativně. Prostřednictvím strategie jednání a interakce, kterými jsou Položení základů a Oproštění od všedního života, pak vyplývají následky Vnitřní puzezení ke kultuře a Součást životního stylu.

5.2.2 Schéma axiálního kódování

Obr. 2 Paradigmatický model axiálního kódování

5.3 Selektivní kódování

Strauss a Corbinová (1999, s. 86) popisují selektivní kódování jako proces, kdy je vybrána jedna centrální kategorie, a ta je pak systematicky uváděna do vztahu k ostatním kategoriím. „Zde bychom chtěli zdůraznit, že hranice mezi jednotlivými typy kódování jsou uměle vytvořené.“¹

Jako centrální kategorie jsme určili Věnování se kultuře. A tato je uváděna do vztahu s ostatními kategoriemi:

- Položení základů
- Motivování
- Vzor
- Povinnosti všedního života
- Vnitřní puzení

5.3.1 Shrnutí selektivního kódování

Selektivní kódování shrnuje údaje, které jsou získány prostřednictvím otevřeného a následně i axiálního kódování. Centrální kategorie selektivního kódování, kterou je obvykle Jev z axiálního kódování, spojuje jednotlivé kategorie. Centrální kategorií jsme stanovili věnování se kultuře, což je ústředním bodem zájmu tohoto výzkumu a s čím vždy i nějakým způsobem souvisí všechny ostatní kategorie. Příčinou věnování se kultuře je vzor, ať již rodinný vzor, či ovlivňování vedoucím. Vzor absolventům otvíral dveře k seznámení se s kulturou a vybudování si vztahu k ní. Vzor absolventům pomáhá získat vztah ke kultuře prostřednictvím motivování, přičemž nejlepší motivací je vzbuzení zájmu u absolventa kupříkladu k vypůjčení knihy, návštěvy určitého přestavení apod. vztah absolventů ke kultuře ovlivňoval zejména každodenní všední život, kdy návštěvy kulturních akcí, či četbu limitovalo zejména množství volného času, kterým v danou chvíli (daný den) disponovali. Volný čas byl ovlivňován především řádem internátu a povinnostmi danými Bařovou školou práce. Neoddělitelnou součástí věnování se kultuře je položení základů, ale také oproš-

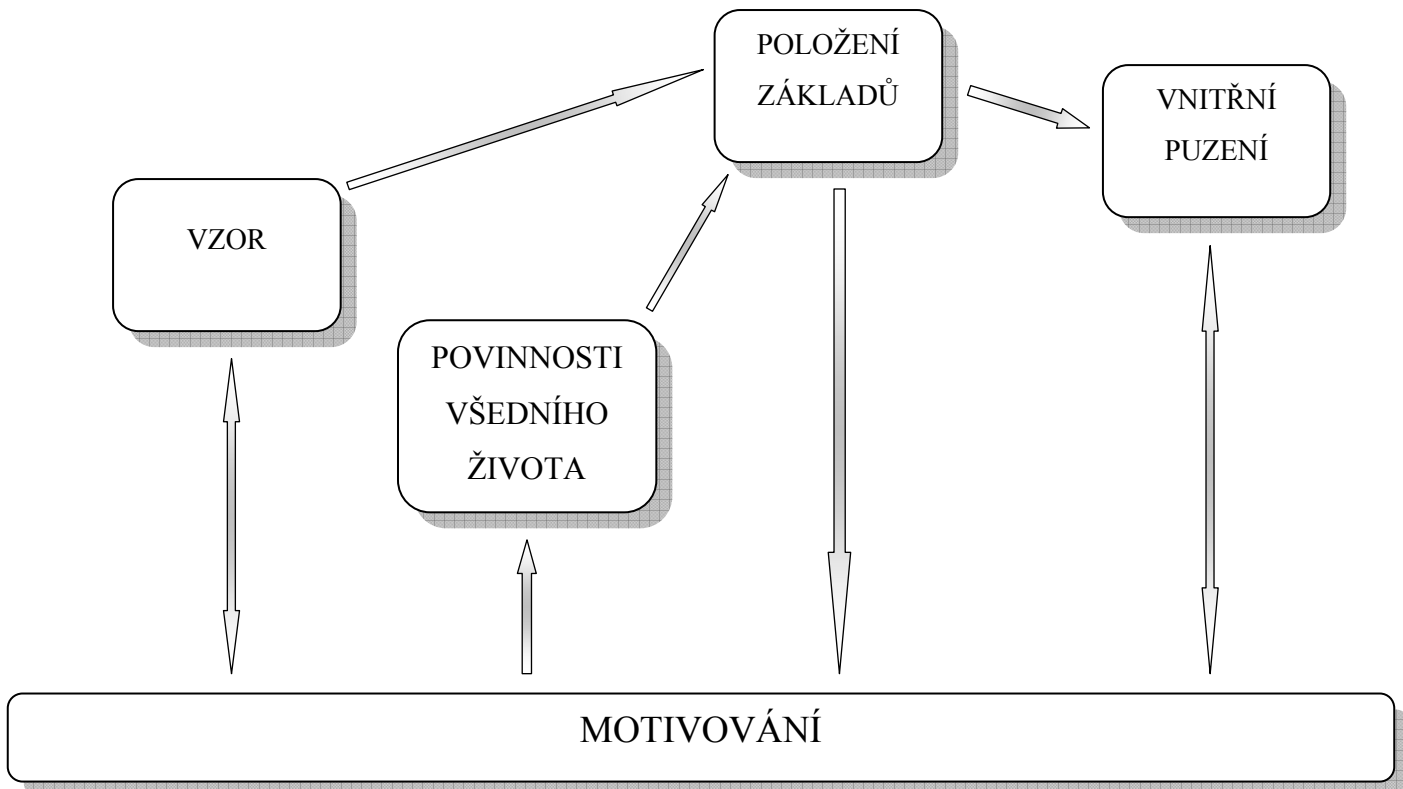
---

¹ STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie Přel. S. Jeřek*. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999, s. 40. ISBN 80-858-3460-X.

tění se od každodenního života. Následkem toho dochází u absolventů k vyvinutí se vnitřního puzení ke kultuře a kultura se tak stává jejich životním stylem.

5.3.2 Schéma selektivního kódování

Obr. 3 Schéma kauzálního modelu Věnování se kultuře

ZÁVĚR

Baťova škola práce byla ojedinělým systémem vzdělávání, které ovlivnilo životy svých absolventů. Život žáků v Baťově škole práce byl tvrdý, ale i přesto na něj absolventi vzpomínají s láskou. V období puberty, ve 14–15 letech, byli odtrženi od rodiny a novým domovem na následující tři a posléze čtyři roky se pro ně stal internát. Pracovali v Baťových závodech, kde se seznamovali se všemi úseky výrobního procesu. Po pracovní směně však nenásledovalo volno, ale školní povinnosti. Ve všední dny trávili ve škole i dvě hodiny a vzdělávání se věnovali i v sobotní dopoledne. Když nepracovali v továrně, či nebyli ve škole, trávili čas na internátu, kde vládl polovojenský režim. Byly přesně stanoveny časy veškerého denního režimu. Volný čas žákům plánovali vychovatelé, kteří za ně zodpovídali. Stejně tak ovlivňovali i jiné volnočasové aktivity, jichž se chtěli žáci zúčastnit, povolením jejich návštěvy. V době druhé světové války byla situace ještě těžší. Kromě omezení, jež se vztahovala na kulturní akce, ovlivnila válka i volný čas žáků. V rámci tzv. Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, což byla organizace v Protektorátu Čechy a Morava, která se zaměřovala na rozvoj sportovních aktivit a branné zdatnosti. Již tak skrovný volný čas byl ještě ochuzen o dobu, kterou museli žáci strávit na pochodových cvičeních právě v rámci Kuratoria.

Pokud však začneme od počátku, zjistíme, že jestliže absolventi pocházeli z města, tak kulturní základy získali již ve svých rodinách jako děti. Situace se lišila podle toho, z jakého prostředí pocházeli. Ve městech byl ke kultuře přístup, a tak rodiny mohly položit základy tohoto vztahu. Nejčastěji toho dosáhli vlastním příkladem při rodinné činnosti. Ať se jednalo kupříkladu o otce, či třeba o babičku, když dítě vidělo, že tento jeho vzor čte, i ono sáhlo po knížce. Když ho tento vzor vzal na výlet do divadla, spojilo si automaticky divadlo s příjemným zážitkem výletu s někým blízkým. Rodina však absolventy ovlivňovala i cíleně, a to například nákupem a darováním knih.

Novým činitelem v budování vztahu ke kultuře se pro absolventy pak stala sama Baťova škola práce, a to prostřednictvím několika faktorů. Snad nejdůležitějším z nich se stali vychovatelé na internátech, kteří své svěřence vedli při formování jejich osobností. Vždy samozřejmě záleželo na osobnosti a zálibách daného vedoucího, zda preferuje sport, či je intelektuálněji zaměřen a směřuje své žáky právě více ke kultuře. Ač však byl zaměřen spíše jedním ze směrů, nevynechal ani ten druhý. Vychovatelé opět působili zejména jako vzory. Jejich silnou zbraní byla motivace, kdy nemuseli svěřence nutit, kupříkladu ke čtení,

ale naopak v nich dokázali vzbudit zvědavost, co se v dané knize mohou dozvědět apod. A žák již šel sám, ze své vlastní touhy a knihu si vypůjčil a přečetl. Zájem mohly vzbudit i besedy o spisovatelích, které byly pod záštitou vychovatelů. Do budování vztahu ke kultuře se zapojovaly i samotné internáty jako takové, zejména prostřednictvím denního režimu. V určitou dobu vždy internátním rozhlasem byly pouštěny úryvky a skladby, které si absolventi pamatují dodnes. Baťova škola práce pro své žáky pořádala i různé besedy, či přednášky. Vliv měly i samotné Baťovy závody. Dbaly o to, aby kulturní nabídka byla ve Zlíně na vysoké úrovni a byla schopna pokrýt nejrůznější požadavky jeho obyvatel. Ačkoliv byla válka, ve Zlíně se i nadále konal filmový festival. Zlín neměl dosud své divadlo, ale hostovaly zde soubory z Olomouce, či Ostravy a stejně tak sem často zavítala různá hudební uskupení. Pro mnohé žáky Baťovy školy práce bylo toto období prvním setkáním s kulturou, ať již četbou, či divadlem a i oni, nebo snad právě oni, si zážitky s tím spojené pamatují dodnes.

Absolventi si tento vztah ke kultuře, jehož základy získali ve svých primárních rodinách a v Baťově škole práce ještě rozvinuli, s sebou nesli až do dospělého života. I v dospělosti absolventi vyhledávali různé druhy kultury, zejména kvůli pocitu uspokojení, poznání a oproštění se od problémů všedního života. Jednou z nejoblíbenějších činností byla četba. V době své ekonomické aktivity, ale také již v Baťově škole práce, si nejčastěji knihy pořizovali koupí. Kulturní akce se pro ně staly společenskou záležitostí a stylem života. Důležitým vlivem však bylo i společné sdílení svého zájmu s partnerem. Kultura se stala, a nadále je, součástí jejich života, což předali i svým dětem. Ani v současnosti, kdy již nejsou ekonomicky aktivní, na kulturu nezanevřeli a v rámci svých omezených možností ji i nadále vyhledávají.

Tato diplomová práce se pokusila nahlédnout na absolventy Baťovy školy práce v souvislosti s jejich vztahem ke kultuře, jejich motivaci k ní a také kdo na tento vztah měl vliv. Odpovědi na své otázky jsem získala z polostrukturovaných rozhovorů s absolventy BŠP a jejich následným zpracováním prostřednictvím zakotvené teorie. Oba absolventi, s nimiž byly rozhovory vedeny, prošli zkušeností nazvanou Baťova škola práce v období druhé světové války, což je do jisté míry znevýhodnilo zákazem některých kulturních činností a naopak kupříkladu brannými povinnostmi, ale i přesto se potřeba kultury a kulturního využití stala součástí jejich životů a osobností.

Baťova škola práce se nejenže stala pojmem, ale hlavně zásadně ovlivnila mladé lidi, kteří jí prošli, pro celý jejich nastávající život. Zajímavé bylo nahlédnout na jednu z částí celého toho komplexu, kterou je kultura.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] Baťovy závody - Dokument o založení Baťových závodů. *Www.zlin.estranky.cz* [online]. 2006 [cit. 2012-09-20]. Dostupné z: <http://www.zlin.estranky.cz/clanky/batovy-zavody/dokument-o-zalozeni-batovych-zavodu.html>
- [2] BAYARD, Pierre. *Jak mluvit o knihách, které jsme nečetli*. 1. vyd. Překlad Petra James. Brno: Host, 2010, 203 s. ISBN 978-807-2943-678.
- [3] BROŽ, Ivan. *Sága rodu Baťovců: Životné příběhy Tomáše Baťu - zakladatele firmy*. 1. vyd. Bratislava: Práca, 1990, 143 s. Ozveny. ISBN 80-709-4207-X.
- [4] Co je kultura?. In: *Interkulturní vzdělávání: příručka nejen pro středoškolské pedagogy* [online]. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b01obecnatemata/02.pdf>
- [5] ĎURIŠOVÁ, Libuše. *Odras rozvoje firmy Baťa ve struktuře vzdělávací soustavy ve zlínském regionu v letech 1894-1948*. 1. vyd. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky, 2011, 199 s. ISBN 978-807-4541-285.
- [6] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Paido, 2000, 207 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3179-6.
- [7] HAMAN, Aleš. *Literatura z pohledu čtenářů*. Praha: Československý spisovatel, 1991, 169 s. ISBN 80-202-0281-1.
- [8] HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 176 s. ISBN 80-717-8927-5.
- [9] HORÁKOVÁ, Hana. *Kultura jako všelék?: kritika soudobých přístupů*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 318 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 57. ISBN 978-807-4191-039.
- [10] KAŠPÁRKOVÁ, Svatava. *Výchova školní a mimoškolní na pokusných reformních měšťanských školách a možnosti výchovného zhodnocení volného*

- času ve Zlíně*. 1. vyd. Brno: Paido, 2011, 84 s., [3] s. obr. příl. ISBN 978-80-7315-218-5.
- [11] KAVANOVÁ, Alica a Štefan CHUDÝ. *Výchova a volný čas: vybrané kapitoly z pedagogiky volného času*. Vyd. 1. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2005, 156 s. ISBN 80-731-8266-1.
- [12] KNOTOVÁ, Dana. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011, 101 s. ISBN 978-80-7315-223-9.
- [13] KONČITÍKOVÁ, Gabriela a Svatava KAŠPÁRKOVÁ. *Baťovský Zlín: Mladé ženy*. Žilina: GEORG Žilina, 2012, 126 s. ISBN 978-80-89401-90-1.
- [14] MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*. Vyd. 1. Překlad Olga Trávníčková. Brno: Host, 2007, 480 s. Teoretická knihovna, 18. ISBN 978-807-2942-312.
- [15] Město řemeslníků a obchodníků - Informační server statutárního města Zlín. *Informační server statutárního města Zlín* [online]. 2008 [cit. 2013-04-05]. Dostupné z: <http://www.zlin.eu/page/24363.mesto-remeslniku-a-obchodniku/>
- [16] Nadace Tomáše Bati : Historie. *Nadace Tomáše Bati* [online]. [cit. 2012-10-21]. Dostupné z: <http://www.batova-vila.cz/CZ/Nadace-Tomase-Bati-Historie.html>
- [17] NÁDVORNÍK, Josef, Jindřich JAHŮDKA, Inocenc KRUTIL, Josef MAYZLÍK, Vilém MRLINA, Jiří PAULUS, František ŠANTAVÝ, František ŠUMPELA a Vladislav ŽŮREK. *Baťův systém řízení do roku 1939*. Praha: Impuls, divize Chemos, 1990, 152 s.
- [18] NÁDVORNÍK, Josef, Pravoslav EHNERT, Jindra JABŮRKOVÁ, Miroslav KOUTNÝ, Josef MAYZLÍK a Bohuslav VÁCLAVÍK. *Baťova škola práce*. Zlín: Klub absolventů Baťovy školy ve Zlíně, 1995, 23 s.
- [19] PAULÍČEK, Miroslav. *Nikdo se neodvází říci, že je to nudné: sociologie vysokého a nízkého umění*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 131 s. Studie (Sociologické nakladatelství), 80. sv. ISBN 978-807-4190-971.

- [20] PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2002, 231 s. ISBN 80-717-8711-6.
- [21] PODBORSKÝ, Vladimír. *Dějiny pravěku a rané doby dějinné*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, 2006, 325 s. ISBN 80-210-4153-6.
- [22] ROJEK, Chris. *The labour of leisure: the culture of free time*. Los Angeles: Sage Publications, 2010, 208 p. ISBN 14-129-4553-4.
- [23] SOKOL, Jan. Volný čas jako rizikový faktor. In: *Jan Sokol* [online]. [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.jansokol.cz/cs/n-v-volny-cas.php>
- [24] STALKER, Glenn John. Leisure Diversity as an Indicator of Cultural Capital. *Leisure Sciences*. 2011-02-28, roč. 33, č. 2, s. 81-102. ISSN 0149-0400. DOI: 10.1080/01490400.2011.550219. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01490400.2011.550219>
- [25] STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie Přel. S. Ježek*. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. ISBN 80-858-3460-X.
- [26] ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, 207 s. ISBN 978-80-7367-551-6.
- [27] ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [28] TRÁVNÍČEK, Jiří. *Čtenáři a internauti: obyvatelé České republiky a jejich vztah ke čtení (2010)*. Vyd. 1. Brno: Host, 2011, 191 s. ISBN 978-807-0505-991.
- [29] TRÁVNÍČEK, Jiří. *Čteme?: obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize (2007)*. Vyd. 1. Brno: Host, 2008, 207 s. ISBN 978-807-0505-540.
- [30] TZU-CHING, Lin a Pao TUN-PEI. LEISURE ACTIVITIES' SELECTION AND MOTIVATION. *International Journal of Academic Research in Business & Social Sciences*. 2011, roč. 1, č. 3, s. 308-320.
- [31] VALACH, František. *Fenomén Baťa*. Praha: Práce, 1990. ISBN 80-208-0025-5.

- [32] VERDON, Jean. *Volný čas ve středověku*. Vyd. 1. Překlad Jiří Žák, Gustav Franci. V Praze: Vyšehrad, 2003, 261 s. Kulturní historie. ISBN 80-702-1543-7.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

BŠP   Bařova řkola práce

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obr. 1 Schéma otevřeného kódování.....</i>	<i>81</i>
<i>Obr. 2 Paradigmatický model axiálního kódování.....</i>	<i>84</i>
<i>Obr. 3 Schéma kauzálního modelu Věnování se kultuře .....</i>	<i>86</i>

SEZNAM TABULEK

<i>Tab. 1 Oblíbenost autorů</i>	39
<i>Tab. 2 Oblíbenost knih</i>	40
<i>Tab. 3 Užití paradigmatického modelu</i>	83

SEZNAM PŘÍLOH

P I: 1. rozhovor s respondentem BA

P II: 2. rozhovor s respondentem BA

P III: 1. rozhovor s respondentem BB

P IV: 2. rozhovor s respondentem BB

PŘÍLOHA P I: 1. ROZHOVOR S RESPONDENTEM BA

Můžete mi popsat, jak jste byli v BŠP a na internátech vedeni ke kultuře?

BA: „No tak, ke kultuře jsme byli vedeni neustále, protože tady ve Zlíne, zaplat' Pánbůh za to, ve Velkém kině vystupovalo dost, jednak tam byly filmy, který jsem třeba ani v Plzni neviděla, nebo neměla možnost vidět, byly tady ty Filmový žně, kdy se sem sjížděli herečky a herci a to bylo velice pěkný. No tak jsme chodili jsme do kina pravidelně a do divadla, jak tu hráli nějaké divadlo, nebo v aule hrávali, tak to jsme chodili do divadla. Měli jsme taky taneční, samozřejmě a měli jsme takový kroužky pěvecké, tam jsem chodila taky ráda, do toho pěveckého, protože jsem v Plzni zpívala i v kostele jako na kúru a .. tak jinak jsme při vši té škole, když jsme se připravovali na školu, tak se i hodně četlo a byli jsme vedeni k tomu, vyprávěla nebo prostě nám měli jsme besedy o různých spisovatelích. A byli jsme podporovaný v tom, abychom četli. Já mám z té doby jsem měla hromadu knížek. S manželem jsme si dávali teda knížky vždycky. A dokonce manžel si vedl takový, že každou knížku měl zapsanou, do kterýho oboru patří a tak dále. No, byli jsme vedeni k tomu. A jednak i k hudbě, protože ... při poslední výroční schůzi jsme ... jsem seděla s jednou absolventkou, se kterou se takhle znám, s paní Kalovou z Brna a tak ona říkala vzpomínáš si, jak nám pouštěli vždycky různé úryvky a říkali z čeho to je, z kterého díla a dodneška si to pamatuju, vím, když poslouchám nějakou hudbu, tak vím, z čeho to je, árie odkud z které opery. Tak já myslím, že tady toto, nevím jak to bylo s děvčatama, myslím že děvčata, co nechodily do nějaké takové odborné školy, tak že na tom byly ještě líp, že měly víc času na všechny ty kroužky ... Když jsem potom začla se přátelit s manželem, tak jsme spolu taky chodily, no i na výstavy, co tady byly. A tenkrát se nesmělo za války tancovat a na hotel se chodilo v sobotu večer si sednout a poslouchat a tady od Vlacha počínaje a já nevím kterýma všema orchestrama se tady opravdu vystřídaly všechny možný, takže to jsme myslím že tady jsme neměli nějaké nedostatky, nebo nedostatky to nemůžu říct, to slovo použít vůbec, ale že bychom na tom byli hůř, než jiné děti, nebo mladé děti, mladé ženy jinde, to ne.

Já jsem měla takovou senzační babičku, která .. já jsem byla její jediná vnučka a první vnučka vůbec, takže mě vodila do divadla, na balety a do kina. Já jsem viděla tolik pěkných oper, opravdu, toho jsem si velice cenila, protože a babička mě taky vedla, nebo vůbec u nás v rodině se hodně četlo. Já si nedovedu představit Štědrý den bez knížky a bez

toho jak pak se chodilo po známých třeba v baráku, ne v baráku, ale ve vedlejších domech, já jsem ležela na otomanu a četla jsem. Mě se, prostě knížky mám ráda.“

K tomu se právě vztahuje další otázka. Na internátech byly knihovny, navštěvovala jste je?

BA: „Navštěvovala, navštěvovala a hodně jsem .. po tom jak jsem se seznámila s manželem, tak hodně on táta, jeho otec teda, byl velice vzdělaný pán, chytrý a tak nějak jsme si padli do oka, prostě měl mě rád, rodiče vůbec, jako to musím říct a tak mě půjčovali knížky, to jsem měla jejich knihovnu k dispozici. Jsme spolu chodili pět let, tak jsem si to užila.“

A ještě nějakým jiným způsobem jste získávala knížky v té době?

BA: No my jsme si kupovali knížky, tenkrát, no, hodně. Já mám z té doby hodně knížek. No hodně, teď už si knížky nekupuju, protože jsou drahý, že? A u nás první se ženil syn, tak ten si sebral všechno, co se mu hodilo z knížek, tak to asi chodí, pak se vdávala dcera a ta si vzala zase to ostatní a já jsem ráda, že je nemusím schovávat a oprašovat, protože teďko teda chodím do knihovny. A snažím se, teda pro mě je to jedinej způsob teď nějak takovej rekreace, že si sednu s knížkou. Má skoro tu knížku radši než televizi. Zejména, když tam nic není, tak radši si vezmu knížku a čtu si.

A v té době, co jste tak nejčastěji četla?

BA: Tak my jsme .. já nevím, jak je to možný, ale já mám třeba Steinbecka z té doby, nevím jak že tady se dostaly koupit knížky tady těch amerických autorů, zahraničních. Hlavně .. no, doma, ještě když jsem chodila do školy, tak jsem přečetla snad celýho Jirásků, to tenkrát mě to bavilo. Dneska by to asi děti nebavilo, aby si četly Jirásků, moc ne. Ani i když by to měli jako povinnou četbu, tak si to radši najdou na internetu a udělají si výpis z toho, než aby si to četly. No pak ... třeba ... Daphne du Maurier, všechny ty její romány, Mrtvou a živou a Hospodu Jamacku a ještě nevím, ty mám tady, ty jsem nikomu nedala. No a v současné době jsem se teda, čtu taky nějaký dobrý román, když zejména když to je nějaký takový vyhlášený, tak jo, čtu ráda a potom ty detektivky. A na to mě přivedl teda ... no napovězte mi, o dostizích.

Dick Francis?

BA: No, toho jsem úplně milovala, když začal vydávat knížky. Ty mám taky ještě. To mám snad všechny ty jeho knížky koupený. Ty jsem, teda ten mě, ten jeho styl a hlavně asi taky to udělala překladatelka, která ...

Jaroslava Moserová-Davidová.

BA: No. Já taky se třeba když vybírám knížky, tak se dívám na to kdo to, i když třeba to jméno neznám, ale pak si to zapamatuju a když tak na to hodně dám, na ten překlad. No, tak to je asi všechno, já nejsem moc řečná, já vám to všechno sep, spíš se vyjadřuju písemnou podobou.

Jakým způsobem jste se věnovala kultuře i po absolvování BŠP?

BA: No tak to bylo jednoduchý, protože začlo to u dětí, které jsem, samozřejmě, dětem se zásadně četlo, vždycky a v té době nebyla televize, nanejvýš rozhlas .. a v Praze dokud tam jsme a i tady ve Zlíně pak jsme měli předplatné na koncerty, do divadla, chodili jsme. Od té doby ale co neslyším, sice nosím sluchátko na tom pravém uchu, levý je úplně hluchý, tak nechodím do divadla, protože mě uniká ten text. A do kina mám, jsem radši, když je to s titulky, který si rychleji přečtu, než když je to český, dabovaný, i když je to dabovaný, protože pak mě vadí i zase ta reakce těch diváků. A kolikrát člověk neslyší ani to co tam by mohl slyšet. Tak to mám ráda zase v televizi, když je nějaký hezký takový program. Nějaký divadelní.

A byla pro vás četba zajímavá i po absolvování BŠP?

BA: Samozřejmě. Četba je na prvním místě. Vždycky. Já dokud' .. se prodáv, prostě dokud' jsme tak nějak normálně pracovali a ty knihy taky nebyly tak drahý jako teď, tak jsme zásadně vždycky stáli frontu a nebo získali nějaké známosti, že jsme ty knížky se vždycky kupovaly a četly se. A v Praze kultura byla opravdu, my jsme byli zaměřeni taky na Semafor a ten jsme strašně podporovali a měli jsme takovou známou paní, která dovedla sehnat všude lístky. To bylo k nezaplacení. Takže v tom jsme opravdu tomu holdovali. Taky jsme se v Praze loučili s tím, že jsme šli i s dětma do Semaforu.

A jaká literatura vás nejvíc oslovovala, potom v tom dospělém životě, nebo v tom dospělém věku.

BA: Tak literatura, já bych řekla, že čtu všechno, anebo četla jsem všechno. Ale líbili se mi právě autoři zahraniční někteří, překlady. No, Škvorecký, to byla taková, možná to byla móda, ale Škvorecký se svými Zbabělci začal, že. To jsem měla ráda, Škvoreckýho, no já

mám, jsem, má ráda, nebo měla jsem ráda i jiné autory. Měla jsem ráda ... sakra ... Slavnosti sněženek, kruci a ... ať nemusím vstávat ... no ... víte, koho myslím ... to snad není možný, aby mi to takhle vypadlo ... z těch takovejch těch nových autorů. Na druhý straně nemám moc ráda dneska tak propagovaného ..

Viewegha?

BA: No, Viewegha. Nevím ale proč.

Jak jste získávala knihy v tom dospělém životě ... Nebo jste získávala a získáváte?

BA: Dokud byly peníze kupovala knížky většinou a teďko teda si půjčuju v knihovně, a nebo někdo mi třeba něco koupí, dostávám k Vánocům pořád nějaký romány, nebo detektivky. To je asi všechno.

Říká se, že co se v mládí naučíš... v čem byla podle vás BŠP v souvislosti s kulturou, v oblasti kultury, přínosná? Pro vás, tak jako i pro všechny, co ji absolvovali.

BA: No, poslouvejte, já si myslím, že .. pro některá, já teda se z toho vyjímám, protože si myslím, že jsem základy dostala v dětství a že to ve mně prostě bylo celou dobu i ve válk i v tu válku a i tady, ale hodně děvčat přišlo opravdu z nějakých vesnic, kde neměly možnost získávat, a že pro ty zrovna o té paní, o které jsem mluvila z toho Brna, ta žila v nějaké vesnici na Hané a pro tu to opravdu byl objev, to co tady získala u Baťů a myslím si, že to jí zůstalo, opravdu. Takže to určitě ten přínos pro všechny byl. Velký.

Myslíte, že to mělo i nějaké nedostatky? Že by bylo něco co by se mohlo zlepšit v souvislosti s tou kulturou a tady tím přístupem, nebo změnit? Když se na to podíváte zpětně.

BA: No, já si myslím, že pro ty holky v tom věku, co jsme byly v těch 15 letech, do těch 18, tak že pokud se týká kultury, že asi tady nechybělo nic. To si myslím já. A jestli někdo třeba si z toho nevzal to, co měl, tak to už potom muselo být v té holce, nebo v tom klukovi. Ale myslím, že pro ty vychovatelky, opravdu, ty měly program takovej, abysme to všechno dostaly, tu kulturu, že si myslím, že dělaly, co mohly. A dyť to není jenom čtení, to vůbec ta kultura ta se učila ve všem, ať už to bylo odívání, ať už to bylo vedení domácnosti, nebo vůbec, prostě, kultura bydlení. Uvědomte si, kolik děvčat přišlo z takovýho prostředí, že nevěděly ani jak se pouští voda, protože neměly tu možnost. Tak já si myslím, že to bylo neocenitelný, nedocenitelný teda, protože to muselo v každým nechat hodně. Já bych řekla, že .. se pro tu kulturu a kulturnost udělalo hodně. I když to bylo za války, kdy

třeba všechno bylo takový nedostupný, ale v tomto případě .. já teda sama osobně já jsem vůbec Baťovi a internátům moc vděčná. Mě to strašně pomohlo. To si člověk vlastně uvědomil sám sebe a věděl, že dokáže opravdu hodně, když se na to soustředí a nikdy, nikdy nebudu dost vděčná za to, že jsem opravdu se naučila .. že život teda není jednoduše, ale že člověk může sám sebe teda vzdělávat, sám sebe tak nějak jako utvářet. Nesmírně vděčná jsem a myslím si, že tomu dnešní mladý lidi, že to třeba i chybí dneska, aby se takhle, protože to nešlo jenom o to, že člověk pracoval a vydělával si peníze, ale Baťa chtěl, aby mladý lidi teda pracovali, aby si na všechny své potřeby vydělali a podle toho si mohli koupit co potřebují. A tak jsme věděli třeba, šli jsme z večere a věděli jsme, že si nepůjdeme sednout někam do hospody, nebo do nějakýho klubu, nebo já nevím do vinárny, ale že jdeme do školy, a že se musíme připravit na příští den do té školy ještě ten večer, a že není za náma tatínek, kterej nám podstrčí nějakou pětku a maminka za nás všechno udělá, a že se musíme postarat taky o to, abychom si zašili co máme, co se nám teda roztrhlo, a věděli jsme, že ráno musíme jít slušně oblečený ven, že musíme mít vyčištěný boty a sami musíme být upravený. To pro ty mladý lidi opravdu znamenalo moc. Já si teda to aspoň jsem si toho vědoma a jsem za to teda Zlínu opravdu vděčná. Protože i kdybych byla doma, tak nevím, jestli bych se tak cíleně naučila všechno tak, jako tady na tom internátě. Díky teda té ... prostě tomu systému, kterej tady byl. No a to je všechno.

PŘÍLOHA P II: 2. ROZHOVOR S RESPONDENTEM BA

Nejdřív začneme obdobím, kdy jste byla v Bat'ově škole práce. Četla jste, navštěvovala jste kino, divadlo, koncerty. Co vás k tomu vedlo?

BA: No u mě teda pravděpodobně to bylo to , že jsem byla z domova zvyklá naučená, že prostě jsem určitý ... no tak tím, že jsem tomu byla doma vedená, no tak i na tom internátě, kde jsem vlastně byla mezi těma ostatníma holkama, tak mě nějak neovlivňovalo zase nějaké, prostě měla jsem o to zájem. Tak bych to řekla.

Tady mám další otázku. Kdo vlastně ve vás budoval vztah ke kultuře? A jakým způsobem vás motivoval?

BA: Tak to je těžký.

To vlastně nemusí být jeden člověk, může těch vlivů být víc.

BA: No, já vím, já vím. Jistě. Ale já si myslím, že to je daný v tom okolí člověka, ve kterém vyrůstá, že (NV). Nevím, asi je to opravdu daný tím, protože, já vím, já vám říkala vlastně, babička měla tři syny, můj tatínek byl nejstarší a dost brzo se ženil a já jsem byla jediná vnučka, kterou vlastně ta babička měla. My jsme bydleli v jednom baráku a vychovávali mě vlastně, když se to tak vezme, všichni. Ti dva bratři byli svobodní dlouho. Ten jeden se ženil, až když mu bylo 50, opravdu dlouho byl s tou babičkou a já nevím, tak mě nějak, já jsem k nim, my jsme bydleli na jedné hale jsme měli prostě jako byty a já jsem k nim nešla tak, že bych vrazila do toho, do té kuchyně, nebo prostě do té jejich některé místnosti. Vždycky jsem byla naučená, že musím zaklepat a říct rukulíbám. Takhle mě prostě jako vychovávali ti strejdové. A babička zase na oplátku ta vždycky, když jsem měla narozeniny, nebo Vánoce, nebo tak, vždycky nutila ty své syny, aby že jsem jediná holka v té rodině, aby mi teda něco hezkýho koupili, a když už jsem potom byla ve Zlíně a přijela jsem domů. My jsme měli takovou naši rodinnou švadlenu, tak, byla to slečna a velice šikovná, vždycky babička říkala a obleč se pěkně, ať mají ženský vztek, že jsi pěkná ženská, že jsi pěkná holka, že jsi dobře oblečená. Čili i na to oblékání, to je taky kultura, že. Na to prostě jsem, já nevím, tak babička taky byla původně švadlena, takže rozuměla módě. A maminka moje, ta pocházela z Bánova, ta byla taková pravá moravská děvčica, ona když přijela do Plzně, přijeli s rodinou, tam našel místo její otec, tak ona měla krásný dlouhý vlasy, cop takovej těžkej. Ještě doma byl dlouho potom ustřiženej, když si ho nechala ustrihnout a v kroji a to mi říkala zase jiná teta, že byla to prostě taková opravdu

hezká holka a tak že se všem líbila v tom kroji. Ale zase tím svým původem, že byla z takové chudé vlastně rodiny, tak se sama od té babičky taky učila. I když to někdy bylo i k vzteku, protože já jsem opravdu žila tak, že jsem u té babičky trávila hodně času, protože tam chodilo hodně návštěv a já tak jako zvědavá jsem musela být u všeho a už se ten můj obzor tak nějak rozšiřoval a tak myslím si, že .. ta babička měla na mě teda velký vliv, opravdu a ta mě tak, říkala jsem, že ta mě uváděla, do toho divadla mě brala, na ty opery, na balety a do činohry a do kina, když bylo kino nějaký, který jsem kam jsem teda směla, který bylo přístupný. Ona měla ráda knížky taky. Nevím, no, asi to bylo zděděný. U nás ale maminka taky, u nás se vůbec hodně četlo. A tak i ta kultura se tak nějak přece jenom objevila. My jsme .. já prostě co jsem mohla tak nějak v tom dětství jsem měla, i když jsme nebyli nějak na tom finančně, maminka byla doma ale táta stačil vydělat pro celou rodinu. A u nás bylo zvykem, že v létě jsme chodili celá rodina se koupat, my jsme bydleli kousek od řeky. Plzní protékají 4 řeky, tak my jsme u jedné z nich blízko bydleli. A dokonce jsme tam měli pronajatou i pak louku u té řeky, protože za války táta pěstoval, nebo babička s tátou a maminka pěstovali králíky, tak aby bylo, i seno se sušilo. A vždycky jsme tam chodili prádlo bílit, když maminka ho měla vždycky připravený, namočený, namydlený a pak jsme ho rozložili, to asi neznáte, po trávě a kropili jsme ho, když svítlo sluníčko, aby se vybělilo. No a v zimě jsme chodili bruslit. Moje maminka byla strašně šikovná na háčkování, na pletení, tak napletla všem svetry, táta pro všechny koupil brusle, chodili jsme dost daleko na Bolevák, to byl rybník, kterež je v Plzni, velké, tam jsme chodili, ten zamrzal, tak jsme chodili tam bruslit. A to si pamatuju, že táta pracoval do dvou, v půl 3 nejpozději byl doma, maminka připravený oběd pro celou rodinu a vždycky po obědě jsme se sebrali a šli jsme bruslit, nebo tak, když bylo léto. Jinak jsem samozřejmě s děčkama běhala venku. A tak já, kdo ve mně, nebo jak, to nevím, kdo teda ve mně to vlastně, tak nějak tím dětstvím jsem byla postrčená tím směrem, že jsem měla ráda knížky, i jsem ráda chodila do divadla, do kina a ráda i na nějaký výstavy.

A když už jste potom byla na tom internátu a šly jste třeba do divadla, bylo tady divadlo, co vás vlastně tak jako motivovalo, nebo proč proč jste tam šla?

BA: No protože jsem to chtěla vidět to představení. To je samozřejmý. A zejména když to byl nějaký kus, kterež třeba jsem už i viděla v Plzni, tak jsem i srovnávala jak. To bylo většinou olomoucké divadlo, nebo ostravské co tu hrávalo a tak to i proto. No a pak člověk byl rád, když z toho internátu vypadl, že, to je samozřejmý. Protože jinak jste měla mož-

nost, než chodit, a těch možností zase tolik nebylo, chodit po venku, protože pokud jsme měli školu, tak se muselo na tu školu taky připravit.

A co vám kultura přinášela?

BA: Já nevím, co. No takový nějaký uspokojení. Tak cítil člověk prostě, že se mu to líbí některý ty věci, některý se mu třeba ani nelíbili moc, tak si udělal o tom úsudek. No ale rozhodně, já nevím, to snad je, že to .. tak nějak ten okruh těch mých poznatků to rozšířilo, nebo .. prostě měla jsem to ráda. Já pak, když jsme se, když jsem se vdala, tak jsme bydleli v Brně a to byl taky velký dům, to byla vila taková veliká a tam prostě bydlela dcera maminky Svatikovo, e dcera, kecám, sestra. No a ty byli taky zrovna, to jsem zase narazila na takovou rodinu, která tu kulturu pěstovala, protože jeden bratranec ten teda nakonec byl, je, byl teda advokát, je už mrtvej a ale hrál na klavír. To bylo právě hezký, že jsme tak sedávali a hráli na klavír a Svat'á hrával na housle a ještě tam ta sestřenice taky hrávala na housle, ta dokonce tancovala v divadle, dělala si Janáčkovu akademii a takže zase tam byl balet, divadlo a koncerty, tak to nějak s náma šlo.

Ještě v té době, kdy jste vlastně byla na internátě, sáhla jste po knížce – proč?

BA: No protože jsem vždycky byla ráda, když jsem se dostala do jinýho světa, když jsem četla tu knížku a zaujal mě ten děj a tak jsem ráda prožívala to i s tím spisovatelem, nebo spisovatelkou teda ten román, kterej jsem četla, nebo tu knížku, že to bylo .. takový, prostě že mi to dělalo dobře, že jsem se dostala z toho normálního takovýho, nebo obyčejnýho života i do představovala jsem si, tak jak ta knížka vyprovokuje. A většinou to bylo proto, že člověk .. tak nějak potřeboval prostě nějak dostat do hlavy něco jinýho, než to co právě prožíval. Nevím jak bych vám odpověděla, nemám na to dost slov.

A tady ještě jedna otázka z toho období té BŠP ještě. Byla pro vás kultura důležitá? A čím?

BA: To je blbá otázka. Já teda si myslím, že jsem si tenkrát neuvědomovala, jestli je kultura pro mě ..

Když se podíváte zpětně.

BA: Důležitá. No ani když se podívám zpětně, tak to nedovedu tak ... prostě jsem byla spokojená, nebo jsem byla ráda, když jsem se dostala k něčemu takovému. Protože ona ta práce v té továrně nebyla příliš, tak nějak povznášející, že. Dělalo se u kruhu a říkám ty hodiny tak pomalu š ubíhaly v té práci, že člověk se často podíval na ty hodiny a říkal si

proč už není víc hodin, abych se mohla sebrat a jít, teda ne domů, ale jít na ten internát, nebo do té školy, prostě z té práce pryč. Já, ne že bych byla, já se sama sobě do dneška divím, že jsem nevyužila těch možností co třeba z domova mně psali, nebo když jsem přijela domů mě přemlouvali, ať se nevracím, ať .. Nevím, no, asi se ve mně prostě jenom zahákl nějak ten, ty baťovy, to co jste furt slyšela na každém kroku, nebo viděla, že člověk nemá. A to jsem moc ráda a za to jsem teda opravdu Zlínu vděčná a internátu, že jsem se naučila takové trpělivosti, a že jsem prostě věděla, že to musím dokázat, a že to musím dodělat, a že musím prostě nesmím odejít a nechat to bejt. Vždycky se mi to pak v životě vyplatilo.

Takže by se možná dalo říct, že ta kultura pro vás důležitá byla tím, že vám přinášela ten opak té práce.

BA: Asi jo. Určitě. Určitě.

Takový ten protiklad.

BA: Určitě. Určitě.

Takže už vlastně se posuneme k tomu období toho dospělého života, když jste vlastně už měla práci, měla jste rodinu. Takže vlastně dál jste četla, navštěvovala kino, divadlo, nebo koncerty. Co vás k tomu vedlo v tom dospělém životě?

BA: Tak v dospělém životě to byla nutnost. Zaprvé život šel kolem vás a nabízelo se tolik, zejména teda v té Praze to opravdu bylo jedinečný a měla jste možnost do toho divadla jít. Ty .. peníze na to zase byly, že. Nebyli jsme tak chudí, abychom museli šetřit na tom, že nemáme na lístky do divadla, nebo tak. A pak to asi patřilo k dobrému tónu taky, že. Pak se o tom mluvilo v práci, když se někde pracovalo, a možná že to bylo jen, já nevím, já si myslím, že to byla opravdu potřeba. Jako do toho divadla, nebo scházet se s lidma vůbec. My jsme měli bezvadný .. v baráku, co jsme bydleli, bydleli samý mladý lidi, to vlastně koupilo ministerstvo chemickýho průmyslu, nechalo postavit v proluce. Ten dům, ten činžák, mělo to jenom čtyři poschodí a potom ještě teda nahoře, samozřejmě s výtahem, byl tam byl tam .. prostě jak se tomu říká? .. No byla tam rodina, která se starala o ten barák, o úklid. Domovník, no, domovník tenkrát. A byl to takovej dobrej děda, kterej .. my jsme třeba měli první v baráku, jsme si koupili nejdřív loď, my jsme si koupili hasbót. Babička pak prodala tu vilu v Brně a každému, oni byli tři bratři, tak každému z těch synů dala nějaký peníze a .. manžel tak slušně snad vydělával. No prostě koupili jsme si hasbót, starší, od někoho. A strašně jsme na něm užili moc věcí, protože ten hasbót byl vybavený tak, že

když se jelo, tak byla lavice kolem dokola, kolem třech těch stěn byla lavice a stůl a pak na noc se dycky z toho udělalo lůžko jedno a většinou syn, to oni byly malý děti, tak ten spal na nafukovacím lehátku venku. No a jezdili jsme s tím po Vltavě. Měli jsme přístav, to vlastně bych ani neměla vyprávět, to o té kultuře vůbec vlastně nic neříká ...

Tak já se zeptám na další otázku. Jak pro vás byla kultura důležitá v dospělém životě? A čím?

BA: Důležitá ... To nevím, jak bych to měla odpov, prostě to člověk cítil, že to pro něho. Já nevím, tak asi to bylo i tím zaměstnáním, že člověk prostě se pohyboval v určité sortě lidí, kteří ... na tu kulturu taky prostě dbali, nebo já nevím, já si nedovedu ten život představit bez toho, aniž by se chodilo do divadla, na koncerty a stýkalo se s lidma na skleničce, nebo na skleničku, nebo tak se sešli, nebo se navštěvovali navzájem. Dneska je to všechno tak, že se každěj dívá večer na televizi a ta kultura z tý televize mu stačí. Nebo ne všichni, ale třeba teďko v mém věku zrovna, mrzí mě to, že nemůžu pořádně chodit, tak abych mohla do toho divadla, že mám tolik takových prostě nedostatků, že už neslyším, nebo že nemůžu chodit, a že to člověka omezuje. Ale jinak bych určitě ráda pořád ještě byla mezi lidma. Já si myslím, že to vůbec je i ta .. prostě já mám lidi ráda a lidi vždycky když mi přináší určitou, no víc mi prostě to přinese, když jsem s lidma, než když jsem sama. A když jsem sama, tak pak teda šáhnu ke knížce a zase se z té knížky dovidám nějaký věci, nebo pocity a tak dále. Vy se ptáte, to je to je strašně těžký. No protože já nechci omílat takový nějaký to co se povídá.

Ale ona je to mnohdy pravda, že to člověku přináší to, co se povídá.

BA: No, ale víte, nechci prostě do toho říkat takový ty všeobecný pravdy, jako že bez kultury by to přece nešlo, nebo tak. Opravdu myslím na ty své teda pocity a tak asi to je opravdu způsob toho života, někomu to nechybí a někomu jo, no.

A ještě tady mám poslední otázku. Co vám v dospělosti kultura přinášela?

BA: Tak zaprvé poznání. Člověk nemůže se jenom v knížkách, nebo v novinách dočíst, že někde byla výstava, nebo a ten, že vystavoval, nebo onen a když to vidíte, tak vám to opravdu přináší větší požitek. No zase, to jsou takový banální slova, který kterými bych to vyjádřila. Nevím, já se nepovažuji za nijak vzdělanou, nebo kulturní, nebo já nevím, jak bych to všechno pojmenovala. Ale prostě .. je to asi, patří to k životu a mě to teda se líbilo a dělá mi to dobře.

Třeba když si sednete s knížkou, co vám to jak kdyby přináší, co vám to dává?

BA: Tak co mi to dává. Prostě mám to ráda, mám to ráda, no. Ráda se tak nějak ponořím do toho děje a ráda sleduju, jak je to zauzlený, nebo není a jestli .. někdy si myslím, že tady asi by to mohlo bejt a zrovna to uhodnu, nebo to neuhodnu a tak ... Se mnou to máte těžký, já se neumím vyjadřovat, jak bych chtěla .. Prostě takový věci, který se říkají všude, a který jako .. člověk nemusí ani myslet upřímně. Víte, že to je prostě taková banalita, že prostě samozřejmě, že o sobě neřeknu, že nemám ráda kulturu, nebo tak.

Ale jsou takoví právě lidi, kteří opravdu nevidí důvod proč jít do divadla, že prostě jako co jim to přinese, co jim to dá. Oni v tom ten vlastně ten potenciál nevidí.

BA: Já nevím, já jsem asi společenskej člověk, mě prostě vždycky dělalo dobře, když se člověk mohl slušně oblíct, nebo pěkně oblíct, když to řeknu teda tak. Když šel někam do divadla, nebo na koncert, že se zase potkal s lidma, kteří tam byli taky pěkně upravení. Že mu to dělalo dobře. Že to tak nějak samozřejmě i ten vzhled patří ke kultuře, a že člověk se cítil fajn, když mohl být ve společnosti taky lidí pěkných, pěkně oblečených a nikdo ho neotravoval. Nebo samozřejmě, že si nevybíral společnost lidí, který neměl rád, že. Vždycky si vybíráte lidi, který se kterými je vám dobře ... Já myslím, že to v každým z nás je, my jsme opravdu měli to štěstí, že jsme měli hodně přátel takových, se kterými nám bylo dobře a to si myslím, že je důležitý.

Já právě znám víc lidí, kteří opravdu, pro ně to není přirozené ta kultura. Oni nevidí důvod číst, jako proč? Prostě, já si radši zapnu tu televizi, nebo já nevím, prostě čtení jako je pro ně, knížka je pro ně odpad. To samé vlastně, proč by měli jít do divadla, vždyť jako někam si jít na dvě hodiny sednout a dívat se na někoho, že prostě znám lidi, pro které to není ta přirozenost, proto si myslím, že třeba ty otázky nejsou zas až tak jako, že to není přirozenost, mít rád kulturu.

BA: No právě, že to vypadá, jako když ..

Ono to vypadá, že je to tak omílané, je to přirozené a člověk pak zjistí, že opravdu není, že to opravdu člověk musí ten vztah mít a musí ho někde získat.

BA: Asi jo. No já si myslím určitě, že to, podívejte se, my jsme třeba, nebyla televize, že. My jsme, náš syn, který má 63 let, tak na to nedávno zrovna vzpomínal. Říkal mami, viš, jak to bylo pěkný, když jsme sedávali a povídali si o něčem a teď třeba on hrál na kytaru, zpívali jsme. My jsme doma zpívali i večer takhle. Když byly děti malý, tak se četlo něco.

Já si vůbec neumím představit dnešní děti, že jsou odkázaní než na ten počítač, nebo na tu televizi.

No, právě že to bylo úplně jiné.

BA: Bylo. A ještě vám řeknu, my jsme zase. Tak nějak můj muž má totiž rád takový věci spíš technický a tak že vždycky když něco se objevilo, samozřejmě magnetofon, pak .. a natáčel různé věci. Anebo televizi, my jsme měli v Praze první v baráku televizi. Vysílal se hokej a u nás se sešel celej barák v tom obýváku a dívali a fandili jsme hokeji, když bylo mistrovství světa. A to bylo v době opravdu, kdy jsme proti Rusům, když se vyhrálo, tak to bylo něco, že jo. No to ten dům jenom hučel. A my jsme chodili společně ven. Třeba jsme se sezvali a šli jsme, nebo jsme si udělali doma třeba jsme se zvali takhle navzájem. Základně Silvestra jsme všichni, my jsme měli dole v tom, to byl nový barák, to jsem říkala a tam dole byl kryt, kterej měl být pro víc, to bylo v té době kdy, v těch 50. letech, kdy bylo takový to nebezpečí imperialistů, že jo, že přijdou, tak dneska, jak blbnou v té Koreji. A tak jsme tam měli kryt, kterej ale měl jednu vadu, že na těch dveřích mělo být gumový těsnění, které mělo ty dveře utěsnit, kdyby teda k něčemu došlo. To tam chybělo, to tam celou dobu nebylo. A my jsme ten kryt asi po roce prostě zneužívali tím způsobem, že jsme tam slavili společně celý barák, mimo jedny rodiny, Silvestra. Teď se objevily plakáty různé, kde prostě, jako pozvánky v baráku vylepený a co se bude pít, jaké červené, jaké bílé a to si každej donesl jinak k jídlu co kdo chtěl, a tak byly to nezapomenutelný opravdu Silvestry. Bavili jsme se všichni. Nebo my jsme chodili do té kavárny, nebo do .. prostě takhle na skleničku vína a taky jsme byli vždycky skoro celej barák, nebo ty rodiny jako co nejbliž spolu. A teď jsem šli domů a právě ten náš .. domovník, tak ten říkám takovej starší pán, ale velice dobrej, tak ten prostě co kdo potřeboval, každému vyhověl. A měli jsme mezi sebou jednoho Zlíňáka, kterej ve Zlíně přišel o nohu a měl protězu takovou pěknou dřevěnou a vždycky, když měl z něčeho radost, tak tou nohou dupal a to opravdu se dunělo. A my jsme šli domů z té hospody, nějakou skleničku jsme měli a teď on vždycky a teď jsme zpívali Buďte všichni potiši, on se jmenoval Volek ten ten domovník, ať nás Volek neslyší. A on jako by vždycky stál za dveřma a teď vyběhl i s koštětem na nás hrozil. No tak jsme se bavili, všichni jsme byli mladý, měli jsme prostě rádi život a rádi navzájem jsme se tak nějak jako snesli a to bylo právě výhoda. Silvestra, ale narozeniny, to se slavilo v tom nejmenším bytě, to byl právě ten pán s tou dřevěnou nohou, kde jsme se všichni sešli a vešli se tam. Bylo to fajn, tak bylo to mládí. Na to se dobře vzpomíná. Nevím, no. Já asi jsem měla štěstí, nebo měli jsme štěstí na lidi kolem sebe, protože i v práci vždycky to byla

pohoda. Teď už je to jedno. Já nevím. Prostě jsme měli asi štěstí, že už jsme spolu vydrželi 65 let. A že se přežilo taky ledacos. A ještě 5 let spolu chodit, než jsme se vzali, protože to bylo po válce, Svat'á teprve mohl do školy, že ...

Brno samo o sobě, tam se ta kultura drží, tam se drží a tam v té době po té válce, tam opravdu je to trochu šmrncnutý trochu tou Vídní. A my jsme měli to štěstí, že jsme teda bydleli v tom baráku s tou tetou, i když jsme měli svůj byt, tak to bylo v jednom domě taky .. že jsme chodili na všechny možný představení do divadla, protože tam ta rodina té tety, to byli samí opravdu lidi, kteří měli rádi taky tu kulturu .. Zase jsme se prostřednictvím těch jejich známých seznámili s lidma. No, měli jsme štěstí na lidi, asi bych řekla ...

PŘÍLOHA P III: 1. ROZHOVOR S RESPONDENTEM BB

Můžete mi popsat, jak jste byli v BŠP vedeni ke kultuře?

BB: No tak, jak bych to tak řekl... To záleželo podle mě na vychovatelích, protože každý vychovatel měl takovou, říkalo se tomu družina, nebo tábor a tak dále, a záleželo jak který vychovatel k tomu ty kluky, nás, vedl, že. Já jsem měl velkou takovou výhodu, měli jsme vychovatele Machka, který byl velmi, velmi tak solidní, inteligentní člověk, že. Někteří vychovatelé byli spíš takový rázní, chtěli mít všechno po vojensky, štrenek, kdežto on byl takový kulturnější. No, jak nás vedli. No tak, byla ... ke čtení snad ani ... to musel být zájem každého, že. Na internátě byly vždycky takové knihovny, které byly na etáži, byl tam takový koutek a jednou týdně se půjčovalo. A jinak záleželo na tom, jestli tam člověk chodil, nebo ne, jestli měl zájem, nebo ne. V době, kdy my jsme chodívali do práce ráno od 7 do 12 a od 2 do 5 a za Německa dokonce to bylo prodlouženo do půl šesté a od půl 6, eh, od půl 7 jsme chodívali do školy, na to čtení na tom internátě ten zájem moc nebyl. Říkám já osobně mám tady fůru knih, jistě i normální i z té válečné doby, tak jsem, ačkoliv je tady fůra knih ještě po tatínkovi, svázané v kůži a tak dál. Ale říkám za té války to se četly, nebo byla snaha po nějakých takových těch ... buditelských, aby se vracelo z těch národnostních nebo lépe řečeno za nás to nebyly ty buditelské, ale tady ty. Nevím, co bych vám k tomu řekl.

A třeba divadlo, koncerty a tak podobně?

BB: No tak to se, tady byly koncerty jedině ve Velkém kině. Koncerty. Neexistoval. Památník sloužil Památníku a až teprve potom z Památníku se udělal Dům umění. Pokud se jedná o divadlo, to my jsme s manželkou a to chodili, byli jsme dlouholetými předplatiteli, to .. hehe, to vám můžu ukázat ... Ty pohyby už jsou mnohdy bolestivé. 87 je 87, i když ještě pořád něco sneseme, něco uděláme. Takže chodili jsme na všechno i na koncerty i na říkám předplatitelé.

A v době, kdy jste byli na internátu?

BB: A když jsme byli na internátě, říkám, tam na to nebylo moc času, protože navíc já jsem tam byl ještě na internátě za války, tak ještě ta sobota obyčejně ještě byly povinnosti tehda za Německa, už ani nevím, jak se tomu říkalo, byly takové polovojenské pochodáky a takové věci, vždycky v sobotu a podobně. Takže z toho internátu já osobně jsem žádné nějaké povinnosti nebo vedení k tomu nebylo. Tím spíš, že já když jsem se mohl z tama

utéct, tak jsem byl radši doma, tady jsem byl v tom světě knih a toho co už od mala mě tak nějak táhlo.

j: Na internátech byly knihovny ...

BB: Byly, byly.

... takže, navštěvoval jste je?

BB: I taky někdy, ano.

A jakým jiným způsobem jste získával knihy?

BB: Já jsem chodil normálně do knihovny, které byly, které byly tady ve Zlíně.

Do těch městských?

BB: Ano a potom byla dokonce podniková na Závodním klubu. I tam jsem chodil, že.

A třeba ještě nějak jako nákup, nebo ...

BB: No tak nákup, já jsem, pokud byla ta Evropská knihovna, tak to jsem odebíral, fůra věcí tady z toho mám taky, to jsem kupoval normálně, to bylo objednané vždycky roční výběr a tam jsem si vybral s nějakou tou premií, ta byla obvykle ještě nějaké ty básně nebo něco takové jako prémie, mám to tu taky.

A třeba vyměňovat si, jako půjčovat, s někým jiným?

BB: To jsem akorát v těch knihovnách, ale s někým, když bylo něco zajímavého, tak to víte, s nějakým známým, taky k tomu došlo, že jsme si půjčovali. Nové věci nebyly, tak jsme si museli půjčovat, tak jak a byli jsme rádi, že jsme to sehnali, když to něco táhlo takového.

A co jste v té době nejčastěji četl?

BB: No tak já jsem měl rád romány, to celkem je byla taková a hodně historických. Jednak určitou dobu to bylo takové, řekněme když se tak propagoval ten Jirásek svého času, takže to mám taky tak všechno tady. No ale já jsem měl hodně knížek ještě po tatínkovi, potom tam se mi takové líbily, třeba takového Vrby, jestli to z..to ani možná nebudete znát, ale nádherné, nádherné obrázky, nebo z přírody, nádherné. Ne obrazy jako takové, ale popisy, popisy jak, jak řekněme ... kde to mám toho Vrby nějakého? To bude asi v další řadě, nebudu to, nebudu to hledat, čili to byly senzační věci. Já už si to ani nepamatuju. To je hrůza.

Další otázku mám - jakým způsobem jste se věnoval kultuře i po absolvování BŠP?

BB: No tak celkem říkám, já jsem .. kolik, ve 44 jsem absolvoval, v devětačtyřicátém jsem se jako triadvacetiletý ženil, takže tam už jsme se věnovali společně s manželkou. A ta celkem byla taky velký zájemce o divadlo, takže říkám, měli jsme strašně dlouho, několik desítek let, předplacení ještě na divadlo, ještě když se chodilo na staré divadlo na ...

Malou scénu?

BB: Na Štefánikově tam vzadu. Takže to jsme navštěvovali divadlo velice často. To bylo předplatné. A když tady byla nějaká ta opereta ještě navíc, nebo něco takového, tak to jsme se vždycky. Teď si vzpomínám, když jsme na operetu ještě i s tatínkem jezdili jako děcko do Olomouce, nebo do Brna. Tatínek měl k Brnu vztah, protože byl tam, v Tišnově se tam vyučil a tak takhle. Takže když jsme jezdili třeba na návštěvu do Tišnova, tak to bylo na dva dny a stavili se v divadle, nebo byli jsme v divadle v Brně, na přespání do Tišnova a potom zpátky do Zlína. Takže to jsme si to užili taky dost.

A byla pro vás četba zajímavá i po absolvování BŠP?

BB: Byla, byla četba už před BŠP, i po ní, i teď. Ačkoliv teď už na, oči mně nesvědčí, takže na ty knížky, na ty knížky už moc to nejsou, su rád, když si přečtu noviny, nějaké ty týdeníky, šak vidíte pořád tam něco je.

A jaká literatura vás nejvíc oslovovala už potom v tom dospělém životě?

BB: No tak říkám, ty historické, teď poslední čas ovšem hlavně detektivky, víte? To je teď asi zřejmě nejenom to, ale i móda.

A jak jste vlastně v dospělém životě získával knihy?

BB: No tak hodně jsem kupoval, ale potom už došlo k tomu, že už jsem to neměl kam dávat, tak už nekupuju. Ale byly půjčované. Říkám, někdy mě ty děcka dycky překvapily, aj když už jsem to nechtěl, tak .. no říkám je to tady plné.

A říká se, že co se v mládí naučíš, ve stáří jako když najdeš. V čem byla podle vás BŠP v oblasti kultury nebo v souvislosti s tou kulturou přínosná?

BB: Tak já myslím, že .. jak jsem říkal, záleželo na tom vychovateli kam on měl svoje zaměření, jestli tím způsobem zaměřil i toho adepta, kterého měl pod sebou, kterého vedl. Tak jestli propagoval knihu, půjčování knih, tak se to v tom táboře a tak dále určitě dělalo. Čili dalo by se to říct, že to bylo takové skoro povinné. Že to bylo povinné. Že nás nějak

nenásilně k tomu, aspoň ten náš vychovatel Machek, vedl, abysme to a to se na to podívali, že nám řekl tam a tam podívejte se v knihovně, půjčte si, dovíte se něco o ženských a tak dále. I takovýto, i takovýto styl no tak to výchovný, výchovný ten měl i na tom internátě vliv nějaký. Každý z těch vychovatelů třeba jiným směrem, každý byl jinak zaměřený, některý na sport, některý na literaturu, některý na cokoliv jiného.

A měla nějaké nedostatky právě v souvislosti s tou kulturou ta Baťova škola?

BB: Tak já myslím, že ne, tam, tam ...

Jestli něco zlepšit?

BB: Já jsem to prošel za války, tři roky jsem tam byl, čtvrtý rok už jsem mohl být doma, takže jsem to měl zkrácené, ale já si myslím, že každý člověk, který přišel, ten mladý, zejména když přišel z vesnice ne z města, tak měl možnost se skutečně do toho dostat, že. Pro nás, kteří jsme v tom žili, to nebyla novinka a my jsme to brali jako samozřejmost, kdežto ti moji spolužáci z internátu, pro mnohé bylo .. i když někteří třeba z tadyma brzo utekli, protože nestačili na to, aby snášeli práci, školu a tak dále v jeden den. Bylo to na nás hodně, takže hodně jich ten první rok dezertovali, ale já myslím, že ... tady ta škola, Baťova škola práce, byla tak komplexní, že poskytovala všechno. Dávala možnosti. Každý kdo chtěl aspoň něco získat, vždycky získal ... Nevím, co bych vám k tomu řekl ještě.

PŘÍLOHA P IV: 2. ROZHOVOR S RESPONDENTEM BB

Četl jste, navštěvoval kino, divadlo, koncerty – co vás k tomu vedlo? Nejdřív se budeme bavit o tom období, když jste byl v BŠP.

BB: Ano, o tom mluvíme. No, tam ty možnosti bývaly. Nebylo toho tolik. My jsme měli poměrně velice těžký, řekněme ten, to zaměstnání. Pracovalo se od 7 do 12, od 2 do 5, ve válku to dokonce bylo do půl 6, čili jestliže byl na oběd 2 hodiny, ale to mnohdy ani nebývalo, protože v tom podniku byla snaha, jestliže se nesplnil plán, tak se místo na 2 hodiny přišlo dřív, aby se to splnilo. Navíc třeba když, eee, za válku místo do pěti hodin se mnohdy pracovalo až do půl 6. A my jsme na půl 7 chodili do školy. Od půl 7 do půl 10. První dva roky to byla odborná obuvnická a v druhém tam byla buď volba buď pokračování v té obuvnické a přecházel prakticky na průmyslovku. Já jsem chodil do obchodní školy. Tam byla taková situace, já jsem to už možná říkal, jako Zlíňák musel jsem být normálně na internátu. Ale na druhou stranu za válku byly lístky na potraviny a tak dále, protože jsem tam jenom chodil přespávat prakticky, tak jsem to nedělal, ale neměl jsem tím pádem zajištěný nocleh, ee, večeře v jídelně, v jídelně, které byly pro, na obchodním domě byly pro ty, kteří bydleli na internátě. Protože to bylo vázáno na lístky. Byly lístky cukr, mouka, no možná to víte jak to tak, slyšela jste, že. Tak se třeba stávala taková věc, že maminka mě nosila v kastrolku večeři na tržnici, tam byly normálně bufety v té době. To nebyl, bylo to trochu jinak, než je teď, čili tam v tom, pod prodejnou obuvi, v tom místě byl takový bufet a nosila mně večeři tam. Čili i takové takové věci byly zajímavé, no. Jinak, pokud se jedná o, tak já jenom tím chci říct, že jsme neměli tak moc přes všední den. Čili byla to zejména sobota, neděle. A za války zase ještě byl takový problém, že pro mladé byla celostátní nějaká organizace Kuratorium, jestli jste o tom něco slyšela. To bylo něco, nějaká organizace, která měla zajišťovat to, aby ti mladí byli víc, tak nějak .. podchyceni a mělo by to nějak zajistit nějakou zvýšenou zvýšenou zálibu, nebo .. Němců, kteří nás vlastně obsazovali. To nebyla přímo nějaká politická organizace, nebo něco, to s nama dělali takové z internátu se dělali v sobotu a v nedělu pochodňáky a takové věci. Čili chtěl jsem tím říct, že nezbylo moc, moc místa na to, abyste mohla chodit na nějaké večerní, večerní akce, které jsou mimo. Byli jsme rádi, když jsme se mohli zúčastnit těch, které organizovali právě BŠP, čili internát a podobně, že. To je tak, to byla taková.

A co třeba ty internáty takhle jako organizovaly?

BB: No. Podívejte se, já jsem, když jsem chodil do té obchodní školy, my jsem byla naše družina, desátá, měl nás profesor Machek, to byl výborný člověk. Mám dojem, že jeho bratr byl nějaký dirigent, nebo něco, známý takový. Takže celkem ta sobota byla věnovaná tomu, abysme něco museli udělat společně v rámci toho Kuratoria, nějaké ty pochodňáky. Machek byl velice tak, dá se říct vzdělaný vzdělaný, protože u nás fabrika, to bylo byli lidé bez vzdělání, protože všecko okolí a tak dále, tady bylo potřeba lidí, tak to šli z těch hospodářství, z toho zemědělství a tak dále, že. Tak byl to člověk, který měl jakousi velkou úroveň a ten se velice snažil, abysme se zúčastňovali všeho, co bylo pro nás přínosem, podle jeho názoru. A to jsem vám možná říkal, že vždycky záleželo na tom, jestli ten vychovatel byl zaměřený sportovně, kulturně, nebo jak, nebo mastit karty, nebo něco takového, že. To všecko záleželo na tom a já jsem měl takovou jako výhodu, že ten vychovatel Machek, už si ani jméno přesně nevzpomenu ale, ten byl na to velice velice tak nějak .. žádal po nás, abychom se veškerých kulturních akcí, které se dělaly na, pro nás se třeba dělali představení v kině, který byly mimo normální ten, nebo tam byly nějaké takové přednášky, které tu mládež mělo nějak uzemnit a zavést nějak na tu na tu .. kulturní sféru. Pokud se jedná o divadlo, já jsem šel na internát ve čtyřicátém roku, tady žádné zvláštní divadlo nebylo. My jsme třeba, protože já su ve Zlíně od sedmadvacátého roku, tak jsme rodina s otcem, než v sedmatřicátém roku zemřel, jezdívali do Olomouce, nebo do Brna na na divadlo, že. To se obvykle vázalo ještě s návštěvou rodiny, kteří byli za Brnem v Tišnově a tak dále. Tam měl otec sestru starší, která ho zřejmě nějak, protože byla o deset roků starší a rodiče brzo ztratili, já jsem vůbec nepoznal dědečky z jeho strany, takže nevím, jak to tam vůbec bylo. No ale tak nevím, co bych vám řekl, já si tak konkrétně na nějaké ty akce, které byly, nevzpomínám, ale byly, protože přes týden na to nebyl čas a byla na to ta sobota, neděla. Ze tu válku se to nějak s tím Kuratoriem muselo ještě nějak tak nějak tříštit, protože to zřejmě museli ti naši vedoucí na těch internátech nějak organizovat, aby vůbec mohli tu školu uvádět, že, protože Zlín, tady těch škol moc normálních nebylo, bylo jedno co vlastně tady tady firma dělala, že. Já jsem třeba byl překvapený, když .. a dokonce jsem to volal tomu bývalému tedy archiváři, který byl na té vesnici tady za Zlínem, já už mám tak špatnou paměť, teď dělá na univerzitě.

Pokluda?

BB: Pokluda, no. Jsem mu říkal, že jsem četl v té knížce Baťovi Baťovi ee.

Muži.

BB: Muži. A tam je potom seznam, kdy byla, on tam píše o tom, že tam, že už ve šestatřicátém roku tady byla byla gymnázium. Já povídám to není pravda, já jsem chodil do páté třídy, mě zemřel v 37, to si dobře pamatuju, otec a já jsem nešel jako někteří další, třeba Zdenek Lacina, který jezdil na gymnázium do Holešova. No ale a on povídá, no jo, ale já mám záznamy, že už v 36 byla dvě třídy gymnázia utvořené v Masarykově měšťanské škole .. Dokonce mě, mám tady, poslal aj oxeroxované, povídám odkud jste to sháněl. Že prý no tak bylo to dycky z nějakých těch výročních zpráv. Mám to tam, takže i já sám osobně, protože v té době jsem byl ogara, děcko, a když jsem teď vzpomínal, tak jsem ho chtěl kritizovat, že si nepamatuju, protože vím, že moji spolužáci, Zdenek Lacina, co měli tady fabriku na výrobu obuvi, potom Korbl a nějaký další, ti tam začali a jezdili do Holešova. No potom jsme dospěli asi k názoru, že to bylo asi proto, že nevěřili v kvalitu té nově vytvářené školy, a že radši jezdili do toho Holešova, aby se dostali na úroveň která, no to má to, na takové ty, poslal mi k tomu ty, mně to oxerexoval a poslal mně to, no ale, ale vždyť my jsme odbočili. Nezlobte se, že. Ale jak člověk začne vzpomínat, tak. Takže, nevím, co bych vám k tomu, jaké programy, nebo to.

Nebo spíš co vás k tomu vedlo vnitřně, jestli vás něco lákalo k té kultuře.

BB: Já jsem třeba, pokud se jedná o knížky, já jsem, když jsem dostal první velkou knížku, někde v druhé třídě obecné, kdy jsem, jmenovalo se to Z kamelota milionářem, napsal to Hans Dominik, asi 400 stránková knížka. Od té doby já jsem propadl knížkám, já jsem propadl tak, že já jsem málem, možná jsem vám to říkal, že jsem v knihovně udělal zle, že jsem říkal, vzal jsem si tam knížku, čekal jsem, že půjdu na na housle, přečetl jsem to, zhl- tal a šel jsem do knihovny zpátky, že to chcu vyměnit. Co já jsem věděl, že mají tam oni kartotéku a do toho zastrkují ten lístek, který normálně byl v knížce, že se dával do obálky, která byla jako já nevím registrační, nebo jak to nazvat. A tak jsem se tam vrátil a oni mi řekli jakto, vždyť sis to vypůjčil dneska. No tak já pokud se jedná o knížky, tak já jsem tomu propadl. Jinak do divadla, říkám, tady divadlo bylo jedině tehdy, když se to hrálo ve Velkém kině. Divadlo ve Zlíně bylo postaveno vzadu, nebo bylo využito místnosti, které byly tam na Štefánikově ulici, tak tam ta Malá scéna, která teď funguje. Tak to bylo první a to bylo až po válce. To nic takového tehdy.

A co vás třeba lákalo na tom, nebo proč, jestli jste šel na to divadlo, když třeba přijel někdo z Olomouce, nebo přijeli z Ostravy, tak.

BB: No to já nevím, možná už to, že jsem hodně četl a cosi jsem věděl, nějak mě to, my jsme měli i vůbec s manželkou i už .. my jsme se ženili v 49 a potom už když bylo toto divadlo, tak jsme měli předplatné, velice moc mám ještě, mám tam ještě těch programů fůru schovanejch z té doby. No ale co mě k tomu vedlo no. Možná že to, že jsem byl k tomu vedenej, protože fůru těchto knížek ještě pořizoval můj otec. Byl jako vedoucí v továrně, měli možnost, aby z konta, to bylo, to byly prostředky, které dostávali mimo základního platu, tak pokud ti vedoucí měli odpovědnost za určitou dílnu, tak se podíleli i na zisku těchto těchto středisek, že. A z toho konta měli možnost napsáním šeku, nebo dokladu ... Baťa měl svůj vlastní tisk, byla to firma, že, která měla dokonce prodejnu na tržnici. Tam v té části směrem do města, že a tam stačilo zajít a vybrat si a tak dále. A to ty lidi tolik nebolelo, protože to bylo všechno z prostředků, které dostával navíc, nad svůj paušální týdenní plat. A že si vydělávali dost, to vám mohu dokumentovat i na bločku, který mám po svém otci z třicátých let, kde víc jak 2/3 výdělku nad plat, dostával každý týden navíc na konto. A ten plat v té době dělal v rozmezí 200 – 500 korun týdenní plat. A vedoucí mívali těch 400, 500 korun, podle toho jak. A když o někom mluvíte, kolik měl státní zaměstnanec v tu dobu, tak měl třeba 600 korun měsíčně. Ovšem ten měl definitivu, pod penzí a tak dále. To nebylo ...

A co vám třeba četba, když jste četl, co vám to dávalo?

BB: No tak, co mě to dávalo? No tak jednak .. teď já říkám, já jsem měl školu knihu .. mě každá každá novinka, která byla a říkám vám to vycházelo to z té původní knížky Z kamelota milionářem, kde se kluk, který měl jenom matku nemocnou, začínal jako jedenáctiletý prodejem novin, čili ten název kamelot, ano? Jak co všechno prodělal, až se dostal k tomu, že byl skutečně tím milionářem, čili ukazovalo to na ten tvrdý život, který tam byl, že. Takže mě možná to čtení přinášelo obrázky o životě, dá se říct, nebo o životě různých různých v těch světadílech, protože já jsem četl všechno, na co jsem přišel, že. Takže a říkám, na tom internátě to skutečně bylo, záleželo na tom, jaký byl ten vychovatel, jak co k čemu přitáhl, nebo na co poutavě ten vychovatel poukázal, co někoho dovedlo dovedlo zaujat, že si šel a půjčil si tam v té 3. etáži naproti schodišti v té knihovně, kde to byla současně studovna, takže když jsme se třeba ještě vrátili ze školy a potřeboval něco se učit, no tak musel jít na tu studovnu, protože na v normálně na světnici muselo být v těch půl 10 nebo v 10 hodin už zhasnuté a ..

To jste mi v podstatě odpověděl na další otázku. Kdo ve vás budoval vztah ke kultuře a jakým způsobem vás motivoval?

BB: Tož já nevím, co bylo motivací, no. Zvědavost, no to asi to to nejdůležitější. Zvědavost ... Protože říkám, já jsem měl možnost ty knihy vidět, já jsem třeba Galsworthyho četl myslím ve 13 letech, Ságu rodu Forsythů. Ve 12 letech. Protože my jsme ho měli, nemám ho tady, protože jsme se se setrou podělili o knihovnu, která byla. A to byl, to byl v krásném provedení, japonský nějaká ten japonský ten velur, ten tenký papír, to byl nádhera. No, sestra byla starší, tak zabavila větší část. Na mě zůstalo možná to horší, ale já zas potom odebíral Elku, jak byla Evropská knihovna a takové, takže to. Teď už tady zas dcera mě posbírala, když študovala, tak mně zůstali jenom obaly, protože já jsem, když jsem jí to půjčoval, tak abych věděl kde co. Tak. No tak co. Snaha se dozvědět víc, no tak, možná, že je to vrozené, nebo já nevím jak to nazvat. A říkám ta motivace mohla být taky ze strany těch, toho vychovatele, protože záleželo na něm, co nám doporučil, kam v tu sobotu, nebo v nedělu se dostat. Mimo to že nás, že jsme museli běhat a pro to Kuratorium dělat nějaké ty pochodňáky, no tak ... Já to sám ani nedovedu si tak nějak vytmavit, v čem to, nebo jak to bylo. To bylo už od mojich školních už školních let. Vždyť já jsem dokonce ještě v prvních v první, nebo v druhé měšťance jsem se, jsem, tak jak bývaly ty různé kluby, to bylo koncem 30. let, tak ty knihy byly dodávány do školy a nějaký učitel organizoval to předávání. Čili tito lidé to měli v té době zaplacené a já jsem to roznášel, nejenom já, ale i někteří další, další děcka, které byly jsme to roznášeli po celém Zlíně, těm, kteří to měli objednané .. A já jsem měl teda i na obecné jsem měl velkou výhodu. Mě učil Miloslav Jan Sousedík, znáte spisovatele, nebo o něm? Paprádná nenaříká a takové věci z oblastí tady Slušovic a tam. Tak ten nám v 5. obecné třídě udělal takové věci, že my jsme vystupovali každý měsíc v nějakém v nějakém divadle, které buď on napsal, nebo upravil. A my jsme měli pořád nějaké vystoupení a pořád nějaké, já si vzpomenu, že jsem tam, jako kuchař třeba, nějaká pohádka jsme hráli, anebo dokonce i vzpomenu si na písničku. Takhle koupit mercedesku nebo alfa romeo, prvé, no musel bych moc vzpomínat. To je právě z některých z těch, těch výjevů, které jsme se my učili a pro školu, nebo ve škole jsme předváděli jako, no.

A myslíte, že třeba tady tento přístup byl nějak jako pozitivní potom pro ten váš vztah k té kultuře? Že jste vlastně sám byl angažovaný.

BB: Je to možné, je to možné. A říkám, záleží tam na kantorovi, Miloslav Jan Sousedík, a nebo tam na tom vychovateli. To skutečně to vedení může hodně usměrňovat. Možná že to byl právě ten Sousedík, který mě to v té 5. obecné tak nějak vnukal. Že to byl. Nad tím jsem nikdy neuvažoval, nad něčím takovým.

A co vám kultura přinášela?

BB: No, určitě taková .. já nevím no ... člověk něco ví navíc, člověk .. si může uvědomit, jak mohou vůči němu postupovat, jak mohou na něho, protože nejsou jenom pohádky, že to jsou vždyť nakonec i v těch pohádkách je drak a tak dále. V normálním životě je to taky tak. Jsou lidé dobří, jsou lidé horší a ještě horší, že. A člověk, když si má uvědomit, když s někým cizím jedná e cizím jedná, no tak nakonec musí ho nějak napřed vyslechnout, aby věděl, co po něm chce a podle toho teď teprve tu svoji mluvu, nebo to jednání vzájemně vést tak, aby nedošlo k nějakým zádrhelům, nebo jak to nazvat. Nevím no, co bych vám řekl. Já si myslím, že možná tady je fůra takových věcí, které bylo, že to záleželo na kvalitě těch kantorů, kteří tady byli, možná už od té obecné školy, že. A tady těm školám se tady věnovalo veliká veliká pozornost, protože když si vezmete .. tu soustavu škol, které tady které tady jsou postavené, ta jedna už je zbouraná, že. Místo toho ale je tam kongresový ten, to byla původně Masarykova škola, vedle ní k ní patřila aula, to byla aula, ve které bylo to kino, kino Svět, že. Ještě možná si ani, tam bylo ještě před ním koupaliště malé, plivátka takové, no určitě, já si na to pamatuju a někde někde na fotkách jsem to viděl. Vedle byla potom, první byla .. vedle toho plivátka byla Obchodní škola, vedle ní byla Jinojazyčná Masaryčka, ale ne celá, nahoře byla Knedlíkárna, jsme říkali, pro ženská povolání, ta Rodinná škola. A další byla Živnostenská a v Živnostens, do Živnostenské chodili učni obchodníci, řemeslníci a tak dále. A proti němu byla a je pořád stojí ta, stojí, tak tam byla obecná. Čili měšťanka, Masaryčky, obchodní, Jinojazyčná s knedlíkárnou, Živnostenská a naproti tam, čili, a navíc k tomu ještě hřiště. Na tom hřišti jsem se já z tělocviku naběhal, z měšťanky, sakriš pěkně. Tak, pár hodin. A to všecko bylo na vysoké, vysoké úrovni, protože to co se stavělo, to se stavělo podle vzorů, kteří .. ten Vrána tady byl ředitel školy, nebo já nevím, kdo všechno, které viděli a poznali buď v Americe, nebo v Anglii, kam je Baťa vyslala, aby se s tím seznámili. Proto vznikl takový komplex, který měl, i my jsme měli tělocvičny, třeba v naší škole jsme měli malou tělocvičnu, byla tam směrem směrem, tehdá tam ještě stála cihelna, tam kde je Stadion mládeže. To jsme se, vzpomínám že jsme se dívali, když se boural komín, tak jsme se dívali, museli jsme jít do skle, do tělocvičny dolů v přízemí, abysme nebyli nahoře, kdyby to náhodou spadlo na na to, že, na na školu. No jeřda, to víte, takových věcí. Čili to bylo takový to, takový areál a vedle toho měl postavenou vilu v místě, kde je Kolektivní dům a budova rozhlasu, to byla vila Jana Bati. Tak tam byl, potom se tam z toho dělali, postavil se Kolektivní dům, jo, do zahrady, potom tam byla myslím mateřská škola, nebo něco.

Ta tam je teďka.

BB: Nó. Takže já už si to nepamatuju. Já jsem sice v Kolektivním domě pracoval, jako, no já jsem si užil, já jsem měl potíže za socialismu, já jsem dělal aj v Tělovýchovné jednotě. A tam byl, tam měl sekretariát v přízemí. No. Já bych mohl vykládat, ale to takové věci vás nezajímají. Tak nevím, co bych vám k tomu, ale říct, co mě k tomu podněcovalo, no tak.

Spíš co vám kultura přinášela.

BB: To, to uspokojení, že jsem, že něco vím navíc. Protože to bylo skutečně tak.

A čím pro vás byla kultura důležitá? Čím byla pro váš život důležitá?

BB: Víte, přece jenom člověk z těch knih získá velký přehled. Říkám, pro mě knížka byla uční. To, to je to, to myslím to nejhlavnější. Nevím, co bych tak mohl říct. Kultura, to je něco navíc, to je, i když se říká kultura žití a tak dále, je dána řekněme prostředím a .. ale číst a zapamatovat si z toho něco, to je přece naučení se něčeho navíc, protože názory každého spisovatel jsou jiné, že. Jeden je takový, jinak, každý má náhled na věc jinou, že. Takže to všechno přinášel, takové možná myšlenky, zamyšle, ne myšlenky, ale zamyšlení nad tím, co je vlastně dobro, co je zlo. To není, nic není černobílé. To je, nevím, jak bych vám ty svoje pocity vyjádřil. Já jsem zrovna teď někdy, já jsem vždycky bral všechno, to je už samozřejmé, že jsem chodil vrzat do houslí, že jsem chodil do knihovny, i když jsem ty housle brzo, tak za dva roky, nechal, že. Ale přece jenom cosí vám to přinese, člověk i když už ty noty si tak nezapamatuje, tak už znáte cosí, co .. těžko no, co vám mám na to říct.

A když se teda podíváme teďka už ne na to období, kdy jste byl v BŠP, ale už do období dospělého života, kdy už jste normálně vlastně pracoval, byl jste ženatý. A tak jste i nadále jste četl, vlastně navštěvoval jste divadlo, koncerty, kino třeba. Co vás k tomu vedlo, v tom dospělém životě?

BB: No tak, v dospělém, no tak to víte, každá každá ta etapa toho života přináší něco. Začne to tím hraním na zahrádce, na písku a tak dále a přijdou roky, přijde seznamování, namlouvání, přijde skutečný život, kdy založíte rodinu, musíte cítit jakousi, nebo cítíte odpovědnost za rodinu, že. Takže i všechny tyto věci, které ta kniha a tak dále vám pomáhá ty případné problémy, které vznikají, lépe snášet. Já si to tak myslím, že to tak je. Protože, já kdybych mluvil za sebe, jsem vám říkal, že jsem toho užil užil dost, protože jsem, já vám to řeknu, když jsem byl ve fabrice, jsem skončil ve fabrice, já už jsem tam začal dělat účet-

ního a tak dále, jako Mladý muž a byla, došlo tam možnosti, přišel člověk, nějaký pan Pokorný a povídá, pojď já jsem dostal prodejnu pneumatik, na obchodním domě, tam zařídíme prodejnu pneumatik a vyděláš si a tak dále. Tak jsem šel. Na obchodním domě, v přízemí, tam směrem směrem ke školám, tam to není vidět, celá ta třetina, protože jak jsou sloupy, tak ten prostředek jsou vchod, že, a celá ta třetina, která byla až po ten, po tu skoro po tu přístavbu, která tam je, tak se tam udělala prodej pneumatik. No tak jsem prodával pneumatiky, dělal účetního. No jo, to všechno přinášelo, že člověk musel ... prodávalo se na poukázky, prodávaly se pneumatiky na kola. Do fabriky jezdilo hodně lidí na kólech, čili byly na to vystavované poukazy. Když jsme to prodali, musely se ty poukazy zasepsat a tak dále, odvádět, čili všechno, co bylo takovým, takovým řídicím způsobem organizované, ten prodej, bylo to na lístky, tak jak byly na lístky mléko, mléko, cukr a tak dále, že se stříhaly ty útržky. Obchodníci musely nalepovat, pak ty plachty nalepený odvádět, aby dostaly zas poukazy, aby si mohli koupit cukr cukr, mouku a tak dále. A tak ten koloběh pok pořád takový. A to všechno přinášelo určité problémy, starosti a tak dále a kniha vždycky byla něčím, co člověku pomohla. Já jsem třeba musel kolikrát v nedělu jít a v té prodejně pneumatik udělat soupis těch poukazů, toho co se prodalo, protože prodávalo se do 6 do půl 7 a co potom, člověk už šel radši domů a radši v nedělu přišel a udělal to, co bylo nutné, no. To si možná někdo ani nepředstavuje, že takové problémy a to bylo po válce, že. To bylo po válce. Že takové problémy byly, že. Potom přišel socialismus, všechno se všechno se tak nějak .. všichni pracovali, dřív ve Zlíně ženy nepracovaly, i když neměly děti, neměly, nepracovaly, že. Já si třeba vzpomínám .. naše rodina, nebo rodiče naši, se kamarádili s dalšími, kteří byli z té fabriky a ty neměli děti a přitom měli půldomek na Kútech a až se jim děcko narodilo teprve byla rodina sice jako celek, ale žena nepracovala. Na to byl muž, aby vydělal ve fabrice tolik, aby měl zajištěnou celou rodinu, že. To až za socialismu se všechno tak vkrajšartovalo, že všeci byli pracující ti jenom, kteří dělali, úředníci nebyli pracující. No ... Já už ani nevím, o čem jsme vlastně mluvili.

Co vás vedlo k tomu, že jste vlastně četl, navštěvoval divadlo, koncerty.

BB: Možná, že je to něco navíc, že ten život člověku zpříjemňoval, nebo vylepšoval, že. Že tím čtením zapomene na ty strážně, které byly. To nebyla za války nějaká legrace, když vám tady lítaly letadla, sirény houkaly, z fabriky se to všechno vyvalilo na pochod zlodějů. No, to se říkalo, protože byla fůra těch, kteří, protože nebylo nic, tak co bylo možné ukrást, tak se ukradlo a .. teď jsme se všichni valili tady do lesů, tam byly udělané takové okopy

jenom, aby kryly případně střepiny nebo něco, každý sebemenší zásah, který by byl pu-
mou, která kterou třeba v tom v tom listopadu 44 tady sházeli na fabriku, tak ...

A jak a čím pro vás byla kultura v dospělosti důležitá?

BB: No tak já jsem to bral, jako samozřejmost, říkám, my jsme s manželkou měli před-
platné na .. divadlo a ještě na staré a potom i nové, no teď už teď už bohužel. Pár už pár
desítek let se už se moc nedostanu teď už, jsme rádi když jsme u televize. To víte, manžel-
ka 85, já 87, tak. Ale ještě se snažíme, abysme se co nejvíc postarali o sebe, no ... Co ...
Každá kultura musí přinést něco navíc, já si myslím, když to člověk dělá. Ať už to začne
tou knížkou, koncertem, nebo divadlem, vždycky něco musí přinést, protože vždycky je to
názor, předvádí se názor někoho, kdo má nějaký vyhraněný názor, který to dá do toho, do
té knížky, nebo který to dá do toho dramatu, dramatu, do divadla, nebo do toho, stejně tak
nakonec i malíři a tak dále. Každý chce nějakou tu svoji myšlenku vyjádřit sám, svým
způsobem a takže to pořád všechno musí člověkovu přinášet pro život nějakou změnu, po-
těšení, když to přijde a naladí se to na stejnou notu, než kterou ten člověk má s tím, co ten
druhý předvádí, jako v tom divadle, nebo tom kině, no. Nevím, jak bych vám to řekl.

Vpodstatě velmi podobné je i ta poslední otázka. Co vám v dospělosti kultura přináše- la?

BB: Co vám přinášela .. Radost, uspokojení, to se nedá nic říct. Protože nějaké no vnitřní
uspokojení, nic jinšího. A to že člověk tím, že čte a tak, získá přehled, získá přehled o tom
co, co se děje, co, nevím, jak bych to vyjádřil ... Víte tady ve fabrice se tvrdě pracovalo,
vždycky, za tu práci ale vždycky byla pořádná odměna. Takže ve Zlíně se žilo .. dá se říct
nadstandardně, nadstandardně proti jiným podobným městům, které mělo nějaký ten prů-
mysl. Nemluvím pro Ostravsko a tak dále. To bylo vybudováno úplně nějak tak nešetrně a
ne .. no to je jedno. A že ale ... mě vždycky, mě vždycky , když jsem měl nějaký problém
a vzal jsem si nějakou knížku, mě to uklidnilo. Já su, nebo býval jsem dost, tak zlobivý,
snadno jsem se rozparádil, nebo jak to říct jinak, že. A mnohdy nebylo se co divit, že. Za
toho socialismu. Když jsem byl, když jsem byl .. měli jsme malé děcko a já jsem v té době
pracoval na KNV, tam jsem se dostal ovšem jenom náhodou proto, protože v roce 51 exis-
tovala tzv. akce 77 tisíc lidí a to mělo představovat, že 77 000 lidí úředníků přejde do vý-
roby. Za to dostal 6ti měsíční odměnu. Já jsem v té době tak dopadl, že já jsem pracoval
v Kotvě, to byla export-import společnost, která se později změnila na Exiko, to byla vý-
sadní společnost, ale jenom určitého druhu, druhu těch obchodovatelných předmětů. Tak

Kotva obchodovala se vším, počínaje boty, kůže, kabelky, sklo, porcelán, komplet všecko. Když se udělalo Exiko, Exiko bylo jenom vysloveně pro kožedělný průmysl, že. A já jsem byl v Kotvě, které se změnilo v Exiko, Exiko odcházelo do Prahy, protože výsadní společnost společnosti měli mít tu výhodu, že mají možnosti, úřady a všechno podobné. A a proto jsem skončil, do Prahy jsem nechtěl jít, protože tatínek tady postavil, než zemřel, tady ten dům a maminka, tak jsem nikam mimo Zlín nechtěl jít. Takže jsem dopadl takovým způsobem, že jsem prováděl likvidaci prodejen, těch zůstatků, které tady Kotvy byly. Dostali jsme výjimku, že dostaneme i těch 6 měsíců platu, když půjdem do výroby a bude to po termínu. Tam byl termín někdy k 30.9. a my jsme, my jsme, bylo nás asi 4 jsme tady provádě prodávali všecko to zařízení, které ta Kotva, či to Exiko nechala tady a končili jsme někdy 7. lednem následujícího roku. Ale v té době se stalo, že KNV, které využilo tady té možnosti, že ty lidi, když se dobrovolně přihlásili, tak z KNV vyházeli účtaře, kteří se museli dobrovolně přihlásit, aby mohli jít do výroby a nás 4 tam vzali na KNV. Takže já jsem na KNV začal pracovat, pracovat u účtárně a potom jsem přešel do daně, daně z obratu, to je ta nynější daň z přidané hodnoty. A naráz jsem se dostal k tomu, že jsem za finanční odbor za KNV se dostal do komise, která zajišťovala, nebo rozhodovala o tom, pod jaký podnik místně vytvářený se zapojí věci ty zesocializovaní holiči, krejčí, všecky tady tyto živnostníci. Protože se, už nemohli být, socializace musela být a já třeba jsem byl absolutní pravičák, protikomunista, celý život jsem nebyl v žádné straně, v ničem, tak jsem se dostal k tomu, že jsem v rámci této ko, této komise rozhodoval, jestli to bude na Podnik ONV v rámci kraje, které byly, jestli to bude na Okresní stavební podnik, pokud když se jednalo o zedníky, nebo Okresní průmyslový podnik, když se jednalo o nějaké řemeslníky, nebo to bude, to znamená ty podniky, které padaly pod okres, a nebo to bude pod Komunální služby, které byly přímo pod Národními výbory a takové věci. Takže já jsem nakonec se zúčastňoval těchto věcí, měl jsem potom na starosti jejich kontrolu, těchto podniků, jejich jejich .. ziskovovsti, jejich jejich porovnávání, no různých okresy, kraje a tak dále, vyhodnocování a tak dále. Čili dostal jsem se do toho, do takové situace, že jsem byl nápomocen něčemu, co jsem musel dělat proti své vůli, že. A nakonec to ještě nebylo všecko. Když jsem na tom kraji byl, tak mě, by, dělali se politické prověrky a vyhazovali mě na hodinu ven. Takže i takové věci. No tak, tam jsem musel zabojoval. A stalo se to, že jsem vyřídil, vykřičel si a já nevím co, že nesmím být, nesmím pracovat na KNV, protože mám strýčka v Africe, nebo v Indii, a proto a nebo pro ono, že můžu pracovat sice v normálních podnicích, ale mohu vám dokázat, mám myslím 12 podniků, kde jsem, kde jsem žádal a

byl jsem vítán, že přijdu, ale když jsem přišel s posudkem, tak jsem dopadl, jak hubkař. A byl jsem rád, že v době, kdy, to bylo v 58 roku, kdy se tady mělo oslavovat 10leté výročí Vítězného února, tady se měli větší zájem lidi o hokej, protože se tady bojovalo mezi Spartakem, Jiskrou a Tatranem. Byly tady tři, tři tělovýchovné jednoty, které přinášely šílené výsledky 14:0 a tak dále, protože Jiskra byla Svit, ZPS byl, ZPS byl, jak se to jmenovalo, no byly tři ty .. Jiskra, Tatran a co byl ZPS? To .. teď si to jméno to, té tělovýchovné jednoty, čili v tom roce se stalo, že komunistická strana rozhodla, že se musí tady ty tělovýchovné jednoty sloučit, potřebovali účetní účetního a já jsem se tam jako odborník dostal a dělal jsem x-roků v tělovýchově účetního. A to jsme tam byli potom na tom Kolektivním domě, jsme měli sekretariát. Čili tak, kdyby jste viděla, co všechno může může člověku jaké zvraty udělat. A tehdy navíc, já jsem, to jsme měli dceru, malé a proto říkám, že kdykoliv v životě, když byly problémy, byla kniha něco, co mě cosi dala nejenom navíc, pomohla uklidnit, pomohla vyrovnat a tak dále. Že to musí mít vliv i na rodinný život, na všechno. A když máte ještě partnera, který ne sice nemůže číst, nebo má problémy s očima, ale divadlo a tak dále, všechno toto můžete absolvovat, tak vám to pomáhá ten život, ty těžkosti, které byly, tak nějakým způsobem přenést, no. Já jsem vám i ty těžkosti řekl, abyste viděla, že nejen, nikdo nemá ten život lehký, každý má každý má nějaké problémy. No a mě se to nakupilo, takže se to stalo, že když v tom 58 roku, v době, kdy měli lidi oslavovat Vítězný únor, tak se tady dohadovali, tak rozhodli, že se udělá ta tělovýchovná jednotka jedna, aby nemohli mezi sebou válčit, no a tam jsem se dostal účetního, no a teprve potom po dlouhé době jsem se dostal zpátky do fabriky, kde jsem metodicky řídil účetnictví fabriky, a nebo dokonce i celý obuvnický průmysl, no. No, říkám a ta knížka byla vždycky vždycky dobrá. Vidíte to, tady pořád mám nějaký ještě i věci, které. Akorát mě mrzí jedna věc, že jsem si nedělal zápisky. To a to už se potom, když už je člověk rozjetý, to už zpětně se nechce dělat. Ale když bych měl o každém spisovateli, o každé knize, něco napsané, pár slov, přece jenom lepší. A to jsem, to mě vždycky mrzelo. Tož nedá se, no. Člověk vždycky až pozdě pozná, že udělal chybu.